

ספר חורב

הועתק והוכנס לאינטרנט
www.hebrewbooks.org
ע"י היום תשס"ט

יכלכל

קשט ודת ומיטב הגיון בחובות הישראלי הבלתי תלואים בארץ
ירשתו, לעשות את כל דברי התורה והמצוה.

מערכות

הערות והתורות

הוצאת ה' המיץקה וגו', עדות ה' נאמנה (ההלים י"ט ח').

חבר אשכנזיה

מהרב הנאון הצדיק, זקן החכמה והתושיה

מהר"ד שמשון ב"ד רפאל הירש זצ"ל

(רב לעדה ישרון בראנקפורט עם מסין).

ונעתק לשפת עבר, גם חבר ונלזה עמו מאמר

למען דעת

סאת

משה זלמן במו"ה שמואל הלל ז"ל אהרנזאָהן מקאָזנא.

(יוצא לאור ע"י המעתיק ברשיון שנתנו לו יורשי הרה"ג המחבר זצ"ל להעתיק ולהדפיס הם' חורב בעבריה).

ווילנא

בדפוס האלמנה והאחים ראָם.

שנת תרנ"ג לפ"ק

КНИГА ХОРЕВЪ.

Объясненіе нѣкоторыхъ религіозныхъ узаконеній евреевъ.

Соч. Раввина С. Р. Гирша изъ Франкфурта на Майнѣ.

Перевелъ съ нѣмецкаго М. З. Аренсонъ изъ Ковны.

ВИЛЬНА, Типографія Вдовы и братьевъ Ромъ. Жид. пер. собст. домъ № 328.

1892.

ה ס כ מ ת

מִן אֲדַמְיָד הֶרֶב הַגָּאוֹן הַגָּדוֹל פֶּאֶר הַדּוֹר רִשְׁכַּבְהִיג. מַעֲזוֹ וּמִשְׁגַּב
לַעֲמֹ מוֹיָה יִצְחָק אֶלְחַנֵּן שְׁלִיטָא רַב וְאֲבִד בְּקֶאָוּנָא.

כִּבְר מְלַתִּי אִמְרָה בְּהַסְכְּמַתִּי עַל הַסֵּפֶר אַגְרוֹת צְפוּן הַנֶּעֱתַק לִשְׁפַח
קִדְשֵׁנו גִּדְלָל מַעֲלַת הֶרֶב הַגָּאוֹן הַצַּדִּיק הַחַיִּב ר' שִׁמְשׁוֹן בִּד רַפְאֵל
הִירֵשׁ זְצִיל רַב וְאֲבִד דְּקִק פְּרָאֲנֶקְפֹּרֵט עֵינִי בַּמַּפְעֵלִי הַרְמִים, גַּם חֵזַן
עֶרְךְ סִפְרֵי הַיִּקְרִים לַחֲזוּק הַרַת, הַתּוֹרָה וְהַמִּצְוָה, אֲשֶׁר כְּנֻדַע הַקְּאֹד
שְׂבָהֵם הַחֲזוֹר לְמוֹטֵב אֶלְפֵי רַבּוֹת יִשְׂרָאֵל בְּאִשְׁכְּנֹנוּ, וְכַל דְּבִרְיָהֵם כְּנַחֲלֵי
אֲשֻׁדַּת לְמוֹ, בְּהַתְּלַהֲבוֹת עֲצוּמָה וּבִירְאָתוֹ הַקּוֹדֶמֶת לַחֲכַמְתוֹ שֶׁל הַגָּאוֹן
הַמַּחְבֵּר זְצִיל, עַד כִּי זְכוֹת הַרְבִּים הִיא לְהַעֲתִיק אֶת סִפְרֵי מֵאִשְׁכְּבוֹת
לִשְׁפַח קִדְשֵׁנו בַּעַד אַחֲיוֹ בְּכָל תְּפֻצוֹת יִשְׂרָאֵל וּלְקַרְבֵּם לַתּוֹרָה, יִרְאוּ
יְשִׁירִים וַיִּשְׁמְחוּ. —

וְהִנֵּה יְדִידֵי הֶרֶב הַמוֹפְלָג הַחַיִּישׁ מוֹיָה מוֹשֶׁה זְלַמָּן אַהֲרִנְזֹאֲהֵן נִי
מִפָּה, אֲשֶׁר יְהוּדוֹתוֹ רַבִּים בְּגַלְל הַעֲתַקְתּוֹ לִשְׁפִיעַ אֶת הַסֵּ' אַגְרוֹת צְפוּן,
הַגִּדְלִיל הַפְּלִיא עֵתָה מַעֲשֶׂהוּ בִּיתֵר שְׂאֵת, כִּי הַעֲתִיק וְאֵת הַסֵּפֶר הַכִּי נִכְבַּד
וּמֵאֹד נַעֲלָה שֶׁל הַגָּאוֹן הִירֵשׁ זְצִיל, הֵלֵא הוּא הַסֵּפֶר „חֹרֵב“, אֲשֶׁר בּוֹ הִרְאָה
הַמַּחְבֵּר אֶת כַּחַו וּגְבוּרָתוֹ בְּכָל מַקְצֵעוֹת הַתּוֹרָה וְהַמִּצְוָה, וּבִרְעִיוֹנוֹת
קִדְוִשִׁים וְנַעֲלִים וּבַחֲכָמָה רַבָּה אִמּוֹנָתוֹ יְקִדִּישׁ וַיַּעֲרִיץ אֶת דְּבָרֵי אֱלֹקִים
חַיִּים, עַד כִּי כָל אִישׁ יִשְׂרָאֵל הַקּוֹרֵא אֶת אִמְרֵי כִי נַעֲמֹ וְאֲשֶׁר מִמְּקוֹם
קִדִּישׁ יִהְלֹכוּן בְּנַפֶּשׁ חַפְצָה וּבִשְׂמֵחָה יִקְּוּ וַיִּקְבַּל לַעֲשׂוֹת אֶת כָּל דְּבָרֵי
הַתּוֹהֵק לְאֲשֶׁר בּוֹה וּבִבְא, אִי לֹאֲתַת הַגִּנִּי נוֹחַן אֶת בְּרִיתִי שְׁלוֹם וּבִרְכָה
לִידִידֵי הֶרֶב הַמַּעֲהִיק נִי עַל פְּעוֹלָתוֹ אִמּוֹנָה בַּעֲבוּרַת הַקִּדִּישׁ הַזֹּאת וְחַפֵּץ הִ'
יִצְלִיחַ בִּירוֹ בְּהַעֲתַקְתּוֹ הַסֵּ' חֹרֵב, לַחֲלָקוֹ בִּיעַקֵּב וּלְהַפִּיצוֹ בִּישְׂרָאֵל לַחֲזוּק
הַרַת וְהַיְהוּדוֹת, גַּם מֵאִמְרוֹ שֶׁל הֶרֶב רַמְזֵי אֲנִי הַגִּל לְמַעַן דַּעַת הַמַּצְוֹרֶף אֵל
הַסֵּ' חֹרֵב שֶׁהוּא פְּרִי קִדִּישׁ הַלּוּלָיִם שֶׁל הֶרֶב הַמַּעֲתִיק בַּעֲצֻמוֹ וּפְרִקֵי
הַגִּינוֹי בַּעֲנִינִים גְּבוּהִים פְּלוֹ אֹמֵר כְּבוֹד אֵל הַתְּכַלִּית הַמְּבוֹקֵשׁ לַחֲזוּק

תוהיק ולהראות כל חוסן ויקך באמונות ודעות; יכונן ה' פעלו ומעשה
 ידיו ירצה באופן מאד נעלה. -

בן מזהיר אנכי לכל יויד שום איש להסיג את גבול הרב המעתיק נ"י
 בהדפסת הס' חורב' בעברית ומאמריו, כי יורשי הרב הגאון זצ"ל נתנו
 לו לבדו הרשיון להעתיק ולהדפיס את הס'. חורב' בשפת עבר כפי
 המכתבים אשר שלחו לו עם הזכות והרשיון, אשר ראיתי בכ"י, ואין
 לאחד שום זכות וחלק בזה, ומלבד שהוא נגד חקי הקיריה הוא אסור
 גמור וחמור עפ"י תוהיק ממעם המגת נבול', ושארית ישראל לא יעשו
 עולה, ובוה באתי עתה בברכה מלב ונפש וה' יצליחהו למען חיזוק
 הדת והיהדות ולהגדיל תורה ולהאדירה, יום ג' י"ג אייר תרנ"ב קאוונא.

נאום יצחק אלתנן בהרב מהו' ישראל איסר זצ"ל חופ"ק.

פתח דבר.

הגני נתן להקראים העבריים את הספר השני מכתבי הנאון הצדיק ראש לחכמים ר' שמשון ב"ר רפאל הירש וצ"ל מפ"פ א"מ, הלא הוא הס' חורב' מערכת העדות' — בהעתקה נאמנה לשפת קדשנו. — הספר הראשון, אגרת צפון' — התשעה עשר מכתבים ע"ד היהדות — בהעתקתי העברית, יצא לאור לפני שנה וחצי בפעם הראשונה, ואחרי עבור חצי שנה נדפס הס' תוצאה שניה"; ויען כי אין חזון נפרץ בספרות העברית, כי יזכה ספר אחד לשתי תוצאות במשך זמן קצר כזה, אות נאמן הוא על חין ערך הספר א"צ, וכי מיטב הגיון של המחבר סצאו מסלות בלבות הקוראים מכל המפלגות, גם מכתבי התודה והברכה, אשר אמי מנדולי הרבנים ושאר הקוראים התורנים והמשכילים, אשר קבלו את הס' אגרות צפון' באהבה וברצון, יתנו לי ערבתם, כי פעולתי רצויה בעבודת הקדש להעתיק ולהדפיס את ספרי הרה"ג המחבר וצ"ל מאשכנזית לעברית, לכן סמוך לבי ובטוח, כי גם הספר חורב' בהעתקתי העברית ימצא לו מקלכים בקרב עדת בני ישראל, בגלל רוב מעלתו ותועלתו לחזוק הדת והיהדות וחכמת ישראל, ומה גם כי הס' חורב' עולה הוא בכמה מעלות טובות על הספר אגרות צפון' ודי לי לפרוט רק את השתים מהן:

(א) הס' אגרות צפון', אף כי הנוט, מועט המחזיק את המךבד' בכז פעולתי אמונה על הקוראים ביהוד, למצוא על פיהו בכתבי הקדש ובאמרות חכמינו ד"ל את א בני הפנה' ליסוד מוסד בעד בנין עולם, בנין הדת והיהדות, אשר גם בזה הגדיל הפליא המחבר בחכמה רבה אמונתו להוכיח בעליל, כי כל דברי התורה, הדת והיהדות הטבעו על יסוד נאמן וקסיס קים לעולמי עד; אבל בנוגע אל הבנין בעצמו' הלא מלתו אמורה בכתבו הי"ט, כי בספרו הגדול ידיו אמונה לבנות כמו רמים את היכל ה', היכל הדת והיהדות, והספר הגדול הדגול והנעלה הזה, הוא הוא הספר חורב', אשר העתקתי עתה לשפת קדשנו; ואם כי טובי הלוטמים והמשכילים ביראת ה' גם מהספר אגרות צפון' לכדו ומאמות הבנין, אשר הכין למו שמה, יאלפו בינה לכונן בעצמם את הבנין הזה על היסוד הנאמן וקים לעד, בכז לא כל אחד מהם יעצור כח לשכלל את הבנין הרם והנשא הזה בעצם שלמותו, לכן גם המה ישמחו עתה לראות בעיניהם את הבנין הנעלה הזה בנוי לת לפיות מהמחבר בעצמו חכם חרשים ובסדר ומשטר שאין למעלה חימונו ובתקנית מאד נעלה בספר חורב', אשר כמוהו לא ראו עדנה בספרות העברית, וגם ערך הס' אגרות צפון' יגדל עי הס' חורב' להיות טובים השנים' לכלל את שלמות כל הענינים הרמים חבאים בשניהם יחד, גם כל אחד משני הספרים בפני עצמו הנהו כלי מחזיק ברכה רבה בספרות ישראל, וביחוד הס' חורב' אשר יבנה ויכונן את היכל הדת והיהדות" ממסד עד המפחות.

בגלל

(ב) כגלל אשר הספר. אגרות צפון הוא רב האיכות ומעט הכמות והמחבר קחד למענו בסגנון לשונו, לשון חכמים ובתכלית הקצור, לכן לא יוכל להיות ספר למקרא בעד כל הקוראים עברית, רק אלה, אשר הסכינו ללמוד ולהבין כל דבר לאשורו במיטב הגיון ובעיון רב, המה יבינו היטב את הטוב האצור בספר ההוא, ולהם גם דבריו הקצרים נר לרגלי הלך נפשם באמונת ודעות, לחיות נבוכה; לא כן הם. חורב, הוא יקח דברים ברורים בסגנון קל ונעים למאד, יקאר ויפרוט כל רעיון ומוכן בשפה לנאמנים, ובכל חקן ענינו, אמריו אמרות מהורות אמרי שפר, עד כי כל קורא עברית יבין לרעו ולפנתו, כי המחבר השביל להסביר כל רעיון נשגב בשכל מליו להיות עולה יפה בדעת הקורא לזכרון עולם ובמהלך רעיונו באופן מאד נעלה יראה כל אחד. אור תורה ונר מצוה באור שבעתים, לכן בכלל נוכל לאמר על הם. חורב, כי הוא ערוך ומסודר הנהו מהמחבר בעד. כל עדת בני ישראל, לשבוע מצובו ולקנות למו את השלמות הדרושה מפרש ושום שכל, לחבב וללבב את רעיון כל מצוה ולעשות את כל דברי התורה בשמחה ובנפש הפצה ברעיון זך ובטוב מעם ודעת. — גם למותר הוא לתאר בזה את פרשת גדולת הם. חורב ומעלתו בקיש, כי די הוא לקרוא רק פרק אחד או שנים מפרקי הספר, וידע כל אחד את הין ערכו ורום מעלתו, ופנת יקרת תעודתו ותכליתו. —

הספר 'חורב' גם בממותו גדול הנהו. שבעתים מהם. אגרות צפון, ואם כי בלשון אשכנז נדפס כל הספר בכרך אחד, אך בהעתקתי העברית לא אוכל להוציא לאור את הספר הזה בפעם אחת, רק בשנים או שלשה ספרים, וכל ספר הוא אמנם ספר בפני עצמו במערכה שלו, וכל זה מפני הטעם הפשוט, יען כי לא כאחינו החובכים את המחבר וספריו בארץ אשכנז הקוראים העברים בארצנו ובשאר מקומות, אשר רק עתה יחלו להבין את חין ערך הרהג יורש וציל וספריו. אחינו באשכנז ישלמו במיטב כספם בעד ספר מקובל ומרצה להם, ובמה נחשבו להם איזה שקלים בפעם אחת לתת מחיר הם. חורב, אשר מוציאו לאור לא חש ולא חם על רוב הוצאות הדפוס, בידעו מראש, כי אחרי זמן קצר, יקבל את הכסף אשר פור בשופי. לא כן בחוג הקוראים העבריים, מבלעדי יחיד סגולה, עוד לא ראינו מי מהם, אשר ישלם בעד ספר עברי (וולתי שים ופוסקים) סך מסוים בפעם אחת מחירו, ובעוד הסעתיק הנהו גם המדל את הספר. חורב (ברשיון יורשי הרהג המחבר וציל) קבדה עליו ההוצאה הגדולה להדפיסו בכרך אחד, ומדעתי, כי ספר יקר במעלתו, אם הוא יקר במחירו איננו עובר לקונה והם. חורב יאכר גם את תכליתו להיות למקרא בעד. כל עדת בני ישראל, לכן הנני מוציא לאור לעיני את הספר הראשון, מערכת העדות ומכסף המושב מפרדיון הספר האחד, אוכל בעזיה להדפיס את הספר השני וכן הלאה עד תומו. — תקותי חזקה, בהיות כל ספר חביב במעלתו בפני עצמו, והקוראים לא יאחרו להביא ברכה אל ביתם, כי לא יארכו הימים וכל הספרים יראו אור, וסוף סוף כל הספר. חורב עד גמירא יבוא ביד הקורא העברי שיאמר הפצייבו, או אולי, אם ימצא הספר. חורב זכות אזרח בספרות העברית וירבו הקונים, אוכל ברצות ה' בתוצאה חדשה לתת את הם. חורב בעברית נ'כ בכרך אחד. —

הם, "חורב" יכלכל המערכות המיוחדות האלה: "תורות", "עדות", "משפטים", "הקדים", "מצות", "עבודה", ואנכי בחרתי לתת ראשונה בהעתקה עברית בדפוס את מערכת העדות, לקהל במערכה הזאת את הספר הראשון, יען כי הענינים הבאים במערכת העדות בתור ראשית יותר מסגלים להרגיל את הקורא להקנת מהלך רוח המחבר וציל ודרך הקדש אשר סלל בו, לקנות מושג נאמן ומיטב הגיון בקשט ודת התורה והמצוה, גם הספר הזה יהיה לדוגמא ולסימן טוב בעד המעתיק וההדפסה בכלל, לראות אם "מזל" הספר הראשון הזה יהיה טוב, וימצא לו מהלכים בקהל הקוראים, אז תאמצו תקנתו, כי גם שאר הספרים יראו אור בקרוב איה. —

משפטי עיד שטת הרה"ג המחבר וצ"ל בספרו זה לא נדרש לי להגיד במאומה בפתח דברי, יען בפרק האחרון ממאמרי "למען דעת" הנלוה עם הספר "חורב" לקחתי די דברים עיד מעלת רוח המחבר ושקטו בספריו ובמה שונה ונבדל הוא לטוב מאלה המבקשים טעמי המצות" (ולא הצליחו בזה) והובחתי לדעת במשפט צדק, כי המתחרים לדרוש "בטעמי המצות" שגו, בחפצם: לקרב את התורה והמצוה אל השכל והוא (כמו כמה מאורות הנדולים חכמי ישראל הקדמונים) לא קרב את התורה אל השכל רק את השכל אל התורה והמצוה" לכן דרכו סלולה ובטוחה ודרך הקדש יקרא למו, ובמאמרי זה ימצא הקורא את חנות דעתי ומשפטי גם במקצוע הזה באמרים נכחים למבין. —

את מאמרי "למען דעת" הנני מצרף אל הס' "חורב" בראשיתו, יען כמה דברים בפרקי המאמר האחרונים יועילו להיות בתור מבוא להספר הנכבד הזה, לחוק ולאמין את שטת המחבר ולהוקיר ולכבד את הקשט ודת האצורים בספרו זה, גם בלעדי זאת אחשוב, כי מאמרי "למען דעת" גם בפני עצמו, בגלל הגיוני בדברים העומדים ברום הדת והיהדות, אשר בהם ירהיב כותב המאמר לעמוד ברשות עצמו, בתור הוגה דעות ולא מעתיק דברי זולתו, כדאי והגון המאמר הזה לבוא בקהל הספרות העברית, ומזבן מאליו, כי לא לי להגיד משפטי על מאמרי זה, רק הקוראים יחליטו, אם ימצאו ממש בדברי ומשפטי הגיוני שמה; רק אחת אבקש את הקורא, כי יקרא גם את פרקי המאמר על הסדר ולא לסירוגין, אם יחפוץ לשים לב להבין דבר לא שורו, גם למצוא על ידו איזה תועלת בחקרי לבבו בענינים הנכבדים, אשר יביאם המאמר במשפט ובמיטב הגיון. — אף גם על זאת אעיר את הקורא, כי ערכתי את מאמרי בסגנון כזה, אשר ישתמשו בו בימינו אלה הסופרים החדשים בכמה מקצעות החכמה והמדעים, לתגל את דבריהם בפאפולאריטאט המוצאת חן ושכל טוב, מדעתם את רוח הקוראים, כי לא יאהבו רוב עיון, לכן יסבירו להם כל ענין בטוב טעם ודעת, להיות הדברים כאלו נקראים מאליהם, גם אמנם הלקח טוב הזה מקובל ומרצוה הנהו ופעולתו אתו לקנות די חכמה ובינה, עי קריאה בלבדה, וכן עשיתי גם אני בענינים הרמים שאעביר לפני הקוראים, אשר גם בכל ענין עמוק לא חדלתי לקחת רוב דברים אדותיו, כפי אשר יוכל שאת, להסביר ולתכל אותו די צרכו באמרי נועם ומשלים לקוחים מעולם המעשה, עד כי כל קורא בנקל יבין לרעי, ואקוה כי לא יקוץ גם באיזה אריכות הדברים" לפעמים, ולא ירע בעיניו אם אני מראש, כי מאמרי זה לא ידרוש כל באור ולא העמסתי

עליו הערות, רק כל כבודו פנימה. בכל זאת עצתי, אם לא יכבד על הקורא פְּבִלּוּתוֹ לקרוא כל פרק ופרק, לקבץ עוד הפעם בזכרונו את הדברים המְפָרְזִים ומְפָרְזִים ולבחון אותם ולבקר בתכונתי, אם איזה משפט, אשר חרצתי או דעה וידיעה יחזיקו מעמד ומצב לְקָרֵב או לרחק כפי מעלת הענינים כשרונם או המרונם ויצרף וילבן את הדברים הנאמרים בו לתועלת הדרושה, ואל באפכם מבקרים להוציא משפט מעקל על הרכה ענינים חדשים הבאים במאמרי, אשר לא הסכנתם באלה, כטרם תכחנו אותם אם צדקו יחד או לא, גם לא אכחד ולא אעלים מכם, כי כל הנאמר במאמרי למען דעתו הוא גְּלוּ שֶׁלִי ואין לזרים הלך אתי (אם באיזה דבר פְּנִינִי לדעת מי שקדמני אפסוד עצמי מאחירות) ודרך חדשה סלתי לי, אשר אחשוב כי דרך הקדש היא, גם הדעת הנוקשה לא נפלאה היא ולא רחוקה ממנה, ואם בתום לבב תעירו אותי, כי שגיתי בדבר מה, אתי לא תלין משוגתי, כי בנפש חפצה אודה ולא אבוש, גם אודה לכם על הבקרת הנאמנה, ואם יִקְנִינָה' בתוצאה חדשה אתקן ואסיר ממאמרי את הדברים אשר אין למו יסוד מוסד, רק זאת ידע כל קורא נבון, כי כשם שלא קִמְצִיתִי בדברים להקנת כל ענין, כן חִסְקִיתִי לתת במאמרי זה עוד כמה וכמה ענינים נכבדים הראויים להיות גלויים אל פרקי המאמר, אך מפני, כי המאמר רק מאמר הוא ולא ספר, לכן לא יכלתי לצרפם אליהם לכל יאריך למאד, ואולי כאשר יצלה לי לספח גם אותם לתת תוקף ועוז לדברי, אז יִכְחוּ הקוראים, כי הקשות והזרות, אשר יתקאו בו בהשקפה הראשונה יעברו ויקטלו מאליהם. —

הספר "חורב" בלשון אשכנז נדפס בפעם הראשונה בשנת תקצ"ז והיה יקר המציאות מאד גם בארץ אשכנז והחפצים בו בעמל רב השיגוהו ושלמו בעדו מחיר רב, ובתחלת השנה האחרונה לפני פטירתו של הרב' המהביר זצ"ל בשנת תרמ"ט נדפס הספר הזה תוצאה שניה בהוספות ותקונים מהנאון המחבר בעצמו והעתקתי העברית היא מהתוצאה החדשה. — בדבר ההעתקה בכל האפשר ראיתי, כי תהיה סְכָנָה עם הָאָרִיגִינָאֵל האשכנזי, וזלת במקומות היותר מעטים ובוהירות רבה, הוספתי איזה דברים להמעים את הענין ולקרבו אל ההקנה הנכונה, בכל זאת נתתי את לבי לבונן את ההעתקה באופן כזה, עד כי הקורא במקומות לא מעטים לא יחוש כי העתקה היא, רק יחשוב, כי קורא הוא ספר עברי אשר הורתו ולדתו בקדושת שפתנו הקדושה, וכפי מעלת הענינים הבאים בו, אשר אמנם יסודתם בהררי קדש התורה והמצוה אשדדת לכו וקשטו מלה. — תולדות הרב הנאון הצדיק החכם הנעלה ר' שמשון בר' רפאל הירש זצ"ל מחבר הספרים "אגרות צפון" "חורב" "באור על חמשה חומשי תורה" ועוד ועוד ספרים יקרים, כתבתי בארוכה בראש הספר "אגרות צפון" ואסמך, כי רוב הקוראים יודעים צדיק מה פעל בספריו וכמעשו הרצויים והדגולים ונדועים לשם ולתהלה בקהלת ישראל, אשר בהן שמה בתור רב ומורה צדק בכל עדה ועדה, ולמותר הוא לכתוב עוד הפעם תולדותו בפתיחת הספר "חורב", ואם בעד אלה אשר לא קראו עוד הם "אגרות צפון" בהעתקתי העברית, אזכיר בזה בקצור נמירן אזכרות אחדות שתולדות חייו, מובן מאליו, כי רק אהיה בקוראי שמו ומודיע ראשי עלילותיו בפרקי הזמנים ולא יותר, והתאבים לדעת את התולדה הנאמנה

שלו יקראו מעל הם' אנרות צפון', ואשר באמת גם כל תולדה ארוכה מהאיש הזה קצרה היא לפי ערך מעלות רוחו ופעולותיו וכל צדקותיו אשר עשה לחורו ולדורות הבאים. —

אמנם מי לא ידע את הרה"ג הירש, את האיש ותפארת רום מעלתו, איש חי (צדיקים במיתתם קרואים חיים) רב פעלים זה, אשר כל ימיו ושנותיו נמלאו בפעולות צדיק לחיים וגם בנבורות לא נס לחו ולא עזבוהו סחו וחילו לישראל ואוריתא, איש משכיל בכל דרכיו, חכם עיניו בראשו ורואה את הנולד בצרכי בני דורו ודורות הבאים לקרבם לתורה ולתעודה, אמיץ לב בנבורים לחיים מלחמת מצוה נגד כוזי הדת והיהדות בישראל וכעמים, עד כי גם אלה, אשר לא מחשבותיהם מחשבותיו יתנו לו כבוד ותהלה, וכלם יענו ויאמרו, כי אכן זה הגבר הקם על להיות תמים בכל דרכיו, צדיק תמים, חכם תמים, איש תמים (איין גאנצער מאנן) ותמים פעלו — ומי ימלא את פרשת גדולת האיש וצדיק וחכם זה מה פעל בקהלות ישראל במשרת רב לעדה, ומה גדלו ורמו מפעליו בעד עמו ואחיו הקרובים והרחוקים להקטב מצב חייהם ולהקטב נר תמיד רוח ישראל לכל ידעך לעולם, ומה גם פעולתו אמונה בעד בני דורו ודורות הבאים בספריו הנעלים והדגולים, המלאים אור תורה ונר מצוה ובחכמה רבה יעצרו כח להחזיר למוטב אלפי רבבות ישראל, אשר לא האמינו מעולם, כי התורה והמצוה תחזקנה מעמד ומצב בפני כל רוח מצויה ושאינה מצויה בתמורות העתים אשר לישראל והזמנים, ויזכחו לדעת, כי אלה בשום אופן לא יוכלו להחלישן או לקמיש אותן ממקומן, בעוד הנה הנם דברי אלקים חיים ודבריו אמת וקים לעד, ואף שבע או שבעים ושבע חכמות שבעולם כדור דעה, מלבד כי לא תצורונה אותן ולא תתגרונה בהן מלחמה להכריען ולנצחן, רק תוסיפנה להן לנות חן בעמרת תפארת האמת" לאקפה, אשר מראש מקדם קנתה לה זכות אורה, ואלפי שנים חתמו בחותמו של הקב"ה אמת את זאת התעודה לפנים והיום בישראל, להיות עדות ה' נאמנה גם לעתיד לבוא באחרית הימים, אשר תבוא בעתה ובזמנה, וכל זה הראה הרה"ג הירש במראה ולא בחידות, מפגש ושום שכל, באמרות מהורות, אמרי בינה, באמת ואמונה ובחכמת חכם גדל דעה, אשר לא נצפנו ממנו כל העתים וכל הזמנים בתולדות בני אדם וכל ענפי המדעים בחכמת אדם תאיר פניו נודעו לו למשגב ובהם יענוד עמרות לראש אקנה ולפנת יקרת הדת והיהדות. — האיש הזה קנה את שלשת העמודים. תורה עבודה וגמילות חסדים לא בתור איש פרטי או רב בעדה בלבד, רק למד ולמד והודיע והציע את כל אלה לרבים, הוא הרביץ תורה ברבים; הורה דעה ברבים, לכל עדת בני ישראל, למען דעת מה העבודה הזאת להם, ולכל יתעו בשוא להיות עובדתם נכריה, גם גמל חסד לרבים לקרובים ולרחוקים ולכל האומה בכללה פעל ישועות, ומעשה צדקותיו ישארו לזכר עולם. — באמר אחד, לא יאמן כי יסופר בשום אופן, כי נקבצו ובאו באיש אחד כל המעלות טובות בתורה בחכמה ובכל תושיה, מעלות כאלה, אשר לוא זכו בהן המון אנשים רבים וכל אחד רכש לו מקצת המעלות הדגולות האלה ובצרופן בסך הכל הביאו יחד את הברכה, אשר הביא בעולם האיש הדגול מרבבה הזה הרה"ג הירש, בתור איש יחידי, כי אז גם בכל אחד מהם התברך והתפאר ישראל, לכן מה נאמר

זמה נדבר מפרשת גדולתו ושיא מעלתו, כי אמנם בהפצנו לתת כבוד לשמו, לו דומיה תהלה. —

ר' שמשון ב"ר רפאל הירש נולד ביום כ"ד סיון שנת תקס"ח (1808) בעיר האמבורג. — הוריו יעדו אותו להיות סוחר בארץ, אך רוח הנער נשאהו להיות שוחר תורה וחכמה, ובעזר הגאון החכם הכולל ר' יצחק בארנאוס זצ"ל, אשר היה אז רב בהאמבורג ויכיר את כשרונות העלם הנעלה הזה ותעופת רוחו ויאהבהו, שם אל הלמוד פניו ויעזוב את בית המסחר, אשר עבד בו כשנה, ויכנס אל בית הספר הגימנאזיום ותורה ותלמוד לבד אצל הרה"ג בערנאוס, אשר אצל מרחו עליו. — ברבות הימים עזב את עיר מולדתו וילך עירה מאנהיים לשמוע בלמודים מהרב הגאון ר' יעקב עמלינגער זצ"ל, שהיה אחיכ רב באלמונא, ואצלו למד הירש ש"ס ופוסקים בשקידה עצומה. —

בשנת תקפ"ט (1829) גקר את בית מדרש החכמה (אוניווערזיטאט) בבאָנן והשלים שמה את חוק למודו בהיותו בן כ"א שנים, ובהיותו בן כ"ג שנה נמנה לרב המדינה, גראַססהערצאָגליכער לאַנדראַבבינער, באַלדענבורג, ומשם דרך כוכב הצלחתו ורום מעלתו ע"י מפעליו הנעלים בקהל עקתו וביחוד ע"י ספריו הגדולים, אשר הקר הדפים, כי אחרי שש שנים לשבתו על כסא הרבנות שמה, הוציא לאור את ספרו "אגרות צפון", הלא המה התשעה עשר מכתבים ע"ד היהדות, אשר עשו להם שם עולם, ואף כי לא גלה שמו על הספר, בכ"ז עוד מעט נודע בקהל, כי מחברו הנאמן הוא הרב הירש, אשר מני אז יצא תהלתו בקהלות ישראל באשכנז ויכירו וידעו, כי חכמת אלקים בקרבו (הספר הזה העתקתי עברית כאמור למעלה). בשנת תקצ"ז הוציא לאור את ספרו הגדול "חורב" (הרי הוא לפניך בהעתקתי העברית) ושני הספרים פלסו נתיב לשקטו הרמה, היראים ושלמים עם ה' ותורתו בארץ אשכנז צהלו ושמחו, לראות כי עלה מושיע להדת והיהדות, והנקובים בשם רעפֿאָרמער, מבקשי תקונים בדת ללא תורה ומצוה מפני שמו וספריו אלה נחתו ויבושו משכרם, לעשות מעשיהם זר מעשיהם, כי כאיש גבורתו בספריו אלה לשים לאל, את אשר יזמו לעשות, לעקור מטע ה' ולנטוע זמורת זר בכרם בית ישראל. אחרי כן הבר עוד ספר "גפתולי נפתלי" נגדם, וכנכוד משכיל דרך קשתו ולא החמיא המטרה. בשנה האחרונה לשבתו באַלדענבורג חבר ספר אחד, אשר מצא חן ושכל טוב בעיני הגראַססהערצאָג באַלדענבורג וישלח את הנענעראלאַדיוטאנט שלו לתת בשמו להרב הירש תודה וברכה בגללו. —

אחת עשרה שנה כהן פאר במשרת הרבנות שמה ומחוזות אורץ ואמנאבריק פנו אליו לבוא אליהם ולקבל את משרת רב הגליל ומושבנו בעמדת ען. הוא נעתר לבקשתם ובהיותו רב בעמדתן קעל הרבה למוכת הקהלות, גם הדפים ספר אחד נגד ראש הרעפֿאָרמער האַלדהיים; כעבור תש שנים בהיות הרב הירש בן ארבעים שנה נמדה אמר עדת ניקלסבורג במאָהרען למנות אותו לרב בעדה הגדולה הזאת, בעיר אשר הנו ושמשו ברבנות הנאונים המאורות הגדולים ר' מרדכי בנעט ור' נהום טרעוויש זצ"ל. הרב הירש הופיע שמה וישכון כבוד בתוכה וירבץ תורה ברבים בישיבות תלמידי חכמים, אשר יסד, ושמעו יצא למרחוק ובקהלות ישרון שמו כבוד לשמו והלך וגדל ובכל אשר פנה הצליח.

גם בקרב האזרחים תושבי הארץ נחל הרב הירש כבוד ויקר על חכמתו ותבונתו הרבה, ובשנת 1848 בחרו אותו לשבת בנעדר הנבחרים (רייכסטאג) בקרעמז'יר ויחה דעתו בעניני המדינה כאחד הגדולים אשר בארץ ההיא וישב שמה עד הקנר בית מושב הנבחרים הזה, וזולת זה היה גם קבר המאָהריש ער־לאַנדסמאָג' בכרין, והוא היה היהודי האחד שָמה, והרב הירש לא קת ולא נפל עליו פחד האקרים, אשר הסיתום האצילים בו ויאמרו, כי יכוהו נפשו, אם יסיף לשבת כהלאַדטאג; אך הוא את מקומו לא הניח ולא עזב וישאר שמה, יען היה דורש טוב לעמו בכל לבו ונפשו אשר שם בכפו, להיות מליץ טוב בעד עניני אָחיו בארץ ההיא, ולהיות עליהם קַתְרָה בחדר כבודו בתור נְשוא פנים וחכם לבב גם בדברי המדינה, ויגדל כבודו גם בעיני הממשלה ויפעל ישועות תמיד בעד אחיו ובני עמו. —

בשנת תרי"א (1851) נקרא הרב הירש עירה פֿראַנקפֿורט אם מאַין להיות רב ומורה לעדה שמה, ואם יחשוב הקורא, כי לרב גדול כזה יָאתה גם עדה גדולה לא לקים כעדת פֿראַנקפֿורט, עיר מלאה יראים ושלמים וחרדים לדבר ה' ואנשיה אנשי שם, סוחרים וחכמים ומצוינים במעשה הצדקה והחסד ובמחֶה קריה נאמנה זאת העמך כבוד וגדולה לרבם ומורם זה, אות הוא כי הקורא ישפוט על דבר העדה הזאת באשר היא עתה, ומה ישתומם כאשר ירדע לו מי ומי היו הקוראים את הרב הירש לפני ארבעים שנה, רק אחד עשר בתי אבות נמצאו אז בעיר ההיא, אשר היו שומרי תורה ומצוה כהלכתה ושאר בני העדה נמשכו אחרי המטיפים החדשים הנקובים בשם רעפֿאָרמער, אשר אדיר הפצם היה לעקור משרש את חקי התורה ומצות ה' ולתקן עולם היהדות במעם הזמן וצרכי החיים, וכיחוד לכונן את עבודת אלקים בצורה חדשה, לכבד את ה' מגרון החזן והמקהלה ומקול העונג (אָרגעל), בחשבם כי "שמוע" אל הרנה (ולא אל התפלה) טוב מזבח טוב וכל העם היו רואים את הדרת הקדש ושומעים את הקולות ויוצאים ידי חובת היהדות בהיכלם כלו אומר כבוד פנימה. רק אחד עשר אנשים (בשמותיהם נקובים כמה בתולדה אשר בס' א"צ), מתי מספר אלה נכדלו בקהל עדרתם, אשר שש שנים לפני כוא הרב הירש אליהם נקבצו ובאו בה רבני אשכנז וימתיקו סוד זיגמרו. אמר לבטל את שפת קדשנו מתפלות ישראל, גם להסיר מהן כל תפלה וכל תחנון ע"ד הנאולה ושיבת ציון, למחות מלב את אמונת הַמְשִׁיחַ ולקַעַר אחרי כל מצוה ומנהג אשר לפֶד לא יתאימו עם הזמן החדש ומשאלותיו, והאנשים המעטים החלו ליסד עדה חדשה בפֶפ להיות תמימים עם ה' וחקי תורתו והמה האחד עשר אנשים קראו בפֶפ את הרב הירש, אשר המה און לקול קריאתם, בידעו מראש, כי תעודתו היא לעשות נפשות ולקרבן לתורה ולתעודה ובעיר פֶפ ימצא כר נרחב, גם יגדיל וירחיב שמה את חוג פעולותיו הקמות, אף לא רדף אחרי הכבוד וכלא נחשב בעיניו בעת לעשות לה' ולאחיו להחזירם למוטב, לכן עזב את העיר הגדולה ניקלסבורג והמְשֻׁרוֹת הכבודות שמה ויקשיה לבו לתחנוני בני העדות ותלמידיו הרבים, אשר הפצירו בו לשבת אתם ויואל ללכת עירה פֿראַנקפֿורט ויקבל את המשרה הקטנה הזאת והגדולה בערכה עד אין חקר, גם הפין ה' הצליח בידו באופן מאד נעלה לבנות עיר גדולה לאלקים ולהיות בורא נפשות רבות ולמלאות

למלאות חסרונן בתורת אל חי ובל הכתוב לחיים (חיי עולם נמנע בתוכם) יצור הירש הטוב, ולכל ידרש לך קורא דברי כי אמסר אף אפס קצחו מפעולות הרב הירש במשך שבע ושלשים שנה, אשר בהן הרה"ג הירש פאר בקהלת ישרון בפ"פ, עד יומו האחרון, שאל לך כמה המה בני העדה בפראנקפורט א"מ של עתה שהנם מחזיקים נהלת אבות באמת ואמונה (כן ירבו) וממספר הרבים זכנ שלמים אלה עליך לגרוע רק את המספר קמן אחד עשר, ובלעדי תדע לך מה עצמו מפעליו והן גבורותיו בפעולות צדיק לחיים, גם תוכל לזרף עוד את הטוב הצפון על ידו בעתיד ובגלל אבות אשר הושיע בנים להיות זרע יעקב שומרי אמונים והמה את בניהם ילמדון להיות כאבותם שומרי תורה ומצוה בכל לבכם ונפשם, לכן גם מעט דברים אך למותר לתאר ולצייר כמו ולהודיע עלילותיו בקהל עדתו, גם כח מעשיו, כחו בפה בתור מטיף נפלא הנותן אמרי שפר לוקחי לבבות, כחו ועצם ידו כמוסדות בתי החנוך מצוינים על קהרת הקדש, כחו בשפה לנאמנים ובעלים לתרופה במכ"ע, ישרון, אשר בשנת תרי"ד החל להוציא לאור בעניני הדת והיהדות והכמת ישראל וביהוד בספריו הגדולים, אשר גם בשבתו בפ"פ לא חדל מעשות פרי קדש הלולים אשר טועמיהם חיים זכו. —

במשך שבתו שמה חבר והדפיס את חבורו הגדול והרם את באורו על חמשה חומשי תורה, באורו על ספר תהלים משלי ופרקי אבות מלכר שאר ספרים זחוכרות רבות. בשנת תרמ"ד (1884) חבר מחברת אחת להגן על התלמוד, יען שמע כי במקום גבוה הפצו לחשוד את התלמוד, כי הוא מקור משחת ליהודים ביהי הברה וישלח את המחברת לאחד השרים הגדולים, אשר עתותי אחינו בידי, גם ועד אחינו בארץ אשכנז ופראַפֶּססאר לאַצארוס בראשו קים וקבל את החוכרת הזאת להיות ניה לם חאה נגד האַנטיסעמיטען ולמלשינים על התלמוד מבלי ידרש עוד חבור אחר, כאשר חשבו בתחלה, לקצוב פרס גדול לאיש אשר יכתוב חבור כזה. —

פעולותיו גם מחוץ לקהל עדתו, הלא הנה בעד כלל אחבי באשר הם שם רבו ועצמו מאד, מהן ידועות וגלויות ומהן נסתרות ונעלמות, כי לא חפץ לפרסם אותן. הוא בא גם בחצרות מלכים שרים וסגנים להמליץ טוב על אָהדו ולהסיר מהם כמה גזרות רעות ובכל אשר פנה הצליח. אצל קיסר אַסטרייך היה לו אוידיענין וידבר אתו פנים אל פנים בדבר עמו. עיי השתדלותו אצל שרי המיניסטעריום פעל למענהו, כי יבטלו את רוע הגזרה, אשר אמרו לאסור על יהודי אונגארען את עסק החובלים (היוזירער), אשר מהעסק הזה יתפרנסו כמה אלפי נפשות אחינו שמה. עיד האויסטריטטגעזעמץ המאושר ביום 28 יולי 1876 פעל ועשה גדולות, בעצמו ערך בקשה אדוה זה אל האבגעארדנעמענהויז, אשר פעלה את פעולתה, גם כתב מחברת נגד השטנה של היוסטריצאטסה מאקאווער ועוד מחברת אחת אדוה האויסטריטט מהעדה ובעצמו נסע לבערלין כמה פעמים לדבר עם רבי הארץ ושרי המדינה וביחוד עם הנבחר הנודע לשם עדה. לאַסקער ועוד ועוד מפעלים כבירים פעל ועשה בעד הכלל וחפץ ה' הצליח בידו.

באחרית ימיו גברה עליו מחלתו ובכל זאת עשה בעצמו את התקונים וההוספות להדפסת הס' חורב' תוצאה שניה ובעצמו תקן את הקאַרעקטען, אשר הביאו

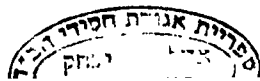
לו מבית הדפוס. את ההקדמה שלו אל התוצאה החדשה של הס' "חורב" כתב בחודש חשוון. בפ' וישב דרש את דרשתו האחרונה וכיום ב' כ"ז טבת שנת תרמ"ט עלתה נשמתו אל האלקים בשנת השמונים ואחת לחייו. נר ישראל נכבה, אך אור תורתו וחכמתו הולך ואור ע"י פעולותיו לדור ולדור דורות, וע"י ספריו הנעלים, אשר ברצות ה' עוד יוסיפו להגיה אורם ביותר ע"י ההעתקה לשפת קדשנו ורק אז יקבלו את ערכם הנאמן עליהם בעולם הספרות בהיותם מעתה קנין אלפי רבבות ישראל, גם זולת אשכנז, בכל הלכי התבל לשבוע מטובם ולהנות מאור הגנוז בכל דבריו ורעיוניו ודעותיו כאמת ואמונה, וכאשר ידענו כי רבי תורתם וחכמתם של הגאונים המאורות הגדולים הקדמונים הכתובים ערבית לולי נעתקו לשפת עבר, כי עתה נאבדו הלילה מקהל ה' והמעתיקים זכו וזפו את הרבים לדורות עולם בפעולתם אמונה, כמו כן נקה, כי ספרי הרה"ג הירש זצ"ל יראו ביותר את פעלם והדרם ותועלתם הרבה, כאשר יהיו נקראים בשפת קדשנו, לזכר עולם יהיה צדיק ותנצבה. מעשיו ומפעליו ישארו לעולמי עד וספריו יפלטו למו נתיב, להפרות ישע בקרב עם ישרון לישועה ולברכה. —

בחתמת דברי אלה אוכיר לטוב את בני הרה"ג ותתנו ני רק בשמותם למקומותם ולא אניד תהלתם בקהל, בעוד המה, יקדלו לחיים טובים וארוכים, על משמרתם יעמדו ועודם במיטב שנותיהם (ה' יאריך חייהם עד זקנה ושיבה טובה) על אם הדרך במפעליהם הנשגבים להרמת קן התורה והתעודה לתמכה ולסעודה, גם בחכמת ישראל וצדקה תרומב גוי, להאריך את מפעלות אביהם הנאון הצדיק זצ"ל, אף יוסיפו אמיץ וחיל להגדיל ולהרחיב את חוג מעשיהם לחזוק הדת והיהדות, ואם יוחקו בספר ערך תהלתם וגדל מעלתם הלא מצער יהיו מול רוב שנים יודיעו עוד את רום מעלתם ופרי מעלליהם, גם מצד הכותב, טוב לו למנוע מספר בשבח אנשי השם בעלי מעשה ובעלי פועל בכל דבר תושיה החיים ב'ה אפתנו בלנו היום, לבל יחשבו, כי יש איזה פניה והכרת פנים והניפה, עד כי התהלה היותר נאמנה תוכל להשפל ממעלתה ולהתראות כי משוא פנים יש בזה, ומה גם כי גדול שמם בישראל גם בלעדי תהלתו, לכן אספר רק אדות המחבר הנאון הצדיק זצ"ל, כי עם נשימתו האחרונה יכול היה לשמוח במתנת חלקו בארץ החיים, כי השאיר אחריו ברכה זרע אנשים גדולים בישראל, אשר יחזקו ויאמצו ויביאו לרום המעלה והתעודה כל פעל לעמו ודתו האיש הגדול והרם הזה, ודור ישרים יכרך. בעיר פראנקפורט ע"מ קרית חנה אביהם זצ"ל, הממלא מקומו עתה בתור רב לעדת ישרון שמה, הוא חתנו הרב המאוהג החכם שלמה דר. ברייער שליט"א שהיה לפני זה רב באחת הקהלות באונגארען. בנו הרה"ג החכם ר' מנחם מענדיל דר. הירש נ"י הוא הדירעקטאר בהרעאלשולע רבת השם והתועלת, אשר יסד אביו שמה; בנו הרה"ג החכם ר' מרדכי דר. מארקוס הירש נ"י הוא דאקטאר מעדיצין; בנו הרה"ג החכם ר' נפתלי דר. הירש נ"י הוא דאקטאר יורי, רעכטסאנוואלט, בנו הרה"ג החכם ר' יהודה (יוליוס) הירש נ"י הוא סוחר נכבד, ואפס קצהו ממעלת תורתו וחכמתו יראה הקורא בשירתו ומכתם ליהודה בשבח אביו, אשר הנני מדפיס תחת שם בן יכבד א"כ בפתחת הס' "חורב" בהעתקתי העברית. אלה הם אשר מושבם בעיר פראנקפורט, ושם תגור גם בת המחבר זצ"ל האשה הכבודה ונודעה לשם ס' טהערעווע תי

תי', אלמנת הרה"ג הנדיב המנוח ר' בנימין רפאם ז"ל. — בהאנוכר גר בנו הרה"ג החכם ר' יצחק הירש נ"י, אשר משנת 1870 האריך להוציא לאור ולהיות הרעדאקטאר של המכ"ע "ישרון" בלשון אשכנז, אשר יסד אביו המחבר ז"ל, ויפעל בנו זה את פעולתו אמונה בתור מרל של המכ"ע הזה עד לפני שלש שנים, ומני אז השתתף עם הרב הגאון הצדיק ר' מאיר לעהכמאן זצ"ל מר"ל המכ"ע "איוראעליט" במאיינין ויחברו יחד את שני המכ"ע ויוציאו עתה לאור במאיינין תחת שם "איוראעליט" אונד "ישרון" וכאמריו הראשיים בספרות ישראל נודעים למשגב. שאר חתניו של המחבר זצ"ל לוקחי בנותיו הלא המה: הרב המאוה"ג החכם דר. ד. פלאמאן שליט"א רב לעדת ישרון בקאָלן; הרב המאוה"ג החכם דר. גוגענהיימער שליט"א רב לעדת ישרון בקאָלן (באָהמען) והרה"ג הנדיב המפורסם מיכאל לעווי נ"י בלאַנדאן (על חתניו הרבנים לא כתבתי את התאר "גאון", אף כי ראיתי כי הרבנים הגאונים כותבים עליהם את התאר הזה, מפני כבוד אביהם ויקרא דשכבא להיות תפארת בנים אבותם); וכשם שהיתה אשת הגאון המחבר זצ"ל אשת חיל ובמשך העת, אשר ראה עמה היים המשים שנה, עזרה על יד בעלה בכל דבר טוב ומועיל, כן הנה בנות הגאון המחבר זצ"ל נשי חיל ועוזרות על יד בעליהן במפעליהן הדגולים במעשה הצדקה והחסד, וכאשר אמרתי לא לספר בשבח בני הגאון המחבר זצ"ל באתי רק לזכור אותם בשמם, כי אנשי מופת המה בישראל ותועלת זכרונם הטוב בעד הקוראים היא, למען דעת בני הדור בארצנו ובשאר ארצות, כי באיזה מצב ומעלה שיוכל להיות איש ישראל: סודר, דאקטאר, רופא חולים, יודע דת ודין וחכם מהם, ויכל להיות נאמן בברית ה' ותורת קדשו, מקים דת מורשה ונושא בעול התורה והמצוה, אשר מעולם לא רבץ איש ישראל תחת כובד העול הזה, ונהפוך הוא: עדים המה דברי ימי עמנו, כי בעת אשר עברה רוח רעה על רבים מאחבי להיות פורקי עול תורה ומצות וירב אז בבת יהודה תאניה ואניה, והדברים ארוכים, גם אנשי השם אלה המה הוכחה גלויה ומשל חי וקים, כי התורה והחכמה לא תצוררנה יחד ושלוש אמת ביניהן אם רק בשאט בנפש וביצרי מעללי איש לא ישיתו איבה ביניהן, כי אז תמימות הנה גם יחד ורב כהן לפעול ישועות לתכימת הדת והיהדות, אף גם זאת למען ישמח ישראל, כי בכל דור ודור ישנם גואלי הדת ודעת קדושים נגד המלעיבים כהן וכאים בכח הדעה והדבור והספרות, שישתמשו בהם אויבי ה' ומסיפים לעם, אשר לא לאמונה ולא לתבונה גברו בארץ, לה בזות אותן בעיני בני הדור — ומוכמתים אנתנו, כי כשם שמעשה אבות נחלו בנים כי גם בניהם של האנשים הרמים האלה וצאצאיהם אהריהם יהיו כמותם אנשי מופת ועיני העדות בישראל, ודי לנו להזכיר בזה, כי חתנו של הרה"ג הדירעקטאר ר' פנחס מענדיל דר. הירש נ"י, הרב המאוה"ג החכם דר. הלל קליין שליט"א, נודע לשם בארצנו בהיותו רב ואב"ד בעיר ליבוי פלך קורלאַנד, ועתה הנהו רב לעדת ישראל בעיר נויארק באמעריקא ושמו ושמעו נודע לרבים, ובטה בעתיד ברצות ה' כל חוסר מגוע הגאון הצדיק ר' שמשון הירש זצ"ל וכל נצר משרשיו יפרח וישוה פרי קדש הלולים לכבוד ולתפארת ישראל, תרום קרנם בכבוד ושמש ינון לדור דורים והפיץ ה' יצלה בידם לפעול ישועות בדבר עמנו ודת קדשנו. —

ובזה אניש את תודתי וברכתי הנאמנה ליורשי המחבר הגאון זצ"ל הנקובים

למעלה

למעלה בשמי ובשם כל חובבי אביהם וספריו הנעלים, על הואילם לתת לי הדרשיוך וההסכמה להעתיק ולהדפיס את הס' "חורב" בשפת קדשנו, ברוכים יהיו לה' אלקי ישראל, אשר לא עזב חסדו מעל עמו ודתו, ועלו מושיעים להדת והיהדות הנאמנה בקרב עדת ישראל והזמנים להיות מחנהו קדוש וברוך. —

מצוה גוררת מצוה והכרת טובה ותודה האחת תחובכני להזכיר כזה לטוב גם את שם ידידי משנות נעורי המופלג הו"נ איש המעלה ויקר ערך סוחר נכבד ושוחר תושיה הנדיב היקר ר' אברהם ב"ר יחיאל ז"ל הלוי נאוויאוסקי נ"י וברית אהבתנו הנאמנה אהבת עולם הכרותה בינינו, ועל תודה אקריב גם לו רחשי לבבי עתה בעת מצוא הפצי בעז"ה לגשת אל ההדפסה של הס' "חורב" בעברית ומאמרי "למען דעת", על התנדבו להיות לי אהי-עזר ומסייע לדבר מצוה זאת, יברכהו ה' ויצליחהו בכל אשר יפנה לטוב לפניו ולבניו היקרים נ"י. —

האל המושיע לעמו בכל העתים ובכל הזמנים, יראנו בישועתו ויצו את ברכתו שלום לנו ולכל ישראל. —

קאָנא ס' אייר תרנ"ב

משה זלמן אהרנזאָהן. —

מאמר

למען דעת

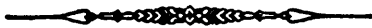
ראשי פרקים

מהגי'ני בדברים העומדים ברום הדת ותנהגות.

מאת

משה זלמן בסו"ה שמואל הלל ז"ל אהרן זאָהן

מקאָוונא

תרנ"ב

פְּרָקֵי הַמֵּאמָר

- א) תְּרַגֵּשׁ וְהִשְׁכֵּל .
- ב) לְתוֹרָה וּלְתַעֲוִיָּה .
- ג) רֵאשׁ אֲמִנָּה .
- ד) הַנְּפִילִים אֲשֶׁר פְּרַגְּשׁ וּבִשְׁכָּל .
- ה) אֲמֵת וְאֲמוּנָה .
- ו) מִצִּיץ מִן הַתְּרָכִים .
- ז) עַד הֵיכֵן הַדְּבָרִים מְנִיעִים .

א

הַרְגֵשׁ וְהַשְׁכֵּל.

א

יעקב אבינו שָׁכַל את ידיו וישלח את יד ימינו וישת על ראש אפרים והוא הצעיר, ואת שמאלו על ראש מנשה — ולא רק בידיו, אשר היו פעם אחת שעירות כ ידי עשו אחיו המבזה את הבכורה, שָׁכַל לשלוח יד ימינו על הצעיר בבני יוסף, כי גם בקולו קול יעקב ובשָׁכַל מליו אמר מִפֶּה־שׁ: „ידעתי בני ידעתי וגו' ואחיו הקטן יגדל ממנו“ „שימדך אלהים כאפרים וכמנשה“ . —

אחת היא לנו אם נזכה או לא נזכה לעולם להבין על מה זה ועל מה זה עשה יעקב אבינו ככה לשָׁכַל בשָׁכַל ידיו ומליו את ראשית אוננו של יוסף — האם מן השם „מנשה“ הוא זה? האם בקורא שמו „והכי“ שלו „כי נשני אלהים מכל עמלי ומבית אבי“ דָּרָה אף יעקב? גם זה לא יתכן, כי נקם יקח מנכדו, אשר עת שמו נקרא עליו, לא ידע לא מעמל אביו ולא מבית אביו הזקן, ויעשוק ממנו את „משפט הבכורה“; רק זאת ידענו כי בכלל אין „מזל“ „להבכורה“ בקרב בני ישראל, וראובן, מנשה והבכורים אחרי חמא העגל ויכחו, ורק נסמך על אבינו שבשמים, כי מאמרו „בני בכורי ישראל“, אשר היה לו „סימן טוב“ יהיה לו גם „מזל טוב“ ודברו אמת וקים לעד, אף סמוך ובטוח לבנו, כי אם לא נבין פשר דבר סמעשה ידי יעקב, הלא רק אנחנו לא נדע, אבל ישראל או יעקב, המניד מראשית את אשר יקרה לבנו באחרית הימים, הוא ידע גם הכיר היטב את אשר לפניו, ובידיים אמונות שָׁכַל את מעשהו גם שָׁכַל בבלם נבואתו, למי יהיה יתר שאת ויתר עז. — אולם נפלאות היא בעינינו רב יותר „מעשה ידי יוסף“, כי גם אחרי אשר יעקב בשָׁכַל ידיו סָכַל את עצתו לא האמין עוד באביו, כי ידו אמונה, ולא הרף ממנו, ובראותו, כי ישית אביו יד ימינו על ראש אפרים וירע בעיניו ויתמוך יד אביו להסיר אותה מעל ראש אפרים על ראש מנשה; אבל ידיו לא עשו תושיה, כי מאן אביו להשלים חפצו, גם בוש משברו בשמעו מפי יעקב, כי הנעשה והגנור על הבנים אין להשיב, וכי ידו הושיעה לו לחרוץ באמת את „משפט הבכורה“, יען כי זך וישר פעלו. —

את חזיון מעשי ידי יעקב וידי יוסף: אציג בראש מאמרי זה, ובו אטה למשל את אזני הקורא הנבון, למען דעת את משפטי החרוץ, אשר אתן לו יד ושם בתחלת דברי בפרק הראשון, משפט אשר אולי בהשקפה הראשונה כמו נך יחשב, אבל בצדק ישפוט אותו כל הולך תום ילך בטח בדרך התורה, והמאור שבה יהי אור לנתיבתו. —

וזה הוא משפטי אשר חרצתי :

„שני ילדים הנן ה' לאדם בתכל ארצו, כאשר הוא רוח ובשגם הוא בשר,

ושמותם

ושמותם הלא המה: "השכל והרגש", ואף כי כל אחד מאתנו יודע וְעַד, כי "השכל" הוא כחו וראשית אוננו של האדם ולו "משפט הבכורה", בכל זאת תורתנו הקדושה מטעמה ונמוקה הנאמן לא תכיר לטוב את משפט הבכורה של "השכל" וכיעקב אבינו תוכל רק להגיד עליו, כי גם הוא "יגדל" וגם הוא יהיה "לעם", אבל אחיו הקטן "הרגש" יגדל ממנו — ועת יבואו רבים וכן שלמים מחכמי ישראל להציג את הבנים את "השכל" ואת "הרגש" תחת ידי התורה ובתחבולות חכמתם יסדרו ככה, כי התורה תשית את יד ימינה על "השכל", עיניהם ורות תחזינה; מביטים המה ומשתאים לראות את החזון הנפלא כחזון מעשה ידי יעקב. המה רואים, כי אמנם גם התורה שְׁקָלָה את ידיה לשית את יד ימינה על ראש "הרגש" והוא הצעיר ואת שמאלה על ראש "השכל", כי (אף כי) "השכל" הוא הבכור. —

והנה רבים המה מחכמינו דל המאורות הגדולים בדורות עברו וגם החיים אָמְנו היום, אם כי הפצים מאד ביקר "השכל", כראותם את המראה הזה, יענו ויאמרו: במה צָדָקָה התורה ממנו ולא "עליה" רק "עלינו" להבין ולהשכיל, על מה זה עשתה התורה ככה, למען נִכְבַּח לדעת, כי פעולתה אָמְנָה, ורוחה, העולה היא למעלה למשכיל, רוח ה' הוא הדובר בה, הקב"ה רצה לזכות את ישראל בחמלה, לכן רבה אמונתו להיות באופן מאד נעלה כזה. —

אולם לא כן עשו ועושים חכמים אחדים גדולי דעה לפנים והיום; המה אמנם חסים למאד על כבוד התורה, אבל גדול בעיניהם כבוד "השכל" עד למותר, ובראותם בעלבון "השכל" תחת יד שמאלה של התורה, יעמלו תמיד להסיר את יד ימינה של התורה מעל "הרגש" ולשית אותה על ראש "השכל"; אבל כמוהם כיוסף לא הצליח במשלח ידם זה, גם עמלם לריק וללא הועיל, יען וביען כי תוה"ק באמת היטיבה גם תיטיב לראות כל דבר שהיה, הוה ויהיה בעולמנו ואת אשר יקרה אותנו בארצות הימים, ודבר אלהינו יקום לעולם, ואלה החכמים יראו רק את אשר לפניהם ואת הנולד על ברכיהם: מהילד הראשון "השכל", אשר המה, ולא התורה, יתנו לו את "משפט הבכורה".

כמוני ככל הקוראים הנבונים אוקיר את "השכל" כרום ערכו עליו וכמוהם כמוני מודה אני, כי בשכל טוב נפליא לחזות, כי חכמת התורה מאד נעלה, מאד עמקו מחשבותיה, וכי גם עת תסמוך את יד שמאלה על "השכל" תאצל מהודה עליו לראות נבִתָּה מהגדולות והנצורות שבה, כפי אשר תוכל בינתנו שאת אותו, גם כבד אכבד את החכמים, אשר לא מחשבותיהם מחשבותי בפנת יקרת זאת, ובכל זאת מדברי לא אשוב ומשפטי לא אשנה, וגם "השכל", אשר עד ארגיעה אתכבד בקלנו, גם הוא ישמח במתנת הלקו, להיות "מודה על האמת"; כי אמנם טוב לו יותר להיות "שכל טוב" תחת יד שמאלה של התורה, ולדעת, כי על פיה גם הוא "יגדל", מהתפרץ להכניס ראשו ורבו תחת יד ימינה, אשר לא תכיר מקומו שמה, והיא לא תצלה. —

הבה נקח דברים אחרים ע"ד "הרגש והשכל", מה המה, אם בגפם יבואו ובגפם יצאו לעולל עלילות ביצרי מעללי איש והליכות עולמו מבלעדי התורה, ואח"כ נשים לב להתבונן את אשר יקרה אותם, כאשר תשית התורה את ידיה עליהם ותברכם בכרבת התורה; אף נוסף דעת בלי כל מכאוב, לחזות מישרים בענינים יותר נכבדים, העומדים ברום הדת והיהדות. —

ב.

בעלי חכמת היפי (אסטהטיקער) מכניסים עצמם בחקירה עצומה למצוא למו את הזכות המולידים והמחוקקים את ההתפעלות של החן והנועם הנקוב בשם "יופי", וגם להם עסק עם השכל והרגש, גם המה מתפלפלים ומתנבחים, מי משניהם הוא המחולל ומוליד אותה, ומי מהם הוא המנטל והמנשא את הבן יקר, את היופי, ילד שעשועיהם, או, אם שניהם כאחד, למי מהם משפט הקדימה לקים ולקבל את ההשגה הנעימה וההתפעלות לשם "יופי".

ראשית דבר לא יכחדו גם המה, כי אם נוציא בראש וראשון את "השכל" מנרתיקו, לשפוט על כל דבר היפה למראה עינים, ויכולע לו, ההתפעלות כליל תחלוף, רגש הנועם ישאר כנציב מלח, והיופי כצל יעבור וכחלום יעוף. —

עת נראה בעינינו איש המודות, יפה להלל או אשת חן, יפה-יפה בזיו תארה, וכרגע נשאל באורים של השכל הטהור: "מה הוא אומר"? והנה אוי להתפעלות והיופי גם יחד, אם "השכל" יחל להראות אותותיו אותות, כי רב כחו להעמיק חקר, לבקר ולנתח (אנאליזירען) את החיון המראה הנאזה; השכל ישיב אמרים: העין היפה מה היא? הלא כדור קטן ממולא במיץ נזולים, עטוף בקליפות השום, ורק קרני האור בלהטיהן תפעלנה את הפאקוס שלהן, להיות העין שחודה כעורב או עינה כעין התכלת. — לחיי שושנים מה המה? עור דק על גבי מעינות דם, גידים בשר ועצמות, אשר אם לא נביט על מראיהם החיצון ונבקיע עם השכל, כמנהגו תמיד, אל עצמם ואל בשרם פנימה, אז בנועל נפש נסיר מבטנו מלחיי איש הדר במראהו, או אם יחפוץ השכל להבזות אותם בלבנו, יצו להדמיון לצייר לנו עד ארניעה, כאלו באחד מלחיי שושנים אלה נתחבר ראש מחט, ומנכב פשוט זוב דם, האדום האדום הזה יכס את כל הפנים קלקל, ולחיי שושנים כחוחים יחשבו, וכמוהם יהיה גורל הדרת פנים מאירים בעיני השכל ויפי חוטם, מצח, קווצות תלתלים וכדומה, בעוד כל אלה בעד "השכל" רק עור לבן פרוש על גבי עצמות ונבנוני גלגלת (שאדעל) שרועה וקלוטה פנים ואחור ויער צומח שערות — וכן גם בכל דבר וענין ממראה עינים ומשמע אזנים, שנאמר עליו כי טוב אשר יפה הוא, והנה השכל ישים לאל את כל ההתפעלות או יחליש אותה במאד, ויזיח, יען כי כל פרט וחלק מהלקיו לא יכלכל בקרכו יופי ונוגה לו, הלא גם בקבוץ אלפי פרטים מן הנמנע לעשות אותו נחמד למראה ונעים לשמוע, ואת אשר נחזה ונחוש אנחנו בו, רק מקסם כזב הוא, ברגש ובדמיון יסודו. —

גם עוד צר ואויב להיופי והוא "ההרגל", אשר הוא אמנם יאחר לבוא לפרוע פרעות בהתפעלות, אבל גם הוא במטאמא השמד יסיר לאט לאט את קורי ההתפעלות ויפשוט מעל היופי את בנדיו החמודות, עד כי "ההרגל" גרוע להיופי עוד יותר "מהשכל", יען כי בתחלה למצער "הרגש" כרת ברית לעיניו ופעולתו היתה אמונה את היופי, גם לרוב יגבר חילים על "השכל", בחפצו להתענג בחן ונועם; אבל בפני "ההרגל" לא יעמוד גם "הרגש" וגם הוא יחלש, עד כי סר צלו ממנו, ועל היופי והנועם להתפלל תמיד תפלה קצרה: והסר שטן מלפנינו את "השכל" ומאחרינו את "ההרגל". —

ואם כי חובבי היופי ינעים למאד להעמיד בשורה אחת את הרגש והשכל בחיון היופי, ומתאמרים, כי שניהם כאחד הנם בעלי פועל רושם ההתפעלות, אבל לא הרבה צלח

צלחו בזה, או לא פעלו מאומה, יען כל דבריהם רק משוא פנים להיופי, לתת למו יד ושם גם בשכל הפועל בו לפי דעתם או דמיונם (גם קאנט גרש את השכל מעל היופי ולא נתנו הלוך עם "הרגש", לכל ירגו בדרך); אך יהי להם אשר להם מתוצאות הקירותיהם, ואנחנו כאנשים פשוטים יודעים אנחנו ממעשים בכל יום, כי כאשר הוא "שכל טוב" אין "יפי" וכאשר הוא "יפי" "הרגש" אביהו, עד אשר יבוא בכלח אלי קבר "ההרגל" —

בכל זאת אל יפול לבב "היופי", כי רק אב אחד למו "הרגש" לבדו, יען כל עוד יש להיופי עסק עם בן אדם ולא עם מלאך ושרף, די לו בזכות אביו "הרגש" לבדו, וזכות אבות "הרגש והשכל" יחד, למותר ולמחסור לו; הן גדול כבוד היופי בין בני אדם וכיחס עצמו לוקח לזכות, גם צודה נפשות, גם אימת "הרגל" לא יבעתהו, יען רבים רבים המה בני זכות "הרגש" אשר יופי ונוגה להם, ואם הללו נבלים, בעבור עליהם רוח מצויה של "ההרגל", הללו נוצצים, והרגש מפליא לעשות, להמציא להאדם בכל עת תמיד ענינים חדשים להתפעל, גם עוזרים רבים להיופי, משרתי "הרגש", עושי רצונו, אשר ותאמצו להביא תענוגות בני אדם חדשים לבקרים. הן הזיון נפרץ במעשה חובבי היופי ותחבולותיהם להוסיף תמיד שמן ופתילה במנורת היופי, למען ידלק נר תמיד ולא יכבה נרו, עד אשר יזקן האדם ויאמר: "הבל הכלים הכל הבל" —; חובבי היופי אלה משתדלים בכל כחם להכין תמיד סממנים "הרגש" כאשר יאהב, ואם לא יספיק להם, אז מחשבות בעצה תכון אתם, והנקל בעיניהם להפוך את המלות הקטנות בנות שלש אותיות, אחת בשנית, "שקר" "לאמת", ומתוך המהפכה הזאת יוציאו להם חומר או חמרים: הן, נועם ויופי, מליצה וחידות להלעיט בהם את "הרגש", ולוא גם אלף יהיה; בעוד האמת לאמתה אהת היא ומוגבלת למאד, לא כן האמת ההפוכה כמו רגע משקר מוחלט, פרה ורבה היא במאד מאד ולדי שקר אין מספר למו, כי חובבי היופי בראו לכבודו בהיתר גמור — אף כי לא נדע עוד מי התיר להם גם בספור פשוט (כי במליצה ושיר הוא דבר שאי אפשר להתקים בלעדו) — לעשות לשקר רגלים — עולם הפוך או עולם ברור, עולם הספרות הנקוב בשם — בעללעטריסטיק — ולמו ארבות השמים ותהום רבה נפתחו, לפכות תמיד א. מ. ר. - ש. פ. ולהיות כמעין המתגבר או כמבול מים, אשר בהם יהיה האדם כדגי הים, חיים נעומים ויפים, ואם נאמר כי שני שלישי הליטעראטור מלאים אלפי ספרים וספורים, אשר בשקר יסודם, נירא פן נשקר אנחנו, כי המעטנו את מספר המציאות של המון בריות הסופרים האלה, אשר לשמם מקטר וקגש כל היום, וכלם יחליטו מהם, כי מעשה חכמי חרשים כלם, בעלי מופת להיופי, ואלה לא יתנו דמי להרגש, עד אשר יתפעל כל רגע מחדשות ונצורות, וחם לו תמיד. —

אמנם מה נעים גורל "הרגש", אשר למענו יעש האדם, או הוא יעשה בעד האדם כל עצה ותחבולה להחזיקו ולהחיותו, לאמצו ולכוננו ולסעדו, והוא גם הוא יתן מתנות באדם וינמול עמו רב חסד, וכעל גמולות כעל ישלם פעל אדם בעד כל המרחות שטרח בשכילו; הוא יתן לו חום וחיים וכל הקנינים המתחמים אליהם. —

וגם אלה להרגש: מדות טובות ורעות: חמלה, רחמים, אהבה, תאוה, כבוד, קנאה, שנאה וחנינה ועוד ועוד, אשר רק לעתים רחוקות "השכל" וכיחוד ולרוב "הדת" עסוקה עמקן תמיד, לפעול על האדם להיות "סור מעושה טוב", ואשר לא פה המקום

המקום רק בהמשך דברינו נשוב להתבונן על הרגש, בהיותו גם בעל כל מדה נכונה ולא נכונה, לדעה מה נעשה בו בנוגע אל רוח האדם העולה היא למעלה. —

ג.

אמנם גם להשכל "התפעלות" גם להשכל "יופי", אך שונים המה חזיונות השכל מתכונת החזיונות שיתפעל מהם הרגש על טובם ויפם, גם גבוהים ונעלים המה מאלה האחרונים. השכל יתפעל ויאמר "בי טוב אשר יפה" על "הסדר והמשטר" אשר במבט המציאות ובהמון בריות שמכראשית, ובעת אשר "הרגש" יתפעל מיפה תאר ומיפת מראה, מוששנה פורחת, מגוף מתנוסס, מספור מבהיל או משמח לבב, גם מספר אשר "מיטב השיר כזבו", יתפעל השכל גם מנרגר חרדל ומרקבון תפוח אדמה, מקרב וכליות, לב וקבה מלאה פרישדונה, ומכל אבר פתוח וגלוי לעיני השכל, לעשות בקרת, מנתוח צפרדע ומחצר כבד של כלב, אשר יעשה בו אותותיו ומופתיו, מתולעת זוחלת ומשממית בידיה תתפש, ומכל הדברים החומרים והצורות בחלל הכריאה, אשר סדר ומשטר למו, ואשר עליו — על הסדר ומשטר — מניח השכל עליו את חותם היופי ויתפעל מהם באופן מאד נעלה. —

אבל גם להתפעלות השכל צבא וחליפות, ואם כי ראשיתה רוב שלום ומפריע אין לה, יען כי אחיו "הרגש", מלבד כי לא מחליש את התפעלות השכל, עוד הוא לו אחייעזר, ובשמחת השכל ובתענוגיו ישמח ויתענג גם הוא; בכל זאת אחרית התפעלות "השכל" נכרתה, כי גם לה אויב ומתנקם "בהרגל" ובו תהיה תבוסת התפעלות השכל שלמה — ואף כי תכלית "מחקר פליאה" וכר נרחב להשכל למצוא אולי גם יותר מהרגש ענינים חדשים להתפעל מהם, כי כספר נגלו לעיני השכל השמים וצבאם, התבל ומלואה, וכשדה צופים המה למו לראות חדשות ונצורות פלאים בסדר ומשטר רם ונעלה — אבל לא "הרגש" הוא "השכל" שיאמר "יגעתי ומצאתי להתפעל ולהתענג ובאלה כל מעיני סלה". השכל רק אחת יתפעל ויחדל, כי "ההרגל" ישליך על ההתפעלות את קרחו כפתים, ובכל אור יקרות יכנים "קפאון" וזקנה קופצת מהר על חזיונות השכל, עד כי השכל שיחשוב בתחלה כל דבר נפלא לבלה נאה וחסודה, עד מהרה יסיר ממנה את הינומה ויקחנה לו לא לשם נוי ויופי רק לחיות ממנה זרע, פרי המצאות (ערפינודונגן) או גלויים (ענטדעקקונגען), בניס ובנות להשכל, ובכל פעם בצאת השכל לראות בכנות הכריאה או לצוד ציד המחקר ברחבי תבל וברום עולם, יקח עמו רק את תרתימור "המוח" ולבו" בל עמו, או ישכחנו כמת מלב, וכל אשר יוסף דעת, ויסיף "ההרגל" לפעול את פעולתו עליו, להיות "מקשה לבר" מבלי התפעל עוד במאומה גם מהחזיון הנפלא שבנפלאות. —

לכן את אשר לא יאמן נחזה בחכמים גדולי דעה, כי יד "ההרגל" שלוחה אליהם קשה, להסיר לבם מהתפעלות ולהיות כמעט לא חלי ולא מרגיש מחזיונות השכל הגלוי עינים, הצופה ומביט פלאי פלאים בכל פנות שהוא פונה, ואם נראה "ברגש" חסרון ההתפעלות מטעם "ההרגל", אשר לא יתפעל עוד בשום אופן ממעשים בכל יום כמו "זרח השמש ובא השמש" ומכל הנעשה תחת השמש, אם אלה הדברים תדירים וקבועים ואין חליפות למו, אף ההרגל יהפוך את הלב לאבן גם בדברים הנוגעים לרגשות היותר עדינות כחזיון שנראה אצל "קברנים", אשר לא יתפעלו

מאומה מצרת מי שמתו מוטל לפניו, אצל רופאים והוֹבְשִׁים, אשר לבם לא ירך מצעקת החולים בעצמת מכאוביהם, אצל "מלודות", אשר צירים וחבלי יולדה כקול הסירים באזניהן, אצל שוחטים, אשר כירק דשא להם פר ואיל שור וכשב עת יניפו מאכלת על חלקת צוארם, ודמיהם בעיניהם כמים הקגרים ארצה וכדומה, הנה אצל חכמים ויודעים אפיסת ההתפעלות מטעם ההרגל היא עוד גרועה על אחת כמה וכמה מחסרון התפעלות. ה"רגש", כי באלה הנזכרים, מחוסרי התפעלות "הרגש", כמעט החסרון הזה להם ולעולם לתועלת כידוע; אבל לא אצל החכמים האלה, אשר החסרון הזה לא יוכל להקנות בשום מעלה ותועלת, בעוד יעביר אותם על דעתם ועל דעת קונם — אף לא נפלאות היא ולא רחוקה, כי "ההרגל" יקדים את כואו לחכמי הטבע ביחוד, יען כי לעיניהם התבל ומלואה ערוכה ושמורה בשפע הקנינים ובמדה מרבה וביד רחבה, עד כי ההתפעלות כמה נחשבה להם, וכן הוא בעיניהם שפע קניני התבל באפיסת התפעלות כמו הקנינים: הבריאות לבריאים, העושר בעד עשירים, לחם לשבעים, מלבושים ללא ערומים, פרי במן לקרים ורבים וכדומה, אשר כמעט אין זכר להתפעלות ותענוג נעלה, שיחושו אלה שהיו לפני זה בעלי חסרונם, ויחכו על הקנינים היקרים האלה בכליון עינים; כן המה כל הנמצאים, בהיותם במדה סרוכה לעיני השכל ונושאים את דגלו, אשר ישדרו מהם כל התפעלות, וההרגל עשה את שלו להביאם לידי "היסח-הדעת" ושכחה, למי ולמה כל המחנה הכבד הזה, והמה בהחלם להיות הוני דעות, יוציאו מהחלטותיהם משפטים סעקלים, אשר חזונום נפרץ בסוד חכמים ונבונים לפנים והיום, וביחוד אצל חכמי הטבע בימינו אלה, עד כי נשתומם לראות את אלה האדונים, אשר כל עיקר העסק שלהם בפלאי הבריאה ומשמשים בכל שעה "בסדר ומשמר", שהמה יעידו ויגידו, כי מבלעדי "בורא עולם" כזאת וכזאת היה לא תהיה, ומבלעדי השגחה עליונה ונבנה וידיעה קדומה מתקסדר העליון, אין סדר ואין משמר, ובכל זאת חכמי הטבע ביחוד המה הבורים בעיקר, המה יאמרו לאל סורה ממנו, המה יקשו ערפם וימאנו לקים ולקבל, כי העולם "נברא" בכנות מבין, אדון העולם, המה הראשונים, אשר יאמרו מי אדון לנו ומי ה' שנאמר עליו: כי הוא עשה או עושה מעשה בראשית? ! דמיונם כפקידים על נכסים ואחריות נחלה, אשר ימים על שנה פני אדוניהם לא ראו או פני אדוניהם לא יופיעו אליהם לעולם, והמה — הפקידים — ישלטו בנכסיהם ויעשו בהם כאדם העושה בתוך שלו, וידמו, כי הכח והזכות להם להיות השליטים לבדם, ואין אדונים לאלה. —

לא זה המקום להעלות את זכר הדברים, אשר יחבירו מלים אלה מחכמי הטבע אשר יצאו מנדרם להיות תרים את המציאות, ואשר בזה אמנם יפליאו לעשות ויביאו רב טוב, אבל לא יסתפקו בזה, ויתאמצו לברוא "שמות" להביא חקר כעין פלוסופיא מה למעלה ומה למטה, וכה רגילים אמה לפרוק מעליהם עול אדון עולם, עד כי כמו הלכה פסוקה עתה להם, לעשות חשבוננו של עולם מבלי בעל הבית, וכמעט במנוד ראש או כבוז וקלסה יביטו על אלה, אשר יפנו אל על ויאמרו "א כן יש ה'" ותורה כזאת בעיניהם תורת "בן מל נים" או תלמידי חכמים שאין בהם "ד עה", רק יחליטו כי תורתם תורת חיים ותורת "ה חומר והכח" מבלעדי ה', היא תורת אמת שאין עוד להרהר אחריה. ונביא בזה רק דברים אחדים הנאמרים בנחת ולא בצער, פן יקצצו בנטיעות, כמו: "דיא אנוכיט, נאך וועלכער אללעס פראדוקט איינעם גיטיגען אונד צוועקמאסטיגען טהאטיגען שאפפערס זינד, פפלענט מאן אלס טהעאלאגישע

עצם. בעצייכען; זיא בעטראכטעט דיא ענטשטעהונג דער מאטעריע אלס דיא ווירקונג איינער איבערנאטירליכען שאַפֿונגסטהאָמינקייט אונד איזט איין ריינער גלויבענסקאָרטיקעל — דאנענען איזט דיא אנזיכט וועלכע דאס אייננרייפֿען איינער איבערנאטירליכען, אויסערהאלב דער מאַטעריע שטעהענדען שאַפֿערישען קראַפֿט לייגנעט, אונד אללעס, דיא אָרנאנישע וויא דיא אונָאָרנאנישע נאטור-קארפֿער, אלס דיא נאָט הווענדיגע פראָדוקטע נאטירליכער קראַפֿטע, אלס דיא נאָטהווענדיגען ווירקונגען עוויגער אונד אונא באַנדערליכער נאטורנעזעטצע אנויהעט, אלס מעכאנישע, איינטייטליכע, קוואלע, מאַנישטישע בעצייכעטע וואָרדען; דיוע אויף געביטע דער אונָאָרנאנישע נאטור-וויסענשאפט לאַנגסט אנערקאנטע נאטוראויפֿפֿאַססונג איסט אין דער לעהרע פֿאַן דען בעלעכטען נאטורקארפֿערן אין דער „ביאָלאָגיע“ ערסט דורך „דארווין“ צו גללגע מיינער אָערקעננונג געלאנגט. דיא דארווינישע טעהעאָריע בעטעט דיא מאַגליכקייט דיא ענטשטעהונג דער מענשען, טהויערע אונד פֿלאַנצען אָהנע צוהילפֿענאהמע איינער איבערנאטירליכען שאַפֿעריקראַפֿט (דעס וואונדערס) צו ערקלאָרען, אונד זאָ איינע איינטייטליכע אָדער מאַנישטישע נאטוראויפֿפֿאַססונג פֿעסטער צו בעגרינדען — (דברי הטוב שברופאים” דר. „באָק” במבוא ספרו „דאס בוך פֿאַם געוונדען אונד קראנקען מענשען“, אשר בראשית למודים ובתור הלכה פסוקה מאת כל חכמי הטבע בדורנו ילך לבטח דרכו, להתכונן על נין ונכד „הקוף“, הנקוב בשם „אדם“). —

סמוך ובטוח הנני, כי אתה הקורא הנבון, כמוני ידעת מפי ספרים וסופרים רבים את השיח והשיג בהנחות כמו אלה ופטור אנכי מהביא עוד דברי חכמים וסופרים בעצם החלטותיהם. —

אמנם „דאָרווין“ בעצמו בתור הודאת בעל דין יאמר מפרש: „קשה הדבר „או, יותר מכון, עלינו להניד, כי נמנע הוא הדבר לצייר לנו, כי כל העולם כולו הנפלא בתכונתו, הכולל ומקיף בתוכו את הכל כאשר לכל וגם את האדם, עם כל מעלותיו וכשרונותיו, להשקיף ולהביט למרחוק על העבר ועל העתיד לבוא, כי כל זה הוא תוצאת המקרה וההזדמן או סחויב המציאות מעצמו. „סוד עלת ותחלת ההתחלות של הנמצאים הוא טמיר ונעלם מאתנו, ולא טכל לפתור אותו בשום אופן. אני מצדי מוכרח אני להתנדר במדת „ענוה“ ולהניד, כי כזה „אנגאָסטיק“ (אינני יודע) אנכי“ —, אבל תלמידו והנמשכים אחרי שטתו ומתגדרים בזכות אבות של האדם, בזכות הקופים בעלי ארבע ידיים (אולי מפני כי שקר אין לו גנלים), לא יחפצו לשאת על שפתם גם את „הפזמון“ הזה הנראה כעין ספק כדבר, בהחלט דעתם, כי אכן אין אלהים והחומר והכח המה יחד באחדות גמורה, בעלי פועל באין ראשית ואחרית. —

נפלא הוא לראות איך אלה האדונים פוטרים את עצמם ופורקים מעליהם עול התשובות על השאלות „מאין“ (וואָהער) יצא החומר אל בני עולם? גם „למה“ (וואָרום) ולאיזה תכלית הנם הנמצאים כלם? באָמרם, כי לחכמת הטבע של עתה אין כל עסק עמהן, בעוד (את זאת למצער יודו), חכמת הטבע לא תפתור את השאלות האלה לעולם, לכן גם דעת דרכי השובה באלה לא יחפצו ורק עיקר עסק החכמה הוא על דעתם לחקור ולהשיב „איך“ (וויא) יצאו כל הנמצאים מהחומר ההוא?

ועל

ועל השאלה הזאת ידמו ומתפארים, כי מצאו פתרון נכון, אף כי היתכן לפסוק הלכה פסוקה בתשובת שאלת „איך“? באלו התשובה על השאלה השלישית „איך“? הזאת, אפשרית היא גם מבלעדי שום ידיעה, להשיב על השאלות הראשונות „מאיך“? „למה“? והמה יסביר בסגנון תשובתם על השאלה השלישית כאלו השאלות הראשונות לא היו ולא נבראו; או אם יבא מי להזכירם על אי ידיעתם בתשובות השאלות הראשונות ידחו אותו בקש ויאמרו: צא ולמד בתשובה השלישית ולא ידרש לך להיות בעל תשובה עליהן, גם יפתוהו בלשונם, כי אוילים המה המעלים על הדעת, כי ישנה עוד שאלה בעולם מבלעדי שאלתם, אשר יתאמרו, כי תשובתם תשובה מספקת, ועל דעתם הלא מנויה וגמורה. הם כן לא להזכיר בשם ה' וכננה עליונה" ואף כי נשתמם לראות, מה יתנו ומה יסיפו המה תחת ה', רק את אלילי „החומר והכח“ ואלילי אליהם את „הזמן והמקום“ באמרם כל היום, הבו גדל להם וגילו ברעדה על הזמן, אשר מיליאן נען ובייליאן נען שנים לו, ועל המקום, אשר בייליאן נען ופריליאן נען ועוד כמה וכמה מספרי „ליאן נען“ פרסאות לכו, ואם כן מוראם עליכם, להרחיק חוק „מאיקתי ואנתי“ ולדחוק על ידם את רגלי השכינה, את מיציאות ה' בתור סבה ראשונה, וזו לעגם על אלה, אשר ירהיבו לבקשנו עוד, כי מי לשכנו ידרוש מאחורי המרחק העצום והנורא בזמן ובמקום. — והנה אם נשחק או נככה אנחנו על המתהללים באלילים האלה והבוראים שמות, מבלעדי ה', לא ידענו, אך זאת נדע, כי יען „המיציאות“ בעצמה, שהיא בטח מצווה היא מנבזה מעל גבוה להיות כבת אביחיל: אין אמתר מגדת את „עמה ואת מולדתה“, (בעוד לא לה רק לאדוק עולם להודיע מי ה'). לכן רבו כמו רבו צוררי עמה ומולדתה, ויהרשו רעה כל היום למחות את שמם וזכרם, אף קעלו עוליהם להכניס את דעותיהם נגד ה' בספרי הטבע ובכל מקצעות המדעים, אשר יסיפו מלים להקוראים מבני העם וידברו אליהם בלשונם ולא כל שון חכמים, והצעירים הלא יקלטו את השמרים והפסולות וכל המים הרעים, אשר יציפו בקרב לבבם כל חלקה טובה ממסור ודרך ארץ. —

לכן הוא הדבר אשר אמרתי, כי „ההרגל“ המסיר כל התפעלות השכל בהשקפתו על הסדר והמשטר כליל השלמות, הוא המסיר דעת חכמים ונבונים, ויפעל עליהם להשכיח ולהסיר מלבם בנקל גם את ראשית למודים בהגיון פשוט וישר, כי לכל סדר ומשטר יש מסדר וכןנת מכון, או באמר אחד כי „אכן יש אלהים שהכל ברא לכבודו והוא גם יוצר האדם“, נבר אשר מפי „עוללים ויונקים“ נוכל ליסד עז, „מה אדיר שם ה' בכל הארץ, ובכל זאת „בצלם אלהים“ נברא האדם ויחמרו מעט מאלהים במעלת הכינה והכרכה, לדעת את אלהי אביהו, לקרוא בשמו ולהלל יש בשפתו אתו וכוה בפה „יתרון האדם“. — מפיפיות „עוללים“ (עתיקי משדים, וקא ראה „עוללים שאלו לחם“), אשר הדבר כפיהם, „ויונקים“ (אשר פה להם ולא ידברו ופיהם כלי תשמישם לינק שדי אמם) — פיפיות אלה הרחוקים אחד מהשני כרחוק פה האדם כמעלתו מפה הבעל חי, בעוד פה „היונק“ עושה הוא רק מעשה בהמה, ובכל היונקים הנהו היצור נברא הזה, והכן אדם זה הקטן, הנה פה „העולל“ הלא יגיד ויאמר לכל: „אדם הנני“ „רוח ממלא“, יען שפתו אתו לקרוא בשם „אב ואם“ גם אביו מלמדו לקרוא בשם „האב אחד לכלנו“ ה' הבורא נוב שפתיים“, לאמר: מודה אני, בורא פרי האדמה, בורא

מיני מזונות, בורא נפשות רבות וחסרונם כו', גם "שם ע ישראל", אשר אבינו שבשמים למדהו בתורה, ובחבר פיות אלה נעצור כח גם להשביט. אויב ומתנקם, בראות האדם באדם: אדם-ובהמה גם יחד, "עולל ויונק", הלא יבין לדעת, כי ה' הוא השם פה לאדם להיות ראשיתו בהמה לינק שדי אמו ככל היונקים ואחריתו ישנה מאד להיות נשמת חיים, "פה ממלל" ושפת אמת הלא תכון לעד, עדות באדם על יתרונו הרם והנעלה לקרוא בשם ה'. — וכי מותר האדם מן האדם-בהמה בקרב שנה או שתיים ידע, מותר "העולל" מן "היונק", יתרון האדם, שכחו וגבורתו בפה להיות כלי מבטאו של רוח האדם העולה היא למעלה, להם קטגור ולמען דעת, כי המעברה מבהמה לאדם היא רק באותו איש רק. מיונק ועד עולל" גם בזמן של משך שנה או שתיים, אבל לא במעברה של מין בשאינו מינו "מקוף לאדם" ובמשך זמן של מיליאן נען שנים, (כי אמנם בשנות קדם ולפני דארווין היו ג"כ חכמים בעיניהם, אשר אין אלהים כל מזמותם וענו ואמרו כעין הדברים של "מקרה האדם ומקרה הבהמה וכו', מותר האדם מן הבהמה אין", אשר גם החכם מכל אדם הזכרים, אבל רק למען דעת "הסוף דבר" (רעיוולמאט) שלו לתת למו תקף ועז (מאמרנו פרק ז') ביתר שאת, לא כן החכמים בעלי "אין סוף" המדברים רק ככל העולה על רוחם, היורדת היא למטה לארץ, וכל רם ונשא משחק למו) "להשביט אויב" (אויבי איש אנשי ביתו), המשפילים את ערך האדם וצלמו, צלם אלהים, גם לאמר על יחס מולדתו כי בצלם הקוף נברא בראשיתו, או "אויבי ה'", השם פה לאדם לתכלית תעודתו להיות על ידו בכור ובחיר יצוריו, ולא פה הנקנה בהשתלמות של מיליאן נען שנים מפה קוף לפה אדם, אשר לא ה', רק הזמן, על דעתם, היה זוקף קופים כפופים, ללכת על שתיים ולהיות האדם לא-אדם רק בהמה מסוללת — גם להשביט "מתנקם" (התפעל), אשר יקח האדם בהחלטות כמו אלה נקם מעצמו, אם לא יאבה ולא ישמע לקיים ולקבל, כי בצלם אלהים נברא האדם, רק חזון רוח יניד לו, כי מותר האדם מן הבהמה אין ומה אמלל הנהו; או מתנקם (כמו מתעשר מתרושש) באולת קשורה בלב שוכחי אל ויתרון האדם, אשר ידמו, כאלו יעצרו כח לחוות נקם בנאמני אל ומחזיקים בבריתו, ואשר אמנם גם אהבתם גם שנאתם גם נקמתם מהכל הנה גם יחד. —

חלילה לי להכניס במחיצת הפרק הזה גם את שכל הפועל של החכמים הנקובים בשם "פלוסופים" לדעה מה יעשה בשכל הרוב מהם, בצאתו מחוץ לגבול של "במה שהורשית התבונן" לבנות חרכות למו, יען יארכו לי הדברים, ורק בפרקים הבאים אשוב להתבונן גם בנוגע אל שכל גדולי דעה בענינים האלה, אך בפרק הזה השקפתנו רק השקפה כללית על "הרגש והשכל" לדעת, מה אלה כשהם לעצמם וכיחוד מה המה ביחס תורתנו הקדושה, תורת ה' תמימה, למען ננכח, כי אמנם צדקה התורה מאד, בנתנה להרגש את משפט הבכורה. —

ד.

בנהג שבעולם רואים אנחנו ע"י מעשים בכל יום בין יושבי תבל ושוכני ארץ אנשים בדמותם ובצלמם של אביהם הראשון, אחרי אכלו מעץ הדעת טוב ורע, (התפעלות הרגש) ולא אמת ושקר (התפעלות השכל), כי "הרגש" הוא השליט בארץ החיים בקרב בני אדם, ואם כי "השכל" גם הוא יגדל אצל חלק מהאנשים וכיחוד ארה

אלה, אשר תורתם והכמתם אימתם, אך "הרגש" הוא המושל בכל זורעו מלוא הגוים ביצרי מעללי איש ובמעשה אנוש ותחבולותיו, ואם בדורות הראשונים כך, בדורות האחרונים על אחת כמה וכמה, ומה גם בימינו ולעינינו בה התפשט הרגש וההתפעלות שלו ברחבי תבל, עד כי על פיהו ישקו כל הענינים ועסקי התבל וחרושת המעשה, והוא המוציא ומביא בהליכות עולם ובחברת האדם, עד כי לא מעטים המה מראשי ממות השכל, שגם המה למדו אותו אלוף לראשם ולראשי בני ביתם, והמשכיל בעת הזאת, החפץ חיים על פי "השכל" ולא על פי "הרגש", ידום, בדעתו מראש, כי כמתעתע יחשב, אם ירהיב עזו בנפשו לתקן עולם בתורת השכל. — אם נביא עתה את דיאגנענס וחביתו, את הנזירים, את הבארדען, המטאפיזיקער והציניקער הראשונים, וביחוד כל אלה הפורשים מחיי שעה ועוסקים בחיי עולם, ונציגם לפני העם ונאמר להם: "במהם ראו וקדשו ושפרו מעשיכם" אז בטח גם אותנו גם את דיאגנענס והמון הנזירים הנזכרים אספו אל בית המשושונים, כאמרם: "הביאו לנו את הפורשים מן הצבור ומן העולם אלה ההולכים את תועים בערבות ציה לצחק בנו, ויעירו אזינינו לבחור בתעלוליהם, היחפצו כי העולם ישוב לתוה וכוה"? — אמנם לזא היינו מטיפים לעם, כי עתה יש ויש חבילות חבילות אמרי מוסר על החמאים ועל העונות ועל הפשעים של בני הדור, וביחוד ע"ד העבודה זרה של "אלהי מסכה" הלא הוא "הכסף", אשר אליו יכרעון כל בך ויקריבו אליו זבחי רצון, אבל מוטב כי נחשוך דברינו לזכר אל העצים ואל האבנים מהטיפ לעם מוסר ע"ד עבודת הכסף אשר יענה ויענה את הכל, ואחת היא אם נוכיח לעם או נחדל — רק זאת נדע כי "לתקן עולם" עתה בדברים הנוגעים לחיי "הרגש" הוא דבר שאי אפשר, בעוד הגלגל חוור בשטף מרוצתו, ואם נעצרהו פעם אחת יוכל היות כי נקלקל יותר מאשר נתקן, למשל: לזא נעיר בצדק למוסר את אזני העם לחדול ולהסיר מהם את "הפאר" או את "האפר" של "הלוקסוס" המכלה ממונם, כחם ואונם, בשרם ודמם ומוחם של האנשים, ואם חלילה ישמע העם בדברנו אליו, להסיר את "הלוקסוס" קלה מגבולם, אז במלוא אך ורוחב החבל נמית את חצי העם יושבי הארצות של העמים הנאורים, בעוד הלוקסוס הוא החותך חיים לאלפי רבבות אנשים מהרוכל והסוחר, החנוני ובעלי חרושת המעשה ואלפי פועלים וכל בעל משא ומתן האוכלים מפרי המצאת "המאדע והלוקסוס", מהם לחסם נתן ומיטיהם נאמנים, כי אמנם מהלוקסוס "האובל" יגיע אנשים, עוכר שארם ובשרם, יצא "מאכל" להחיות עם רב, וכדומה ענינים וקנינים המצאות ותחבולות, אשר לא נוכל להסירם בחזקת היד, ועלינו להיות רק צופים ומביטים על פני כמת התבל, ולדעה מה יעשה בה מבלי נוכל להתערב כאלה ולאמר: הדור אתם ראו ועזבו מעשיכם! , בעוד הדורות פרים וריבים ותושבי הערים ירבו ויעצמו, ועליהם להיות מתפרנסים זה מזה גם מתושבי הערים הקטנות ושוכני אהלים ככפרים, עובדי עבודת האדמה, אשר גם המה יעדנו לאט לאט את חיהם, ואם נפריעם ממעשיהם, כי עתה רבים יהיו חללי הרעב מחללי הלוקסוס וצרכי החיים המרובים. — אמנם בכל אלה רוב דברים למותר, רק בכלל יודעים ורואים אנחנו כי "הרגש" הוא השליט בחיי האנשים והוא המחולל ומוליד מעשה אנוש ותחבולותיו, גם הוא המכין מוזן להתפעלות הדרושה ונחוצה לאדם כתבל ארצו, לכל יהיה כבהמות נדמו וכגלם אשר אין רוח חיים בקרבו. —

לעומת

לעומת זה הוא גם המחולל ומוליד ומכונן כל מדה נכונה וחמדה: רחמים, חמלה, חסד, כבוד ודרך ארץ, "יראת אלהים ומעשה הצדקה", ואם הרגש מטעם התורה והדת יחד עם "השכל" ישבו כשבת אחים גם יחד, כי אז מה טוב ומה נעים גורל האדם בזה ובכא, אבל זה השני (השכל) לא טוב בשום אופן היותו לבדו, כי אם הוא ילוח תמיד אל החיים להיות שליטי יחידי, ולו לעצתי שמע האדם, כי אז היה עליו לנוע אתו אל עצי היער לבנות למו שם אהל לשבת בו, להביט השמימה ולספור את הכוכבים, להקזר מכל תענוגות בני אדם ולאמר: "טוב ארוחת ירק ושלוה בה", לקרוא בשמות את תכל החיים "עמק עכור" "ים זועף", את האדם בשם "אנוש כחציר ימי", ואת המין היפה: "חמת סלאה צואה ופיה מלא דם", את "עמלנו" אלו "הבנים" ואת העמלים בעדם כי יקימו "ועזבו לאחרים הילם", ו"מי יודע החכם יהיה או כסיל", גם יגידו תמיד מראשית אחרית "היה כי (או קיא) תחת יופי", ובטרם יזקן יקרא את הקריאת הגדולה "הכל הבלים הכל הבל", עד כי בני אדם לא יכלו עמוד בפני "השכל" לבדו מבלעדי "הרגש" ויקצו בו וענו ואמרו: "לא מעוקצך ולא מדובשך" ופנו לו עורף ולא פנים. —

ה.

אחרי כל אלה מי לא יבין את זאת, כי תורתנו הקדושה שהיא תורת חיים, תורת האדם ולא תורת מלאכי השרת, תורת בני העם קלו ולא תורת חכמים תופשי השכל לבד, זאת התורה, שהיא תורה לחכמים ולהזמן העם יחד, גם בנוגע למושכלות מאד נעלות, (כאשר יראה הקורא בפרק "ראש אמנה"), היא הפליאה לעשות בתמכה את יד ימינה על ראש "הרגש" ותתן לו את "משפט הבכורה", להיות גם כלי מחזיק ברכה לפעול את אדיר הפצה, ולהפיץ על ידו את המאור שבה להיות אור לנתיבה גם בעד "הרגש" גם בעד "השכל", אשר שניהם כאחד טובים בלכתם בדרך התורה והכמת ה' — גם אחרת לא יכול היות, ולמותר ולמחסור הוא עמל החכמים להסיר את יד ימינה של התורה מעל ראש "הרגש" ולתתה על ראש השכל, אהוב נפשם, כי מבלעדי הרגש ומשפט הבכורה שלו אין חזון ואין תורה ואין הוכחה נאמנה על האמת חותמו של הקב"ה ע"י אותות ומופתים ונסים גלויים, וגם החכמים כלא היו, כי אמנם אלה האחרונים לו שמעו מפי התורה והגבורה רק "תורת חכמים", כלומר אמיתיות דקות מן הדקות, המוכנות רק לחכמים ורחוקים מכל הדברים הנוגעים "להרגש" כי עתה "ספר תורה כזה" כלכל בקרבן רק איזה עמודים או שורות אחדות ומכראשית עד לעיני כל ישראל" או תחלה וסוף במגנון אחר, החזיקה רק מגלה קטנה או אולי רק עמוד אחד, אשר אמנם בתחלה העמידו אותה על הגס וישתכח בה במאד, אבל בהיותם חכמים בעלי עסק "השכל" לבדו, וביחוד אלה האחרים הנקובים בשם חכמים בעיניהם, אחרי אשר שגנו על לשונם את הנאמר שמה אחת ושתים ענו ואמרו: "בלנו חכמים, בלנו יודעים את התורה" ויד "ההרגל", המשיב חכמים אחר מהתפעלות, גם בדברים העומדים ברום עולם גם בדעות ובדעת קדושים, והיא ראייה חכמי המבע בבורת מופתי שכלם, "ההרגל" הביאם לנהוג קלות ראש בפני התורה, כמו בפני תורת חכמי קדם, "ההרגל" שלא אצבע למדות גם את ההתפעלות ממנה ולהסירה מלבם ולא זכתה תורה כזאת להיות אפשר להתקים גם

מספר מאות בשנים ונצחיות התורה וההבטחה הנאמנה: „לא ימושו מפִּיךָ ומפי זרעך עד עולם” לא נתקימה בשום אופן. —

אבל לא כן תורתנו הקדושה, היא נתונה בהתנלות אמתית מאדון עולם בורא הטבע ובורא עם זו יצר לשמו, בריאה שניה בתולדות בני אדם (ראה בספר „תורכ” בהעתקתי פרק וא''), להיות תורת חיים, תורת העם כולו, להיות רשומה נפר „ברגש” ומקובלת ומרוצה אל „השכל” אשר בפאקמען, מעשים שהם, מציאות ופרסום התולדה, לא יוכל להטיל שום ספק — היא תורה לאיש ישראל את הדרך אשר ילך בה ואת המעשה אשר יעשה. ש ב ר ג ש י ס ד ר" וגם את האמתיות והמושכלות הנעלות, אשר החכמים ידמו לקחתן מראש צורים של החכמה והדעת, היא תתן אותן ביד רחבה ותחתום אותן כחותם האות והמופת ובהתפעלות הרגש והשכל גם יחד, להיות אמת ויציב ונכון וקים עד סוף כל הדורות, כי באופן הזה ורק באופן הזה תתקים לעד. ואתה הקורא הנבון אם דברי הפרק הראשון לא יספיק לך עוד להרגילך במשפטי אשר תרצתי, הבה נלכה יחד במיטב הגיון על הענינים היותר נכבדים בענין הזה, שאעביר לפניך בפרק השני, ובפרקים הבאים נבונן לחקר רעיונות ומשפטים נעלים עוד הראויים לשית לב עליהם, ואם תמצא ממש כחות דעתי ישמח לבי גם אני. —

ב. לתורה ולתעודה.

א.

מראש לא בסתר השמיע ה' את דבור קדשו הראשון: „אנכי ה' אלהיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים” (ולא אשר „ברא שמים וארץ” עפ"י גבורת המופת של השכל העיוני), הדבור המאד הנעלה, המורה מציאות ה' ע"י פאקט די וקים לְעַד בשכל הנקנה ע"י התפעלות „הרגש”, אשר ראה בעליל את כל האותות והמופתים אשר עשה ה' במצרים ועל הים, ויש בהם ורק בהם ממש, למסור את האמת הברורה הזאת בחוש, במראה עינים ובהלך נפש מפרש ושום שכל, אשר במעשה ולא במחקר יסודו, שהיא נעלה ורמה מכל חקר הדעת והתבונה ובעדי ראייה, ואב לבנים וידיע, איש מפי איש עַד דור אחרון, ואחרי התקדמה והידיעה המחלטה הזאת שעליה נאמר: „דע את אלהי אביך ועבדהו” — ביחס הידיעות וממעשים שהם, כמו הידיעה במצות הכתוב: „וידעתם כי אני ה' אלהיכם, המוציא אתכם מתחת סבלות מצרים”, נמסרו לעם ישראל כל המצות, העדות, התקנים והמשפטים והעבודה הזאת לנו, בתור רצון ה' ופקודה, פקודת גלוי שכינה, ולמען לכלל ביהוד את התפעלות „הרגש והשכל” להאמין באל יחד ומיוחד ובפקודותיו, קבעה התורה את העדות והזכרון ועבודת ה' להיות „מצות עשה” לקיום הדת מבלי היות הדעת „זכר ליציאת מצרים” ושאר הזכרונות הקדושים חליפות בעתותי היום ובמסעדי השנה בציורים מתחלפים, אשר המה יחזקו ויאמצו תמיד את התפעלות „הרגש”, מבלי תת „לההרגל” לכבות את נר־מצוה ואש־דת אף רגע, בעוד צורות הזכרונות בעד בן ישראל המתחלפות חדשים לבקרים ובעתות שונות, בסדר ומשטר, פעולה אמונה להוסיף אמץ ברגשיה, ועליהן נאמר: „היה אמונת עתיך חוסן” — ובכלל

ובכלל כל האמתיות שבאו ע"י מעשים שהם (פאקטן) במציאות ובפרסום התולדה ע"י ערי ראייה ושמיעה, ובקבלת עול מלכות שמים, כל אלה ורק כל אלה הועילו לתת הכרה וידיעה נאמנה ממפעלות ח' וקיום התורה להיות מסורה בפועל, איש מפי איש, מהמוקדם אל המאוחר" ולא ע"י מעשה חכמים קלם ובלהטי השכל העיוני, מהמאוחר אל המוקדם, אשר המה לא יוכלו לעמוד בפני רוח מצויה של בקורת התבונה העמוקה — ואין כל פלא, בעוד חכמי הדעת, מלומדי הכרת השכל העיוני, יעמידו את סלם המציאות על פני תהום רבה של רעיוני רוח — לכן לא מלאכי אלקים עולים ויורדים בו, רק בני רשף ינביתו עוף בכה ונבורת מופתיים, לא בנים למקום, רק ילדי רוח הדעת, להכדיל בין אמת לשקר", אשר גם המה חיים ומתים בדין חכמים, בעלי דעת ודעות משונות איש מרעהו, בעוד כל אחד מתחרה המיד להראות בעליל מדור דור, כי בני ההי ובנדך המט, עד כי באו, הומע וקאנט" ויוכחו כשמש בצהרים, כי כלם כאחד אינם זרע של קיסא — והעם מה הוא, כי ילינו החכמים עליו, כי לא יוכל לחיות רק על פי הדת — התורה והמסורה — ולא על פי הדעת, היוצאת מסוד חכמים ונבונים, אחרי אשר אם על פיהם יחיה, לא ידע ולא יבין לעולם, כדת מה לעשות ולהאמין, בראותו, כי השכל העיוני, נחלת חכמים, יבואו חליפות בקרני ראם ובקרני פרה, לנגח שמה אחת את רעותה, ומאין ידע העם, איזה יבחר ואיזה יקרב, גם יתקצף באחרונה בכוראי מאורי השמות ויקלל את מוליכו בדרך, אשר לא ידעו גם מורי הדרך ולא יחוו נכחה, עד כי בעיני החכמים כבלי היו ונבונים כבלי השכל, תועים ומתעיים המה את האדם בערכות ציה ונפשו יבשה אין כל. —

ב.

לא כן תורתנו הקדושה, אשר תמכה ימינה על "הרגש", על הנסים ועל התשועות ועל הנפלאות, שעשה ה' עמנו וצ'נו לברך עליהם באהבה רבה ואהבת עולם, עם כל האותות והמופתים, המצות, החקים והמשפטים, העדות והזכרונות, אשר נקבעו בגללם, הזכרונות שבכל הימים ומועדי ה', מקראי קדש, המכלכלים והמחזיקים את האמיתיות האלה לדור דור, גם הפרשה, והיה אם שמע", אשר בנס היא עומדת, ההבטחה הנפלאה שבנפלאות, כי בעד מלאי המצות "ציצית, תפלין ומוזזה" וכדומה וכדומה יתן ה' "מטר יורה ומלקוש בעתו" ויאכלו וישבעו כל טוב, ובגלל "עבודת אלהים אחרים" זורק אבן למרקולים ומנסך לאילילים יעצור את השמים ולא יהיה מטר, אשר רק ה' לבדו, בורא הטבע ונותן התורה יחד, יוכל לשלוט בנכמיו אלה ולהשליטם בעד האדם, עד כי מעשיו יקרבו או ירחקו את האיתנים מוסדי הטבע, ומי כה' יוכל להבטיח הבטחה כזאת ולסדר, כי טבע המציאות תקבל עליה אהריות שמירת התורה. גם לא הסתפקה התורה בשכר ועונש רוחניים לבד ותתן את מתן שכרן ועונשן של "מצות עשה ולא תעשה" גם שכר ועונש גשמיים אשר "ברגש ובחוש" יסודם, והשכל אשר שתי עליו התורה את יד שמאלה, בעוד נלאה הוא לעלות הבטחה, להראות אותותיו ומופתיו, מהמאוחר אל המוקדם", אחרי כל אלה הלא בנפש חפצה ילך אל "הרגש", לחיות גלוי עינים כמרהו, ולקבל את האמת, מהמוקדם אל המאוחר", השכל יחדל מאז והלאה מלהשתעשע עוד בנבורת המופת שלו, אשר באמת נשתה נבורתו, ויאמר גם הוא באמת נאמנה על

על פי התורה: מודה אני, כי אכן יש ה' בורא הטבע ובורא ישראל, ישנה תורה אלקית, ישנה תורת חיים וחסד, תורת ה' תמימה, ישנו גלוי שכינה לעיני שנים וחצי מיליאנען נפשות, "אקסיאם" נעלה מכל חקר ומכל דעה ויריעה בלי במים, אקסיאם חי וקים לעולמי עד, אשר אין להרהר אחריו, רק לקבלו באהבה ובריאה מפי הגבורה, כאשר אקבל באהבי את "האני" שלי, ואיני מכחיש את מציאותי, כי מי יקום בפני הפאקטען, האותות והמופתים ולשים כוב מחסור, יען וביען, כי בחכמה רבה מנותן התורה בגלוי שכינה יעד ככה, כי בכל אלה ישול "הרגש" חלק בראש ומשפט הבכורה והמציאות והפרסום יהיו שבמו ומשענתו סלה. —

הן רואים אנחנו, כי גם במצות "כבוד אב ואם", אשר על דעת חכמים ונבונים היא מצוה אשר בשכל מקומה (אבל לא כן אנחנו במשפטנו, כאשר יראה הקורא הלאה) יעדה התורה מתן שכרה "אריכות ימים" בצדה, אשר ברגש יסודה, כמו סטר יורה ומלקוש בעד "והיה אם שמע" — יעודי הרגש — ובהיות הרגש בעיני התורה הבן הנחשב, הבכור במעלתו בעד האדם, לכן שמה אדיר הפצה לעדן ולהכשיר אותו במאד מאד להיות פעולתו אמונה ולא יראה בו ערות דבר, ומפני זה תדרה התורה בכל מקצעות חי האדם, אשר ברגש יסודם, ואשר חכמים בעיניהם ידמו, כי אין שוה לדבר אדותיהם ולהקפל באלה, התורה התנה לנו את המאכלות האסורות והסתרות לנו, בתור גופי תורה וחק לישראל, וכחיי המשפחה שמה עיניה לטובה על הרגש ותחוקק חקים צדיקים גדולים וגוראים, עד כי באחרונה, גם החכמים בעיניהם יבינו היטב את הכתוב הדר: "כי היא חכמתכם ובינתכם לעיני העמים", בראותם, כי חכמי הדורות יתפלאו על זרע היהודים, כי המה זרע של קימא, וכי היהודי החי על פי התורה, לו שכם אחד במתנת "אריכות ימים" והמון סגולות אחרות מאד נעלות, עד כי גם תעלומות חכמה נגלו ע"י נפלאות מתורת ה', וחדות מני קדם נפתרו ע"י חיי בני ישראל גם בעולם הזה עפ"י התורה, כי אמנם מלבד הנסתרות לה' אלקינו הנה מהנגלות לנו ולבנינו נראה, כי תורת חיים היא למחזיקים בה, חיי "הרגש", חיים שיש בהם יראת שמים ויראת חטא, ומלאי מצות התורה, שהמה יסוד המעלה לאשר האדם בזה ובכא, חיים כאלה עלי אדמות הדרושים לו באמת, כל עוד לא יהפך למלאך אלהים ולא יעלה בסערה השמימה. —

ג.

לא נדבר בזה מהנסתרות ומעמי המצות, אשר לא טוב ולא מועיל הוא לחדור עד תכונתם, כי לה' המה, ורק רשאים אנחנו להיות "מציין מן החרכים" רעיוני המצות (וכפי אשר יראה הקורא בספר "חורב" בהעתקתי העברית), למען נשוה לנגדנו ככל האפשר את יקר מעלתן, ולהתפעל ביותר על חן ערכן לקיים אותן בנפש הפצה, רק אבוא לחזות דעתי, כי גם אלה המצות הנקובות בשפתי חכמים בשם "מצות שכליות", אשר רבים משתאים ומתפלאים על הרעפעימציאן של התורה אדותיהן ובפיהם או בלבם תעלה כמעט כעין שאלה: "מי לא יבין את זאת?", הנה לפי השערתי לא "מצות שכליות" הנה רק חוקים או גזרת הכתוב. — האב לכל "המצות השכליות" והמוכן ביותר לכל אחד, היא מצות "כבוד אב ואם", אך לא אהדל לאמר, כי אמנם גם המצוה הזאת איננה מסוג המצות השכליות, רק גזרת הכתוב "חוק ולא יעבור". הן מקום המצוה הזאת היא בעשרת הדברות אחרי הלאו הגדול והנורא:

„לא יהיה לך וגו'“, ולדעתי, אלמלא לא צוה לנו ה' „כבוד אב ואם“. בקום ועשה“, כי
 עתה היה אסור לנו אסור גדול ונורא מטעם „עבודה זרה“ ובהזמר הלאו של „לא
 יהיה לך“ וגו', אשר הלאוין האחרים כמו „ופן תשא עיניך השמימה ותאית את השמש
 וגו' נכללים בו וְלִמְדָנוּ את האסור עוד בקל וחומר, כשם שאסור לנו לעבוד
 ולכבד שום אמצעי זולת ה' לבדו, כן אסור כבוד אב ואם מטעם ע"ז, כי אמנם מי
 „בשמש“ טוב ומטיב לנו, ומי כמוהו ישפיע לנו רב טוב, אף יותר ממוכת ההורים,
 שהמה רק הביאונו לחיי עולם. והשמש הוא המכלכל את חיינו שבעים, שמונים גם
 מאה שנה, ויכין לנו אור וחום (גם בחורף, כי מבלי שמש לא גדלו העצים אשר
 נסיק תנורינו וחם לנו), מוזן וצידה וכל אשר בארץ וכל תענוגות בני אדם ובלעדיו
 השמש חיינו לא היו חיים, ואף רגע לא נותרה בנו נשמה, ובכל זאת „בכבוד השמש“
 בתור אמצעי אסור לנו אסור חמור מטעם „עבודה זרה“ של „לא יהיה לך“ ופן
 תשא עיניך השמימה וגו' כבוד הורים על אחת כמה וכמה, כי היה אסור לנו מטעם
 עבודה זרה נמורה, ורק אבינו שבשמים מטעמו ונמוקן שבכל החוקים בתור „יוצא מן
 הכלל“ מאסור ע"ז, ובגלל חסרו הנאמן לזכות „באריכות ימים“ לשומרי המצוה הזאת
 בתור „לפנים משורת הדין“, כי לא לבד שלא תקבל העונש בעד „ועברתם אלהים
 אחרים“, ואבדתם מן הארץ“, כי גם למען יאריכון ימיך על האדמה וגו' יהיה שכר
 „פגד“ וגו' וקבע את מצות „כבוד אב ואם“ בעשרת הדברים, עד כי עלינו לחשוב את
 מצות „פגד“ בסוג ההיתרים האחדים במקומות האסורים לנו (כמו באשת אח — „יבום“,
 באסור דם — „פגד“ שגלו דם, בבשר בחלב — „פחל“ וכדומה), ועין כי אין תכלית
 מאמרי לדרוש בטעמי ותכונת המצות, לא אזכור בזה את שאר המצות הנראות
 כשכליות, ואשר לא קבד להוכיח, כי גם הנה גזרות הכתוב הקים נמורים, כמו למשל,
 מי לא ידע, כי עלה על דעת ושכל חכם אחד אף שנורה בפי ובשכל לא מעטים
 מהכמים ונבונים, כי תוכל להיות במציאות אהבה פלאטאנית, אף נדע למדי כי גם
 בין איזה בעלי שכל נצנצה אידעע או דעה כוזבה, אשר תדמה כי מותר לשפוך
 דמים לשם „תכלית מקדש אמצעים“, האם לא נראה מזה, כי גם „לא תרצה
 לא תנאף לא תחמד“ אינם נ"כ לאוין המקוימים ומוכנים בעצם שלימותם להשכל
 לבדו, ואם כן הלא גם המה נופי תורה וחוקים קבועים וכדומה, סכלי להאריך בזה,
 ואשוב לדברי הראשונים, כי התורה במצותיה דאגה מאד בעד „הרגש“, כי יתקדש על
 ידיה וישפר האדם את מעשיו ורצון ה' לזכות את ישראל את כל האומה, לפיכך
 הרבה להם תורה ומצות, אשר כרוכין לקיים אותן „בחוש וברגשיה“, אחרי אשר
 קבל עול מלכות שמים באותות ומופתים ובכל פעם יתעורר מחדש, עת יזכרם לטוב,
 ועל הנסים ועל התשועות שנברך שהן המה ביחוד התפעלות „הרגש“, אשר לו
 „משפט הבכורה“ ופעולתו אמונה כן להרואה בעיניו וכן להזכר למזכיריו את כל אלה
 „מהמוקדם אל המאוחר“. —

חלילה לנו להפליג בדבר „הנסים“ בכלל ולסמוך עליהם בכל עת תמיד על כל
 מצעדי כף רגלנו, (אין סומכין על הנם), ומה גם כי רואים אנחנו, כי הואיל ה',
 אשר הנסים היותר גדולים ונכבדים גם חזון ונבואה ישלמו רק עד עת מצוא,
 בעת רצון מלפניו ולא יהיו מתמידים ותכופים יחד, רק בעת הצורך היותר
 נחוץ, בגלוי שכינה גם בכנה ובחכמת ה', לכל יפגום גם אותם „ההרגל“, אם חזנם יהיה
 נפרץ ויסיר מהם את התפעלות הדרושה, כאשר הסיר „ההרגל“ כמעט כל התפעלות

כן ברגש וכן בשכל ממעשה בראשית, אשר יחדש לנו ה' בטובו בכל יום
 תמיד ומתקופות השנה "ק"ץ וחורף" ועתיתי היום "ערב ובקר", אשר לא ישבתו
 לעולם, ועובדים כבני מרון לעינינו, מבלי כל רושם התפעלות, אשר באופן כזה
 יכול להיות גם גורל הנסים והנפלאות, לזאת התמידו והיו מצויים במאד, כמעט כחזיוני
 הבריאה כאלה וכאלה מבלי נתפעל עוד; אבל את זאת נחשוב לא בצדק ולא מחכמה
 את ישע ותפץ חכמים אחדים המכירים פנים "להשכל העיוני" עד למאד ועל פיהו
 יתחרו לצאת ידי דבתו לשים "בקר" גם על "היכולת ובלתי יכולת", כי מתאמצים
 המה להקטין ולקטע את דמות הנסים, בתחבולות חכמה ובפולפולים כאלה,
 אשר לזרה ולשחוק לנו, וכל הכתם תתבלט, עת יבואו למוד את מציאות הנסים
 באיפת רוזן זעומה, לכן כל אחד מאתנו, כמדומה לי, רשאי לאמר מבלי כל ידאת
 כבוד ואמונת חכמים, לאלה המקטינים והממעטים את הנסים האותות והמופתים
 הבאים בתורתנו הקדושה ובספרי הקדש: השמיעו לנו אחת משתי אלה: אם מבלי
 יכולת או מבלי רצון ה', אזי גם נס או מופת אחד לא היה במציאות
 ועלינו לכזב ולכחש ולהחליט, כי לא היו ולא נבראו, או אם גם על דעתכם אפשר
 הוא, בעת שיעלה רצון מלפני ה', לעשות איזה נס גלוי ומופת, וכי אמנם
 הנסים היותר גדולים ומפורסמים על דעתכם גם כן היו באמת ורק שאר ספורי
 הנסים היו כחלום, כדמיון ובמראה, אשר לא נבר כמראהו בשום ממשות, למה
 אחי תהיו או נהיה גם אנחנו הבודדים בנסים, את שימצא חן בעיני שכלנו נאמר,
 כי הוא זה ה' בעולמו, ואת שרחוק מעט משכלנו נחליט עליו, כי הלום הוא,
 דמיון הוא, קוון לב הוא וכדומה, עד כי בגלל הדבר הזה יבואו איזה חכמים
 למלאות מקום הנסים בגבורת הסופת של השכל העיוני, וזה בענין עמוק
 ודק, אשר גם אלה לא יבינו חכמים מדעתם, או יחסרוהו מעט "מלא", הלא אם אך
 נחליט, כי אפשר הוא על דעת חכמי מלומדי תורה עצם הדבר של מציאות הנסים
 ברצון ה', והא ראייה, כי כל אחד בעולמו מִבְּשֵׁרוֹ יחזה ויחוש כמעט כעין נסים
 בהשגחת ה' הפרטית על כל מצעדי נבר (אף נודה לאל "במודים" ועל נסך שבכל יום
 עִמָּנוּ) למה נאמר אנחנו גם על רובי האותות והמופתים שבתורה ובנביאים וחז"ל
 שהמה אמנם פֶּאֶקְטֵעַן במציאות ופרסום התולדה, הבה נתחכמה לבחון אותם, אם
 הדעת סובלתם, ולדעת איזה לקרב ואיזה לרחק ולתת להם צורות ותכונות כאלה,
 אשר אז רק אז אין הכתוב עולה יפה ואין הדעת סובלתם, לכן במח"כ המקטינים את
 הנסים והמקריבים עד למאד אותם אל השכל (ולא אל הנסים את השכל) וכמעשיהם
 בזה כן מעשיהם "במעמי המצות", "יען כי על השכל לעמוד או ללכת מנגד "להנס"
 ועליו על השכל רק לענות "אמן" בעל כרחו ובאופן אחר אין נס, אות ומופת), ולוא
 יהיו גם המאורות הגדולים בישראל, לא נוכל לקבל את השקפתם לשם דעה וידיעה
 המחזקת את אמתיות תורתנו הקדושה, וכל זה באה להם בגלל הפצם להסיר את
 יד ימינה של התורה מעל "הרגש" ולתתה על ראש "השכל" — ואשר באמת
 בנוגע אל הנסים ביחוד, הלא גם עליהם היה להודות, כי המקבל והמתפעל הנאמן
 הוא "הרגש" והשכל אם יאבה או לא יאבה להחזיק בזאת (יען לא יבין) עליו הלא
 באחרונה לאמר "אצבע אלקים היא"!! — מבלי דבר עוד ממתחכמים קטני
 המוח, אשר נכונים המה להשבע שבועי שבועות, כי לא היתה "קריעת ים סוף" "ומן
 לא ירד מ' שנה", כי לא "נבקע צור" ויזבו מים, וכדומה וכדומה, והמה מאמינים אמונה

שלמה, אם נפלה פתם מפייהם, אם עורב קרא על גנם, כי אות לרעה הוא למו, או קלם להם חלום מלא הרהורים רעים, אשר העלתה למו קבתם המלאה, כי כלבים נשכו את בשרם, חתול נקר את עיניהם או שניהם נפלו מפייהם, ויאמינו כי הקם בכל רעה, או בא יוקם, קרב קצם ויתמו לַנְע. —

ד.

אבל חלילה לנו לחשוב תועה, כי תורתנו הקדושה מפני המון הנפלאות והנסים, אם נאמין כי היו כפשוטם, תתן יד להרגש" לפתות את השכלי, כי יאמין בכל דבר אשר לא יאמן, ולדברות על ידי זה מה כילים ובעלי הנזה ופתאים המאמינים בכל דבר, אשר אולי מדאגה מדבר הזה התחרו איזה חכמים להקטין ולהחליש את הנסים והמופתים, וידמו לקרבם אל הטבע והשכל, כי אמנם נחפז הוא הדבר, כי תורתנו הקדושה רק היא הגדילה והפליאה לעשות, להרחיק אותנו מכל רעיון שוא ותפל, אמונת הכל ופגולי ההמעה והתניה, ובאופן מאד געלה, אשר אמנם כזאת מסוד חכמים ונבונים לא תוכל לצאת בשום אופן פקודה נמרצה, להשביח כל זכר אמונת הבל, יען וביען, כי התורה קבעה את ההרחקה מכל אלה מטעם מצות לא תעשה" חמורות, ובתור מצות הדת אסרה אותן, עד כי במה נחשבו מצות שכליות של חכמי הדורות, לבל יפול העם בשחיתות אמונת הבל, נגד אזקרות דתיות לפעול על העם לבל יזנה אחרי ההבלים ויבלע להם — אנחנו לא נכנים ראשנו להכריע בין החלמות הרמבין ז"ל וסיעתו, כי אמנם יש איזה ממש במעשה כשפים ולקטים, מעוננים ומנחשים, רק התורה הקדושה קדשתנו וצנתנו להתרחק מהם תכלית הרחוק, ובין הרמב"ם ז"ל וסיעתו, אשר יחליטו, מפני כי אין ממש בכל אלה והבל הבלים המה, לכן הרחיקה התורה אותנו מהם, לבל נלך אחרי ההבל אשר לא יועילנו-לנו, רק די לדאות בתורה" בצוויו לאוין המורים, ולדעת, כי חלילה לנו להיות בשום אופן מהבילים (אבערנלויביש) הולכים אחרי התורו ומאמינים לכל דבר. —

מי כתורתנו הקדושה, אשר אחרי האמר מלה: "שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד", אמונה שלמה וידיעה ברורה וטהורה, אמונה וידיעה, אשר גם טובי הפלוסופים החזיקו במעוזה, ורק השכל העיוני שלהם לפעמים כשגעון ינהג עמדם לאמר: אל תאמין בעצמך כי תאמין, רק יבנה להם בשמים ובארץ מעליותיו מהמאחר אל המוקדם ויארוג מסביב להידיעה הנאמנה הזאת קורי דעות וידיעות לבלבל את מוחם, אחרי שמע — ה' אחד, אשר מי כעם ישראל נהל לו ראש פנה, ראש אפנה, זה אלפי שנים מפי הגבורה, אשר כל חכמי תבל עם כל המוני שמוותיהם לא יוכלו להרהר אחרי תורת אמת זאת — (מספרים על מאיר-בעה"ר, כי על שאלת רעו, מדוע כה יחזק באמונת היהודים ולא יהליפנה, השיב: "הן קחות מאל אחד נמנע הוא בכציאות ויותר מאל אחד גם היהודים אינם רשאים להאמין, ואם כן איבכה אחדל מהיות יהודי), אחרי האמונה או הידיעה הברורה של "שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד" והדבור המפרש מפי הנבורה "אנכי", הגה גם לא יהיה לך שמענו מפיו ותורתנו הקדושה

הקדושה הרבתה לפגל ולקער אחרי כל אמונת שוא והבל, ומבלעדי אמונת שתוף שהיא עבודה זרה נמורה, הפליאה התורה לעקר ולקרוש ולקער אחרי שאר אמונות הבל במכשפים ובמכשפות, שואל אוב וידעוני, מעונן ומנחש וחובר חבר וכל אלה החותרים חתיה תחת אמונת אל אחד, אל מוציאם ממצרים, על כלן כאחת ועל כל אחת בפרט אמרה התורה אסור נמור והמור, וכל השוגה בהן על פי התורה נבדל הוא מקהל עדת ישראל, ומקבל עונש נורא וחמור, גם מצוים המה בני ישראל מצדם, לבער אותם מקרבם ולבלי להשאיר להם שריד ופליט. — ואם נשקול בד בבד את דברי חכמים: א ל ת ה י ס כ ל י . א ל ת ה י פ ת י מ א מ ין ל כ ל ד ב ר , עם דברי תורתנו בסגנון כזה, ואשר היא הוסיפה עוד לפרוט את כל אמונת הבל ותעתועים ולחתוך עליה את גזר דינה, כי הנוקה אחריהם ענוש יענש עונשים קשים כאלו שופך דמים, דברי מי יחוקו ביותר, דברי מי יפעלו ביותר פעולתם אמונה?? מוכן מאליו, כי דברי התורה, אשר כה דבריה כאש לצרף כל סיג וחלילה, רק דבריה הנמצאים יהיו נשמעים, למען ישמעו ויראו ויסירו העם את התעתועים והגלולים מקרבם, ולא תהי כזאת בישראל. עד כי כל אחד יחזה נכחה, כי את אשר עמלו חכמי הדורות לפנים הזים גם בארצות הנאורות לפקוה עינים עורות, למען לא יתעה העם בשוא נתעה, כבר הקדימתם תורתנו הקדושה זה יותר משלשת אלפים שנה כמדבר באזיען, לזכך ולקטר את הרגש והשכלי מכל אמונות שוא והבל, ותחרים את הפהאנטיזמוס והאכרגלויבען מקרב קהל עדת ישראל בפקודת התורה והדת" . —

ה.

אות למשפט הכבודה, אשר נתנה התורה להרגש הוא, כי מלבד השכר הצפון לחיים הנצחיים והעונש שמה בעד המעשים הטובים והרעים, כפי הרמזים וההבטחות הנאמנות הכלולות בה למיטיבי ראות והוגים בה במיטב הגיון, הלא קבעה התורה ביתר שכו ועונש גשמיים, עקב רב, בעד קיום המצות ועונש קשה בעד העבירות, עד כי לפלא הוא הדבר בעיני החכמים ויודעים את התורה. ומלבד כותן שכר בצד והיה אם שמע" ע"י מטר יורה ומלקושי ועונש ועבדתם אלהים אחרים ע"י. ועצר את השמים ולא יהיה מטר" (האין אלה ג"כ נסים מפורשים? יענו ויגידו נא מקמיני ומחלישי הנסים בפועל?), הנה אריכות ימים בעד כבוד הורים, כמה ברכות וקללות גשמיות נמצאו בתורה, ארץ טובה ורחבה זבת חלב ודבש מה היא, התוכחה מה היא? וכדומה וכדומה מצות עשה ולא תעשה, אשר מתן שכרן וענשן גשמיים המה, האם מכל אלה לא נראה בעליל, כי תורתנו שקפה יד ימינה על ראש הרגשי, להיות נושא השכר והעונש הגשמיים הנמצאים בתורתנו, האם לא זה הדבר, גם מצד עצמו, הוכחה נאמנה למשפטנו בפרק הראשון? —

והנה כבואנו להזכיר את הענין הזה לא נעלים עין גם מעל החכמים והחוקרים להבין פשר דבר, על מה זה ועל מה זה דאנה כה תורתנו בעד הרגש, עד כי נפלאות היא בעיניהם, כי היא כמו בקלשון זהב מופז תענדר עפר ואפר

נאפר של חפצי הנוף וצרכיו המרובים, לתתם או למנוע ממנו בעקב מלואי התורה והמצוה וכמעט לא מצאו פתרון נכון, להיות מקובל אל הדעת, מדוע הרבתה בשכר וענש נשמיים ותמעית את זכרונות השכר וענש הרוחניים והניחו את הדבר בין המון נפלאות מתורת ה', אשר לאלקים פתרונים, ככל זאת לא מנע כל אחד מהם לחות דעתו אף כי היטיבו לעשות להודות באחרונה כי סתומים הדברים בנוגע אל השאלה הזאת, שהיא אחת מהקושיות הגדולות בפנות התורה ובדברים החמורים שבה, ורק כל אחד רשאי להגיד השערותו בזה, לקרב הענין אל הדעת, ואם יהיה רק סתון בדבר ולא יחליט כי קלע אל השערה ולהודות, כי רק השערה היא ולא יותר לא הפסיד, וכן יעשה בזה כותב המאמר, אשר גם הוא ינסה להגיד את השערותו בענין הנעלה הזה, אולי מרוב השערות יתבררו ויתלבנו הדברים, להיות כעין רעיון וציור בהכנת הענין, להסיר את כבד הפליאה מתורת ה' תמימה. —

לפי דעתי, דברי היעודים הגשמיים המרובים ומעוט היעודים הנצחיים דרושים הנם במאד אל חפצי שמים וחפצי האדם באופן מאד נעלה, גם אחרת לא יבלה ולא תוכל היות.

את זאת מיחזקאל הנביא למדתי, החוזה יה הזה יאמר מפרש, ובמה יחליט כל זה בטעם וברוח התורה, כי דרכי התשובה המה, להיטיב ולהרע (סימן יח). והרשע כי ישוב מכל המלתיו אשר עשה וגו' ועשה משפט וצדקה וגו' כל פשעיו אשר עשה לא יזכרו לו וגו', כמו כן: ובשוב צדיק מצדקתו ועשה עול ככל התועבות אשר עשה הרשע וגו' כל צדקותיו אשר עשה לא תזכרנה. והנה רואים אנחנו עפי' ההחלטה הנמרצה הזאת, כי ישנן שתי תשובות: תשובת הרשע גם תשובת הצדיק, תשובה להיטיב ותשובה להרע, אבל התשובה הראשונה תשובת הרשע, להיטיב ידענו גם ידענו, בהיותה אמורה בתורה ושנויה ומשולשת בנביאים ובדברי חז"ל, וכל ספרי המוסר מלאים ממנה, בדבר חסד ה' הרם והנעלה, להיות טובל ומעלים עין מסוררים, גם צופה לרשע וקפץ בהצדק, כי לא יחפוץ במות המת, כי אם בשובו מדרכו וקיה וכדומה וכדומה; אך דבר תשובת הצדיק, להרע, ובהוד, כי אחרי תשובתו בתשובה כזאת יחיצו עליו משפט מר: כי כל צדקותיו, אשר עשה לא תזכרנה, הוא דבר, אשר גם גדולים בחקרי לב, לא הרבו לשים לבם על זה, ובכל זאת אמת לאמתה היא, יען כי שפתי הנביא ברור תמללנה, כי סוף הצדיק, בעל תשובה להרע, רע ומר מאד מאד, עד כי אחת דתו, לא לבד להענישו, על אשר נהם על הטוב, כי גם הטוב בעצמו שעשה בחייו, לא יזכר ולא יפקד. ובכח המשפט קרוץ הזה, אם נביא חקר את משפטי השכר והעונש, והנה על פיהו נראה לפנינו חכמת התורה, ואור חדש יניה על הענין בכלל, לבלי יהיה עוד זר ומוזר וקלה מקשה.

הן אמנם ידענו על פי גבורת המופת של התורה והשכל גם יחד, כי נפש האדם תראה עולמה בעולם הנצחי, תהי צרורה בצרור החיים, או אחריתה נכרתה, כי ישנם גם שכר גם עונש רוחניים לרוח האדם העולה היא למעלה, על פי פועל האדם ישלם לו כאשר הוא שמה, והכל כדון ובצדק וברחמים רבים מהשופט והאב העליון, שהגוף שלו והנשמה שלו. —

אבל בנוגע לעצם מלואי המצות ולנקוב שכרן בצדן מפי התורה, שכר מצוה מצוה ושכר עבירה עבירה ע"י שכר ועונש רוחניים, לא תוכל התורה בשום אופן וענין. הבה נתבונן היטב: מה היא מצוה ומה היא עבירה? אמנם לולי היו "שתי תשובות": תשובה להיטיב ולהרע, אזי היתה כל מצוה מצוה מתקימת לעד ועבירה מתקימת, אשר יבלה התורה להכמיח בטח ולנקוב תיקף בעד מצוה. שכר טובי בעולם הבא ובעד "עבירה" מתן ענשה שמה — אבל לא כן הנה עצם דבר מצוה ועבירה בפני "התשובה" המותרת והמכמלת גם מצוה גם עבירה הקודמת. ובהיות האדם בעל בחירה, והוא רק הוא הבעל דעה על "התשובה" שלו אחרת היא. הלא למשל, אם אדם עושה ביום כמה וכמה מצות או כמה וכמה עבירות, האם נוכל אנהנו לקרוא אותן בשם מצות ועבירות, אשר נוכל לאמר עליהן כי "בשוב עפר האדם לעפרו ורוחו תשוב אל אלהים" הן גיב מצות או עבירות שמה, לקבל עליהן עונש רוחניים? לא ולא!! בעוד ספק גדול עוד בדבר, אם יהיה שום ממש בהן, יען כי "התשובה" אם תבוא אחריהן, "להרע ולהיטיב", היא בעלת כח להפוך אותן להיות "בטול היש"; "המצוה" הקודמת "בתשובה להרע" וכפי עזות הנביא לא תזכר ולא תפקד, וגם העבירה הקודמת "לתשובה להיטיב" עברה וקטלה מפני "ובשוב רשע" וגו' עד כי לקתי נדע באמת ואל נכון, כי צדיק תמים היה האדם ומצותיו כריאות ושליומות ויש בהן ממש, רק ברגע, אשר לא יוכל עוד להיות בעל "תשובה להרע", הלא הוא ברגע צאת נשמתו ושובה אל האלהים אשר נתנה, וגם עבירות "הרשע" מתקיימות הנה, רק אם נשאר ברשעתו, עד גפחו נפשו ולא יוכל עוד בשום אופן להיות "בשוב רשע מרשעתו", אולם כל עוד גם "הצדיק" גם "הרשע" חיו יחיו ויאריכו ימים על האדמה, אנהנו לא נדע סאומה "כי אלהי", וגם התורה והדת, אשר מסרה "הבחירה והתשובה" ביד האדם, לא תוכל להחליט כי זה הוא "הצדיק" וזה "הרשע", בעוד סופם יוכל להיות סוף אחר ושונה מאשר המה עתה לפנינו, וכמו שהוא חזון נפרץ לראות לרוב. בעלי תשובה להיטיב, גם תשובת רשעים גמורים, כן ישנם גם צדיקים שחזרו לסורם ע"י תשובה להרע, "ואחר" ויוחנן כה"ג, ששמש ככהונתו הגדולה פ' שנה ולבסוף נעשה צדוקי" יוכיחו, ועוד ועוד לפנינו והיום ישנם אלה שהקדיחו תכשולם ונתחמצו, ונתקיימה בהם עפ"י בחירתם, ובשוב צדיק מצדקו". —

לז הכמיחה התורה בדבר ה' לעושה מצוה ממצות התורה חלק ושכר לעולם הבא ולעושה עבירה עונש לעולם הבא, כי אז היה הדבר חוק ולא יעבור, ודברה היה נאמן ואמת לאמתה, אבל איכבה תחליט התורה כזאת מפורש, בעוד כל מצוה וכל עבירה תלואות עוד בתנאי הבחירה של האדם, ושכר מצוה או עונש עבירה, אמנם ישנם בעולם הנצחי, אבל רק אז, כאשר פקודת כל אדם תעבור על בעל המצוה או בעל העבירה, ואז ינדע אל נכון, מה היה האדם "צדיק" או "רשע", לא כן בעוד האדם כחיים חתו, רק הוא (האדם) גְדוֹן־המצוה והעבירה, להחזיקן ולהחיותן או לבטלן. ולהסירן כלה בתשובתו. "להרע או להיטיב", ולא "איש אל ויכזב" לנקוב

לנקוב שכר רוחני בעד מצוה, אשר יוכל האדם להפוך את דברי אלהים חיים ולשים לאל מלתו, ולנקוב עונש רוחני בעד עבירה, אשר אב הרחמים צופה לרשע וחפץ בהצדקו, כי תקחה העבירה הזאת עי' תשובתו להיטיב, ואלמלא התשובה, אשר הניחה ה' בחסדו ברשות האדם תמיד, כי עתה בלי תפונה בתרה התורה להכטיח ביותר "יעודים נצחיים" תחת "היעודים הגשמיים", אשר בעפר יסודם, או תיכף בעקב מצוה ועבירה לנקוב את הנמול הרוחני והגשמי יחד, לא כן מפני "דרכי התשובה", אזי טובן מאליו, כי לא יכלה התורה לנקוב על כל מצוה ועבירה בצדן גם "שכר ועונש רוחניים", רק בכלל ובדברים אחדים, כי אחרי פקודת האדם, הצדיק בצדקתו והרשע ברשעתו, יקבלו את גמולם ופרי מעלליהם יאכלו בעולם הנצחי. —

אף גם זאת בידיעה קדומה ועל פי החלטת "דרכי התשובה" של הנביא "יחזקאל", כי ישנה תשובה גם "להיטיב גם להרע", כל אחד מכני ישראל בבואו לקיים מצוה ממצות ה', אם אך לא יהיה עובד ה' מאהבה, אזי בהשקפתו על המצוה והעבודה הזאת שעליו לעשות ולקיים את התורה, בזכרו, כי ישנה ממעם התורה גם "תשובה להרע", אשר אז "צדקות הצדיק לא תזכרנה" בשוכו מדרכו הטוב ועשה רע, יהיה לבו נוקפו תמיד ולא יעשה שום מצוה באהבה ובחבה ובנפש חפצה, בחשבו, מי יודע, הן יוכל היות, כי יעבור עליו הרוח להיות באחרית חלדי לעת זקנתי "בעל תשובה להרע", ולמי ולמה אני עמל, הן אז כל צדקותי לא תזכרנה, והמצות שעשיתי בכל חיי תמחנה מספר החיים שלי, ומשום "אל תאמין בעצמך" רבים המה, אשר במעשה המצות-בלבם יהיה בל עמם, ובלי רצון יעשה כ"א כל דבר בכבודו ובעצלתים, או ברונו יקבל עליו עול תורה ומצות מפני הספק, פן ייגע לדיק ולא יהיה כל שכר בעמלו, כמו כן בנוגע לזה אשר יצרו מתגבר עליו, אף כי לבו לא נשחת בקרבו, אך בידיעה קדומה, כי ישנה "תשובה להיטיב", לא ישתדל לכבוש את יצרו, ובנקל יעשה עבירה, ובתקוה טובה, כי יבוא יומו באחרית הימים להיות "בעל תשובה להיטיב" ונפכר לו "וכל הטאתיו אשר עשה לא תזכרנה", אף לא יתאמץ להחיש את תשובתו, כל עוד חושו בו ועודנו מלא כח עלומים, יען ידמה תמיד, כי היום ההוא של "שוב יום אחד לפני מיתתך" ירחק חוק, ובין כה יוכל לקיים "שמה בתור בילדותך" וגם שנות השחרות, הבינה והכח יעברו עליו בשלום, והוא יעשה כל מה שלבו חפץ, ובכל זאת יתאמר, כי יש לו אחרית ותקוה טובה באחרית ימיו, לשוב אל על ולהיות "קונה עולמו בשעה אחת" של "תשובה להיטיב", ובין כה דרכו ישר לפניו להיות "רשע בפני המקום ובפני הבריות", מכלי היות דואג על אבוד ימיו, ומבלי חשוב, כי תשובה: של "אחטא ואשוב" איננה מועלת, אף ילמד זכות לעצמו כי לא "בזדון ולא להכעיס" יעשה כל אלה רק "לתאבון" ובשגם הוא בשר ואדם יסודו מעפר, ואין הקב"ה בא בטרונאי עם איש כמוהו, אשר לא יוכל לנצח את יצרו, אשר יתקפרו ולא יוכל להרגיו עליו, בעוד גם הוא חכם לפתות אורו באחרית הימים לעזבו לנפשו. — ואם כן מלואיי המצות,

לו היה מתן שכרם רק בעולם הנצחי לבד גם מצד המקימים, היו רפויים וחלשים במאד מאד מפני השפעתקולאציאן וחשבון-התשובה "להיטיב או להרע". —

לכן תורתנו הקדושה, אשר באמת יעדה שכר טוב לעושי רצונה ועונש קשה להמטרים את פקוריה גם אחרי המות ובעולם שכלו טוב בעד הזוכים לחיים כאלה, היא תחכה עם השכר והעונש הנקובים בשם "יעודים רוחניים" עד יומו האחרון של האדם, ואחרי זהו תשוב אל האלהים אשר נתנה, אשר אז רק אז ינדע, מה היה האדם "צדיק או רשע", ואם המצות או העבירות, אשר עשו מתקימות הנה, להיות אחרית ותקוה לו או אחריתו נכרתה, איש לפי מעללו להתקן עצמו בפרוודור לפני הכנסו אל הטורקלין. —

אך בדבר השכר והעונש הנשמיים צדקה תורתנו, גם חסדה גבר מאד ליעד שכר טוב ועונש קשה גם בעולם הזה בגלל מצוה ועבירה, שכר ועונש למראה עינים ואשר "ברגש" יסודם, מבלי הכיא חשבון ולדקדק עוד, מה יהיה האדם באחרית חלדו צדיק או רשע, כי מלבד אשר "הגמול" שיסודו "ברגש" הוא אמנם עדות נאמנה בעד אמתיות התורה ומצות ה', אשר כל דבריו אמת וצדק, היא תעשה "לפנים משורת הדין", מבלי הבט פן יהיה האדם, מקבל הטוב בעד המצוה שעשה, "בעל תשובה להרע", אף כי אז כל צדקותיו אשר עשה לא תזכרנה ותגמול לו רב טוב ועקב רב בעד מלאי מצותיו, כי לא תקפה שכרו פה ויהי מה יהי באחרית חלדו, גם לא תחום על הרשע, בעל "תשובה להיטיב" באחרית ימיו, ליסרהו קשה בעד חטא ועון, כי זה גיב בדין ובצדק וברחמים, לעונש לו כדי רשעתו, אשר בלי תפונה הצרות האלה מועילות ג"כ לקרבתו אל התשובה ולהביאו לידי חשבון נפשו, להיטיב מעלליו ולפום צערא אנרא, ובאופן כזה, בעוד ישנו "גמול גשמי" בעד הטוב והרע, אזי מחשבות פגול שזכרנו מצד המקימים, לא תעלינה עוד על לבם בשום אופן, כי פועל אדם ישלם לו בעד מצות ועבירות גם כזה מבלי הכיא בה שבון את "דרכי התשובה", לקפה את הגמול בעולם הזה, והתשובה מועלת ביחוד בדבר היעודים הרוחניים אחרי מות קדושים או רשעים כאלה, אשר על פתחי גיהנם אינם חוזרים בתשובה, ועל פי ההשקפה הזאת אקוה כי המירותי את רוב הזרות בפנת יקרת "הגמול". —

מדברי בשני הפרקים הראשונים לא אפון עוד, כי נוכח הקורא לדעת, כי אמנם כן תורתנו הקדושה שלמה את יד ימינה על "הרגש" ואת שמאלה על "השכל", ובצדק ובחכמה רבה מחכמת התורה ונותנת העליון נהיתה כזאת לתת להראשון את "משפט הבכורה", עתה אקח דברים אחדים על דבר חלק השני מהמשל שלי על מעשה אלה החכמים העושים "מעשה יוסף", להסיר את "ידימינה" של התורה ולשים אותה על "השכל". הבה נתבונן יחד, כי כל זה לא עלתה להם בשום אופן. — ובפרק השלישי הבא אציג לפני הקורא אחד מרעיוני, אשר נכבדות מדבר בו בענין רם ומאד נעלה, ראש אקנה, ע"פ תוה"ק, ואשר הוא יסוד מוסד לרעיוני והגיוני בפרקים הבאים בדברים העומדים ברום הדת והיהדות. —

ג.

ראש אִמְנָה

א.

בין החכמים המאורות הגדולים בישראל, אשר בהליכות והלכות תורתם וחכמתם היו מורים לצדקה, עמודי התורה דת ודעת וקשט מלה, התנוססו גם גאונים וחכמים מחכמים כאלה, אשר אם כי במקצוע ההלכות והדינים הגדילו והפליאו לעשות וישכללו את בני הדת והיהדות ככל אחיהם חכמי מלמדי מורשה ובאופן מאד געלה, אבל בהשקפתם והנחותיהם באמונות ודעות נבדלו מהראשונים, בהתאמצם ביחוד להביא את "השכל" תחת "יד ימינה" של התורה, ובקזקה הפצו לפעול, כי התורה תתן למו את "משפט הבכורה", ואף בראותם, כי אמנם אדיר הפצם זה לא נתן להם, והתורה שפלה את ידיה ותשת את יד ימינה על "הרגש", בכל זאת לא הרפו ממנה, ובכל כחם התחזקו להסיר את יד ימין התורה מעל "הרגש" ולשים אותה על ראש "השכל", אולם, כאשר אמרנו, לא צלחו במעשם זה, כאשר לא צלח "יוסף" במעשה די "אביר", וגם עמלם היה למותר ולמחסור. — והנה הלילה לנו לאמר, כי עשו את משום כונה זרה, כי באמת מעמם ונמוקם היה להגדיל את כבוד התורה, ורק אהבתם את החכמה ואת התורה יותר ממנה הביאתם לאדיר הפצם זה, כי גם התורה תתנוסס בחכמה רבה אמונתה להראות העמים ושרי הדעת את חין ערכה ורדם מעלתה, גם למשוך אליה את לב המתחכמים, אשר פנו אליה עורף, למען ישוּבו אל צור ישועתם, בהראותם כי "השכל" הוא הבן הבכור גם בעיני התורה, הוא השליט בהליכות התורה ובכל ביתה נאמן, אולם לאנשים פשוטים כמונו כמו זר הוא הפצם זה, אשר לא יחזיק מעמד ומצב בשום אופן, ולא נוכל לקבל באהבה ולהעלות על הדעת את החלטותיהם בתור "אמת ויציב", יען בכל פנות שאנחנו פונים נראה בדבריהם רק "וישב בדוחק". —

אב וראש להגאונים החכמים ההם הוא הנשר הגדול הרמב"ם ז"ל, המורה לצדקה בידו החזקה, המפליא לעשות בכח תורתו וחכמתו לתקופת הדת והיהדות, אבל בתור "מורה לנבוכים", אם כי בעינינו רבים בספרו זה הוא באמת מורה צדק ומאיר נתיב, אבל בעינינו שונים הלך בדרך למרחוק, ובהיות החלטותיו שונות מן הקצה אל הקצה מהחלטות הגאונים החכמים המרכיבים, גם אנחנו רשאים לבחור מהן איזה לקרב ואיזה לרחק, גם נוכל לצדד בזכות רצונו המובן גם באלה, באמרנו כי אזיל לשפתו בשמונה פרקיו, אשר בהיות הקצוות (עקסטרעמע) מסוכנות, ולא לפי רוח התורה, אזי בעל המדה שהוא נמצא בקצה האחד, עליו לעשות פסיעת גסה לכנוס ולהתגדר בקצה השני עד זמן ועד, עד אשר יעמוד על נקודת "התוד" והדרך התיכונה שהיא הישרה, כמו כן אולי גם הוא בראותו כי השעה והדור צריכים לכך, אולי מפני, כי רבים מבני דורו עמדו באמונות ודעות

ודעות בקצה האחד (הגשמה וכדומה), לכן הרחיק חוק להציג לפניהם את "הקצה השני" להתגדר בו, עד אשר מאליהם יבחרו להם את הדרך הישרה שהיא התיכונה וטוב להם, ואנחנו לא נבוא לבקר את דבריו, רק לדעת את אשר לפנינו "בראש אמנה" וכפנת יקרת ברעיון כביר ונאור. —

המאורות הגדולים ההם בראותם, כי רובא דמנכר מפנות התורה ערוכים ושמורים בסגנון כזה, אשר לא ישתמשו בו בלשון חכמים, הצטערו מאד ויתחדו להסביר את כל אלה במליצה שגורה, אשר לא פסקו פומיהו ממנה: "דברה תורה כלשון בני אדם" או המאמר "לשבר את האזן", אשר בזה האמינו לתרץ את כל דבר הקשה, אבל לדאבון לבבנו נרעו יותר מאשר תקנו בזה, כי על דעתם בעוד דברה תורה כלשון בני אדם, שפע מינה, כי בני אדם בהיותם "בני אדם" ולא חכמים מְחַכְמִים כמוהם, לא תוכל להיות להם אכונה צרופה באמתיות התורה שאצילותן נגלת רק ברמז לחכמים, ולבני אדם הלא די לפ"ד כי ידבר אליהם כל שונם ממש ואין אחריות ההקנה שלהם לא על התורה ולא על החכמים, אשר לא יוכלו להורות דעה והשכל לעם לא בינות ודי להעם איזה קרן מקרני אור-התורה, אשר תוכל לחזור בקרב לבם ולהאיר מעט כחשכי נפשם איש כפי השגתו ודיו. — ומפרש אמר רבנו בחיי ז"ל בהר"ה בשער היחוד, אשר גם הוא האיר פניו מאד להבמת חכמים, את מאמרו המכהיל: "ואמת אמר החכם לא יוכל לעבוד את עלות העלות ותחלת ההתחלות רק נביא הדור או הפלוסוף במה שקנהו מן החכמה, אבל זולתם עובדים זולתו" כו'. ובדבר המדות שיש בהן איזה טובן הגשקה אמר, כי הנה כמו "השריקה לבהמות" כו'. דברים כאלה אשר לולי פה קדוש אמרם, כי עתה נעוינו משמוע איש מחרף מערכת ישראל ומשמיע דבר מר על עם ה'. — וכל זה בא לחכמים האלה וקבה הגיע אליהם, יען השאלות הקשות לא נתנו דמי להם: מדוע לא באו בתורתנו הקדושה המושגים באמונת אל היחיד ומיוחד בתכלית האצילות "דקה מן הדקה", ומדוע לא דקדקה התורה בשמות תוארי ה' ומדותיו יתברך, לבל יכללו בקרבן שמץ מובן "הגשמה", ובכלל, מדוע נמצאו רבים ממושגי הנף במקומות שונים בצוירים גשמיים, אשר חלילה לה' מכל אלה ומאפס קציהם, ואשר אם ימעה אחד מעדת ה' להשיג איזה השגה מוטעת קוצץ הוא בנטיעות, אמונתו פגומה ועבודתו פסולה. השאלות האלה הביאו אותם לידי החלטות כאלה, אשר על פיהן על חוב עם ה' לבכות למשפחותיהם, כי אין למו חלק ונחלה באמונה טהורה וצרופה, בעוד לא יוכלו להגיע למדרגת חכמים גדולים יושבים באהלי-התורה-והחכמה, לראות את זהר הענינים באלקות באספקלריא המאירה כמוהם, והתורה מה תהי עליה? האם באמת העלימה עין מכל הקהל הקדוש הזה ותליט מהם את פניה, את פניה החולכים רק את חכמים? היִקְבֵן, כי את אלה, הנקובים בשפתי חכמים בשם "בני אדם" או "בני העם" תכדילתם התורה לרעה, לעמוד במדרגה שפלה כזאת? היִאָמֵן, כי התורה תתן את דבריה לשעורין, להיות אמונת חכמים לחוד ואמונת העם לחוד?

אכן בהיות התורה איננה קנין אדונו ומאורנו הרמכים, ראב"ע, בן גבירול, רבנו בחיי ז"ל וכמוהם בלבד, רק גלויה היא ופתוחה לכל, והנגלות נגלות הנה לנו ולבנינו, להנות בהן ולמצוא דברי חפץ, לכן הרשות גם לאנשים פשוטים כמונו להתבונן במת שהורשה

שהורשה לנו, ננסה נא, להרניע את לבות עם ה' ולמסור להם תנחומות יה בעת מצוא, כמוני היום, אשר ארחיב עז בנפשי להציע לרבים את מערכי לבי בהניון-ישר ופשוט בפנת יקרת זאת ובראש-אמנה, אשר כבוד התורה וכבוד עם ה' מסוכים עליו לעד לעולם. —

ב.

משפטי אשר אחרון בזה הוא :

„עצם האצילות „בחיוב“ (פאזיטיף) באמונת אל יחיד ומיוחד, שהוא דבר שאי אפשר ללמדו לא לחכמים ולא לבני העם, לפקה התורה לבלם כאחד „בש לילה“ (נענאטיף) ע"י רבוי הלאוין של עבודה זרה, עד כי אמונת היחוד צרופה וכלולה במקרתה לכל עדת בני ישראל, ואבאר את דברי: כי ישאלך, קורא נכון, בנך או גבר עמיתך, היש נפש לאדם? בשמחה תחיש לענות לו „יש ויש“, ואם יזסיף לשאול: מה היא הנפש? ידעתי, כי לא יחסרו לך דברים נכוחים להשיב להשואל; אבל כל תשובותיך לא תהיינה כה מספיקות בשום אופן, עד אשר תשיב לו תשובה כהלכה בשלילה לאמר: הנפש איננה: ראש, רגל, שן, עין, איננה בשר גידים ועצמות, דם חלב ומוח, איננה אחד מרמ"ח אברים ושמה גידים ושום דבר מאשר יקשב למעמיד הגוף ומושגיו, רק זאת היא התשובה הנצחת והמספקת, ובנך או עמיתך, אשר יתנו אמן לדברך, כי לא תזכזכו למו, ואשר במח בעיניהם ראו גוף חי וגוף מת, בראשון רואים המה פעולות לחיים, והשני, אף כי כל יצורי נוו עמו, משלך ארצה ככול עין בלי כל תנועה ופעולה, ובעוד הכירו לדעת מדברך, כי הנפש איננה סכוננה משום עצם וחומר, אשר לגוף החי ולגוף המת גם יחד, ובכל זאת האדם החי הוא ופועל כל דבר גם בהשכל ודעת ע"י איזה כח אשר אין בגוף יסודו, יבינו במח כי הנפש אצילות רוחנית" היא ודיו —

את הלקח הטוב הזה ובאופן עוד יותר נעלה, גבוה מעל גבוה, תלמד תורתנו הקדושה אצילות האמונה במציאות ה' ויחודו, ויען כי גם חכמים הגידו ובלנו חכמים, לדעת כמותם, כי „אצילות האלקות“ בעצמותה ובתבניתה לא יוכלו לדעת בשום אופן לא חכמים ולא המונים, וגלוי וידוע המאמר: „אלו ידעתיו הייתי ר', לכן השכילה התורה ללמד בהכמה רבה את מובן האצילות של יחוד ה', הדרוש והבלתי אפשר ללמדו „בחיוב“, ע"י „השלילה“ או רבוי הלאוין של עבודה זרה, אלהים אחרים, פסל, תמונה, תבנית, פסל, שמש ירח וכל צבא השמים, כל אשר בשמים ממעל וכל אשר בארץ מתחת, כלומר: ה' איננו שום מושג סכל אחד מאלה הנזכרים לא מהם ולא מקצתם, כי לא אלהים המה, וה' איננו שום דבר ממושגי גוף וחומר עב או זך. — באמר אחד, כל משיגי הגוף ופעולותיו, הלא כלולים המה בכל מיני עבודה זרה ואילולים, אשר עלינו להתרחק מהם ומהמונם עפ"י התורה תכלית הרחוק, ולמען דעת על ידם, כי הלילה לנו ליחס לה' כל מושג „הגשמה“, שהיא עבודה זרה נמורה, בעוד אלה כל אחד ממושגי הגוף או הגופים בעצמם המה, ברואי ה' ועבדיו; אבל אדונם העליון, הבורא היחיד ומיוחד, הנגיד ומצוה עליהם, המפקד כל צבא המחנה הכבוד של הבריאה כלה, הוא בעצמותו לא יכלכל בקרבו שום אחד מצוריו תזמריהם

חמריהם וצורותיהם, והמאמין, המדמה או המשער, כי יש לה' אף מושג אחד משיגי הגוף והחומר של אחד מהיצורים, הוא עובד עבודה זרה נמורה ואחריתו נכרתה. —

גם מה נורא ואיום הוא חומר האזהרה עפי' הלאוין הנוראים בעבודה זרה השניים ומקפלים ומשלים בכל מקום להמיחסם להנבראים השפלים והגבוהים איזה עצמות ממהות ושלטון הבורא יתברך היחיד ומיוחד, ואשר עי' זה, מוכן מאליו, כי המיחס להבורא אף שמין דבר ממושגי חמריהם או מפעולותיהם כדמותם ובצלמם, יבטל את האלקות ויאמר „לא היא“ הנהו עובד עבודה זרה נמורה — ולפי המשפט וההגיון הזה, גם ההמוני שבהמונים, האיש הפשוט שכפשוטים מעדת בני ישראל, אשר מטעם ופקודת התורה מרוחק ונזהר הנהו מעבודה זרה, שהיא „לא אלהים“ ויודע ומכיר, יען כי מזהר הוא לשלול מה' הבורא היחיד את מושגי העבודה זרה, שהמה משיגי הגוף והגשמה, גם הוא על פי התורה מבין היטב את דבר „אצילות יחוד ה'“ כפי האפשר גם בחיוב (פאָזיטיב), וככל גדולי חכמי ישראל לא פחות ולא יותר, כי מה יבין המשכיל והחכם מאצילות יחוד ה' „בחיוב“ יותר מאיש ישראלי פשוט, אשר תורתו תלמדנו ותזהיר אותו להתרחק בכל ההרחקות מעבודה זרה ומציווי כל מיני מושגי הגוף, אשר ממנה לו ידיעה שלמה ונאמנה, כי אם ייחס לאל דבר מה מהם, הלא הוא מהרהר בעבודה זרה וחושב מחשבת פגול, אשר תסמר שערת בשר היהודי אם נחשוד אותו, כי יוכל להקשל בעון עבודה זרה אף במקצת, ואם כן יאמרו נא חכמינו אלה, אם לא באמת דאנה תורתנו הקדושה, כי אמונת „אצילות היחוד“ תהיה לכל העם ולכל בני ישראל, כי כל אחד מבני ישראל, השומר תורה ומצוה וקָרָד לדבר ה' להקלט מעון „עבודה זרה“ החמור ועוקר מקרב לבו שורש פורה ראש ולענה של ציווי ומושגי הגוף, ליחס לכל אלה איזה אלקות, הוא הוא היודע ככל החכמים את „אצילות יחוד ה'“ באופן מאד נעלה, כפי אשר תוכל שאת כינת חכם ואיש פשוט גם יחד. —

כמו כן חושב אנכי, כי עי' משפטי זה והרעיון, אשר על הקורא לקלוט אותו בהכשר דעת להבינו לאשרו, אוכל להסיר גם איזה זרות וקושינות אחרות, אשר נהיו לאבני נגף גם בעיני חכמים, ואשר בגללן החליטו דברים אשר אינם עולים להיות מקבילים על הדעת במקצוע הזה, וביחוד עי' „מדות ה'“ והציורים הכאים בהגשמה, עד כי רבנו בחיי ז"ל התיר לעצמו לאמר, כי הנן כעד בני העם כמו „השריקה לבהמות“ (שריה לו מאריה), המשל הזה מחריד ומבהיל, ומה גם כי הוא ללא אמת וללא תורה ולא יסכן לרמוזו אף על אחד מעם ה', הלומד וקורא ומבין עפי' התורה ובאופן נעלה ופשוט את מציאות אצילות יחוד ה' עפי' הלאוין הסרבים של עבודה זרה ובדרך השלילה, וכאשר בארנו, כי רק זה הוא האופן הבטוח לקבוע בלב את האצילות שלא נוכל לא ללמד ולא להסביר „בחיוב“, רק להורות אותה להיות נאמנה עד מאד על ידי השלילה של ההפך ממנה. —

נדמה עוד ונרחיב את ההסבר והמשל הראשון שלנו בדבר הנפש: לו יאמר הקורא הנבון לבנו או לנבר עמיתו, אחרי הודיעו לו בתחלה את מהות הנפש עי' השלילה המתחלטה מאברי הגוף ומשיניו, לבלי ליחס שום דבר מהם אל הנפש, ויזהירו לבלי

לכלי לחשוב תועה בעיני הנוף, כי מינו ומקצתו נמצא בנפש, בדברו אליו על דבר איזה פעולת הנפש כדברים האלה: נפש האדם בידיה תמכה לו, בעיניה המיכה לראות מעשה ה', באוניה שמעה את קול המדבר אליה דברים נכוחים למבין, את כל אדם קבלה בסבר פנים יפות, בלב טוב התעוררה להמלה על איש אובר עצות, ברגלים מהירות רצה לקראת האורח הבא אל ביתה לקבלו בפנים מאירים וכדומה, היעלה או על הדעת, כי הבן או הָרַע, אשר שמע מפרש מפיך דבר שלילת אבריו נוף האדם מהנפש, ימעה עוד, כי אביו או רעו, המלמדהו תורת הנפש יתהפך כחומר חותם, להחליט כי אמנם יש פנים, עין, אָזן, יד, רגל ולב להנפש, רק יבין אל נכון, כי לא עין הנפש, לא אזנה ולא פניה ולבה הנופניים עשו הפעולות האלה, רק אביו מדבר לבנו למראה עיניו ולמשמע אזניו, מבלי כל חשש, אולי יקבל השומע את הדברים כמו שהם בשום אופן, ולולי הידיעה הקדומה בכאור הנפש, כי עתה בטח היה האב או הָרַע זהיר מאד, מבלי לקחת עמו דברים כמו אלה, מדאנה מדבר, פן יכשל הבן במכטא שפתיו אלה, לרכוש לו מהנפש מובן ומושג שוא ותפל. — אבל לא כן אחרי "אקדמת מליו" בשלילת מושגי הנוף בנפש שהמה לא-נפש רק נוף ומעמדיו, כ"כ גם בנידון האמונה הרמה באצילות יחוד ה' ואפיסת מושגי הנוף הלילה, אחרי הלאוין המרבים של עבודה זרה בידעה קדומה באצילות ה' יתברך, היוכלו עוד לפגום הסבטאים הנמצאים בתורה: פני ה', עיני ה', אזני ה', ורתחת רגליו ועוד מכטאים כאלה שום פנים גם כאמונת אחד העם. היוכל עוד גם ההמוני שבהמונים מבני ישראל למעות הלילה, כי אכן יש לה' עינים, ידים, רגלים או פנים נופניים, הלא בעיניו ראה או ידע מהתורה, כי כל אלה המה אברים נופניים מגוף האדם ובעלי חיים, אשר לו היתה לעיניו בריה כזאת" מבזוי ההנשמה בעלת עינים, ידים ורגלים פנים ולב, היוכל לחשוב אותה עוד לאלהים, הלא עבודה זרה נסורה היא, תבנית זכר או נקבה, אשר בארץ מתחת ועוד ועוד. האם אחרי מודעה רבה של "לא יהיה לך" ואזהרה ועונשין וחיוב מיתה הנאמר בעבודה זרה, יוכל גם האיש הפשוט שבפשוטים לדמות ולחשוב, כי ה' בעל אברים כאלה הוא? היה לא תהיה! ואם בנדך לא ימעה עוד בדבר הנפש, שאתה החלטת לו מציאותה ואיכותה רק מטעם השכל, ולא גורת עליו לשלול ולהרחיק שום משיגי הנוף מהנפש מטעם אמונה דתית, על אחת כמה וכמה באצילות יחוד ה', אשר גורה התורה שלילת והרחקת העבודה זרה מטעם האמונה וחומר הדת. ואנכי ולא יהיה לך" צמודים יחד הנם, לאֵלף דעת ולהורות אמונה רמה וצרופה לחכמים ולכל עדת בני ישראל גם יחד. —

ג.

על פי המשפט וההשקפה הזאת גם הזרות והקשות בדבר תארי ה' יתברך ומדותיו לא זרות ולא קשות הנה, לא "שריקה לבהמות ולא מצוה להוציא אותם מדי פשוטים", יען כי טובנם הנאמן גלוי וידוע מראש לכל העם, ועמל החכמים וסודם הכמוס עמם להסבירים, כי כמה דברים אמורים, לחשוב אותם בשלילה כמו "תכס" שהוא איננו ההפך הלילה, "רחום" שהוא איננו "אכזר" וכדומה לכלי גיהם לה', כליל השלמות, שום תאר ומדה "בחיוב", למותר הוא, יען כי הסוד הזה מסור לכל העם כלו

בלו ובתכלית הפשיטות, אף כה התאמצו החכמים האלה, להסיר את החיוב הכלתי נאות ולהורות, כי החכמים יבינו מדעתם, כי גם התארים „גמצא, קדמון“ עלינו ג"כ, על דעתם, להבינם „בשלי לה“, כי איננו „ההפך“ חלילה, אם כי בתארים האחרונים לא נדע עוד אם ממעם תהי"ק מתייבים אנחנו כה לצמצם את מחשבתנו בתהורו „שלי לה תמידית“, פן יביאנו חלילה „ההרגל“ לידי קלקול, ע"י צמצום רעיון כזה ושמוש ושנון המלה הקטנה „לא“, אשר אם כי השכל העיוני קולט גם העיון הדק מן הדק, אבל גם הנהו כחולם לפעמים מעבר לגבול של „במה שהורשית התבונן“ והלאה, אבל בדבר התארים והמדות האחרים, אשר באמת חוב נמור לקבוע בלב, כי אינם חלילה תארים ומדות כמדות בשר ודם, לא ידענו מה היא החרדה אשר חרדו עליה החרדים לדבר ה' וחרדים גם לאמת הפנימית של השכל העיוני, הן פחד לא פחד הוא, פן יהיו לכל עם ה' בשגנה. —

הלא התורה, כפי אשר אמרנו, נתונה לכל העם שהמה המרבים ולא רק לחכמים שהמה המועטים. ובגלל העם ביחד נדרש היה לה לסדר רובי תורתה, אשר רשומם נבר „ברגש“, שהוא ביחוד קנין העם בהליכות עולמו, אבל גם ידעה מראש, כי גם העם איננו משולל „משכל טוב“ וכי גם השכל ילוה אל הענינים התוריים, אשר על העם לקיים ולקבל אותם, אם על פי ההוראה של סורה ומלמד, אשר כל תינוק בישראל ישמע לקח מפייהו בילדותו מפךש ושום שכל, ומי כעם ישראל „עם יודע ספר“ אשר „הלמוד“ להם „לחובה“ (אפלינאטאריש) על פי התורה, אם הוראת אב „ושנתם לבניך“, או כאשר ינדל הבן, אם אך לא יהיה „הבן השני“ מארבעת הבנים, אזי באמתיות האצילות של „תארי ה“ כל אחד מישראל יודע היטב, כי המדות האלה לא מדות בשר ודם המה. —

אמנם גם תינוקות של בית רבן יודעים כי „לא איש אל“, וידענו על פי משפטנו, כי אצילות אלקות „בחיוב“ למה התורה ע"י רבוי האוין „בשלי לה“ של עבודה זרה, להיות הידיעה הזאת קנין העם וחכמים גם יחד, אם כן גם כנוגע לתארים ומדות יוכל העם להבינם היטב באצילות ע"י עצם השלילה של אלהים אחרים שבכללו גם האדם, אשר לא יראה את ה' וחי. — הגע בעצמך, איככה יחשוב הישראלי גם ההמוני שבהמונים, כי ה' הוא „רחום וחנון“ בתכונות המדות המתחלפות אשר לאדם, „רב חסד“ כמוהו, „ארך אפים“ כמוהו, „קנא“ כמוהו ועוד ועוד, הלא יזכור וידע בנפשו, כי ציור כזה הוא „עבודה זרה“, היחבן כי אלקים כזה בעל מדות כמדות האדם יהיה ה' אלקיו? הן „לא איש אל“, ואיככה יהיב לדמות בלבו, כי מדות השם יתברך הנה באמת בתכונת איש ומדותיו? איככה ישער אף רגע, כי מדות השי"ת יש להן מדה וקצב כמו למדת בשר ודם? ואם לא, הלא יביא השבון, אם ה' „חנן ורחום“, הלא הוא בלי גבול וקצב ולעולם ועד, ואיככה יוכל להיות הפועל טוב הנצחי גם אל קנא ופועל רע ג"כ נצחי שני הפכים בנושא אחד, אין זאת כי ה' אחד, אחד הוא ג"כ במדותיו, שהנה אצילות סמעל לכינת אדם והתחלפות צורות המדות הנה רק מצד המקבלים, וכמו האדם יראה לעינים את צורת התבל עפ"י זמניות כלי המחזה (בריללע) אם עינו כהה ותמונה זכה תכאיב את עיניו, אשר הזכויות תתולפנה לפי אשר יוכל שאת להביט בעין את מראה התבל אם תכלת, תכלת, ירוק ירוק, אדום אדום וכדומה מצבעים שונים יראה המביט בהן, כן הנה מדות ה', אחדי הכתוב הדר השנור כפי כל: „בי אתה תשלם לאיש כמעשהו“ — ואשר

או נלוי שכינה בהשפעה נכונה כפי הנמול הנאמן, הנהו להיטיב או להרע, והשופט כל הארץ יעשה משפט האדם ולא להפך הלילה. —

לכן על פי משפטנו, כל עם ה' הם יודעים, כי אמנם מדות ה' גם הנה אצילות נמורה מצד אל עליון, ורק כל אלה הנזכרות בתורה הנה רק מדה כנגד מדה בנוגע אל האדם בשמירת התורה או בהפרת בריתה, נמול ושלם ומראות אלקים לאדם על פי מעלליו הטובים או רעים. — ואם החכמים הנזכרים החליטו את אמונת היחוד והמדות באצילות הדרושה מטעם השכל העיוני, הנה לפי דברינו ההקנה הזאת מטעם התורה איננה גזרת השכל או אמונת חכמים, רק גבוה ונעלה עליה, גזרת הדת, שהיא יותר עצומה וחזקה לפעול את פעולתה הנאמנה על כל עם ה' מתורתו תורת אמת, תורת ה' תמימה לכל עדת בני ישראל. —

ד.

גם בכח הרעיון הנעלה ובמשפטי אשר הרצתי, כי התורה ק' תלמד אצילות אלקות ע"י השלילה כרבויו הלאוין של עבודה זרה, נוכל ללכת הלאה, לבאר ולהאיר לנו עוד ענינים נכבדים ברום הדת והיהדות, בעוד נראה, כי דרך התורה היא זאת מאד נעלה ובשמה אחת בחכמה רבה אמונתה, כי לא לבד בדבר האצילות "לשם יחוד ה'" כללה את שלמות הידיעה ע"י הלאוין של הפך אצילות אלקות, כי גם בשאר מצות "עשה", אשר אצילות מובנן "בחייב" קשה לשמוע ולהבין, הנה צאתן לפועל בעצם שלמותן פעלה התורה על ידי הלאוין של מצות "לא תעשה", שהנה התקף של המצות עשה ושלילותה, בדמיון החוחים סביב לשושנה, אשר מראש לעקור את החוחים למען נוכל לגשת אל השושנה באין ספריע ולהתענג על זיו מראה וריחה הגורף — הן מצות "ואהבת לרעך כמוך" היא מצוה קשה מאד להלמה במוח ובלב ולקנות אותה באצילות נמורה, ורק ע"י הלאוין המרובים בין אדם לחברו והשמירה המעולה מעשות לרע ההפך מהמצוה הזאת, תצא המצוה הזאת כלולה בהדרה ובנונה זהרה, והיראה מפני הלאוין החמורים היא המקרבת את האדם אל "ואהבת לרעך" לפנות את הלב אשר הסירה מעליה שמין שנאה, קנאה, איבה, נקימה, נטירה וכדומה לקבל באהבה את "האהבה" הדרושה מאתנו לנָקֵר עֲמִיתנו, וְהָא רֵאִיה, לֹא אֶהְבֵּה אֶת ה' אֱלֹקֶיךָ וְלִירֵאָה אֶת שְׁמוֹ שֶׁאֵהְבֵה וְהִירֵאָה מִקְבִּילוֹת אֶל דְּבָרוֹת קִדְשׁוֹ. אֲנִכִי וְלֹא יִהְיֶה לְךָ, כְּלוּמַר לִירֵאָה אוֹתוֹ לְעִשׂוֹת דְּבַר נֶגֶד "אֶהְבֵּה ה'" או נֶגֶד "אֲנִכִי" מִטַּעַם "לֹא יִהְיֶה לְךָ", עַד כִּי אֵלֶּה הַרְאֻשׁוֹנִים יִגְעוּ עַד תְּכִלִּית הַשְּׁלֵמוֹת וְהַאֲצִילוֹת ע"י האחרונים באופן מאד נעלה. —

ה' ל' אשר לא עשה מעולם מעשה דיאגענעס, לצאת לאור היום ועששית (לאטערנע) נר דלוק בידו, לעורר תמהון ושאלה למען ישיב תשובה, כי יצא לבקש בשוקים וברחובות אולי ימצא "אנשים" (אנשים במה בדמותו וצלמו של בעל החבית הזה) רק אמר ספ"ש: "במקום שאין אנשים" (במובן הלל) "השתדל להיות איש", לפד להגיר את תורת האדם על רגל (רענעל) אחת: "מאי דסגני עלך לחברך לא תעביד", והוא אמנם הלאו הגדול והכללי בנוגע לבין אדם, לחברו, ומה השכיל הללי בכחיו להורות את הגר בראש וראשון את הלאו הזה, יען כי קום ועשה של "ואהבת לרעך כמוך" ידע, כי בשום אופן לא יוכל להורות וללמד על רגל אחת את הגר, אשר לא ידע עוד את תורת חסד של היהודים, ולא פעל כל מאומה לו

החל הלל בחיוב, האהבה" שאצילותה תוכל להיות קבועה בנפש רק אחרי שמירת רוב האזהרות של "ההפך" ממנה, וההרגל הרב, בסור מרע" להיות אח"כ "עשה טוב". —

בעשרת הדברות שלפי מובנם הכללי המה שני עמודי התור, אשר עליהם נשענות "אהבת ה'". ואהבת האדם והרע" איך נמסרו אלינו שתי המצוות הרמות שפרטיותן כל התורה כלה? כמעט שתייהן ע"י "ליראה ה'", לירא מפני הלאוין של "לא יהיה לך" לא תשא וגו' (כי אנכי הוא דבור המציאות והידיעה, אקסיאם" הראשון והאחרון דכולא ביה ונאמן וקים לעד) ואהבת האדם ע"י "ליראה" של הכמה "לאוין" "בלא תרצה עד לא תחמוד", ורובא דרובא של עשרת הדברות המה לאוין מצות "לא תעשה" הנה, יען "הלאוין" המה העקרים והמקומים את כל המצוות "עשה" וזאת כבוד אב ואם, אשר, כפי שהחלטנו, איננה בשום אופן מצוה שכלית, ואלמלא לא באה בעשרת הדברות אחרי "לא יהיה לך", כי אז היה אסור לנו מטעם עבודה זרה והוא "היתר" במקום "איסור" ובגלל מתן שכרה "אריכות ימים" כמדת החסד של ה'. "זכור ושמור" נאמרו בדבור אחד על "השבת" שהוא יום קדוש ונעלה אות ברית, זכרון, קדש, זכר למעשה בראשית וזכר ליציאת מצרים (עיון בספר "חורב" ובמכתב הי"ג מהס' "אגרות צפון"), אבל לקיים את קדושת השבת כדת היום לא היה אפשר, לולא הלאו הנדול והנורא: "לא תעשה כל מלאכה" וגו' לאו כולל כל לש' מלאכות, אבות ותולדותיהן, אשר רק ע"י שביתת המלאכה מטעם רבוי הלאוין תוכל לקיים: "כל מקדש שביעי כראוי לו", רק אז תוכל להיות לך מנוחה שלמה שאתה רוצה בה, להבין על ידה את מושג "יום השבת". —

מעשה הצדקה והחמלה גם המה לא יכלו להניע לרום מעלתם ונדולתם באצילות, לולי הלאוין של "אל תקפוי את ירך מאחיך האביון" וכדומה וכדומה הרבה, ועל כלם האזהרה הרבה בעד "הרגש" כמובנו הפשוט: "לא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם" ובנין אב הוא הלאו הזה לכל המדות החסודות בחיוב, כי אמנם האדם לא יעמוד על עמדו והנהו תמיד בעל פועל, ואם יקיים כהלכתו "סור מרע" יקיים במה גם "עשה טוב", ואם פעולתו איננה "להרע", אז בהכרח אם מהרה או לאחר זמן יהיה "לתייב" והדברים ארוכים. כאמר אחד הננו רואים בכל התורה בלה כי מספר הלאוין של מצות "לא תעשה" (שס"ה) כמעט שני שלישים יותר ממספר המצוות "עשה" (רמ"ח), והכל בהכמה נעלה ודרושה לקיים ולקבל ע"י שלילת הלאוין את אצילות כל מצות "עשה" בעצם שלמותן. —

משל למה הדבר דומה לשומר מה מליל" בית אוצר או בית אסם. מצות "עשה" של השומר, ושירת את הבית" היא קצרה וכמעט לא מוכנה להשומר פנת יקרת "המשרה" השומה עליו מאדון הבית, אשר ביד השומר יפקיד את רכושו, גם בלבו אולי יחשוב השומר, כי הנהו "פועל בטל" ומעשהו לעבוד על המצפה כמעט ואין. בעוד רשום איננו נפר במאומה כעבור לילה ואתא בקר; אבל כאשר יעמיד האדון את השומר ויצוה לו כמה מצות "לא תעשה", כמו: "אל תתן שנה לעיניך", "אל תעלים עין מכל פנות הבית מוצאיו ומובאיו דלתותיו ומנעוליו", "אל תעביר עליך אדם, כטרם תבתנו בפניו אם מאנשים בנים הנהו או הכרת פניו תען בו, כי נגב ושודד ליל הוא", "אל תסור ימין ושמאל מהדרך אשר עליך ללכת לכל צד", "אל תרף מצלצל בכל שעה בפעמון למען דעת כי על משמרתך הנך עומד" וכדומה וכדומה לאוין הננועים

הנוגעים לשמירת הכית ולפקודת המשרה של השומר, או רק אז יבין השומר מאזהרות האדון, כי כל הלילה הנהו ממלא מקום האדון על רכושו, כי משמרתו נכבדה אף כי פעולתו איננה נפרת, כאמר אחד, הוא יבין את אשר לפניו ומלא תפקידו באמונה ושומר שכר או שומר חנם הוא מאהבה ומיראה. —

ה.

הנפילים אשר בְּרִגְשׁ וּבְשֶׁבֶל.

א.

במשפטי אשר הרצתי כפרק הקודם, כי אמנם השכיחה תהזיק ללמד את האצילות יחוד ה"ע"י השלילה של המון הלאוין מעבודה זרה, רואים אנחנו ג"כ, כי בראש אמנה זה שכלה התורה את יד ימינה לתת על ראש הרגש, גם הצליחה באופן מאד נעלה, יען כי בשלילה יקח גם הרגש חלקו, לדעת את אשר לפניו, גם נוכל לאמר לו: "כזה ראה ואל תשגה ואל תמעה ללכת אחריו", ענין הרואות את כל מיני עבודה זרה והתגלולים, אשר חזונם היה נפרץ מאד בתכל והאנשים בעלי הרגש זנו אחריהם, לכן אתה אל ידה לבכך אחריהם, הלילה לך ספקד והוקיר כל יציר נברא, כל תבנית, סמל, פסל ותמונה, כי לא אלהים המה", ואם כן ישאל "הרגש": מי ה' אם לא אמצאהו בכני אלים אלה, אשר ישנו אחריהם המון אדם רב, מי הוא? והתורה הקדושה הקדימה להשמיעהו את הקול בהדר, קול ה' על הר סיני, קול קורא לעם ישראל, אנכי "הרגש", בהדרת וחרדת קדש יודע וצה וכמעט יכיר ויחוש את האצילות החוסמה גם קורא בחיל: "זה אלי ואנוהו אלהי אבי וארומנהו!!" ואליו ילך גם השכל, להיות שניהם בידיעה ובדעה אחת, לקיים ולקבל את מושכלת האצילות בעצם תמן, האצילות הנמורה והחלוטה היוצאת מפרש מדברות קדשו של "אנכי ולא יהיה לך", אשר לא מפני גבורת המופת (על דעת הרמב"ם ד"ל) שמענו, רק מפי הנבורה" על דעת חז"ל ועל דעת כל בר דעת קדושים בגלוי שכינה, כי אמנם אל אדון על כל המעשים, אל אלהי ישראל, אל מוציאם ממצרים, בכבודו ובעצמו בהתנלות רמה ופני רצויה השמיע לעמו את כל אלה, למען דעת האמתיות והמושכלות האלה לדור ולדורות עד סוף כל הדורות לעולמי עד. מהמוקדם אל המאוחר ולא מהמאוחר אל המוקדם" גבורת המופת של השכל העיוני, אשר באמת נשתה גבורתו, וכאשר הוכיח "קאנט" בעליל, כי אמנם אין גבורה להמופת של השכל העיוני ואין בטחון להפלוסופיא, ורק אז טוב אשר יפה הוא מופת השכל העיוני, אחרי אקדמת מלין של "אנכי ולא יהיה לך" להיות ביניהם הקשר אמיץ, כי השכל העיוני יוכל להועיל רק כתר ראשית או אחרית חכמה ובבחינת "הכרת ה'" כמו הכרת ה' של אברהם אבינו ע"י השכל טוב, לפני גלוי שכינה במחזה לאבות, לפני מעמד

הנבחר והאותות והמופתים, אשר "הרגש" לקח חלקו בראש, ואשר על השכל להיות פעולתו אמונה בראשית או אחרית דבר, להניח על כל אלה את חותם האמת גם על פי הכרתו הנאמנה, אבל מופת השכל כשהוא לעצמו לא נוכל לקרוא אותו בשם "ידיעה" רק בשם "הכרה" לכך, והידיעה הנאמנה הלא היא רק ידיעה של "דע את אלהי אביך ועבדהו" ע"פ התגלות ה', לתת לעמו ידיעה ברורה, מה מוקדם אל המאוחר או אם נאמר, כי שניהם כאחד טובים, הלא "הידיעה" במח משפט הככרה "והכרה" היא הנותנת ע"ו ותעצומות להידיעה הנעלה אם בתחלה או בסוף, ואם נאבה לקרוא בשם ה' ע"פ המלות הנשנות "אני והוא הושיעה נא" נוכל אולי במליצה לאמר: כי "אני" (מדבר בעדו) הוא רמז ללהתגלות (אֶפְפֶּעֶנְבֶּאוֹנִי) לתת לעמו "הידיעה" ממציאות ה' "מה מוקדם אל המאוחר" בהופעת שמינת כבודו, "הוא" (נסתר) "ההכרה" של השכל העיוני ממציאותו "מהמאוחר אל המוקדם" והנקוב בשם "גבורת המופת של השכל" אשר באמת לא בנבורתו ידיו אמונה, רק ימצא ידים מוכיחות בידיעה קדומה, אשר שמענו מפי הגבורה, להיות גם הוא אחי-עזר "להרגש" לכלול את האמתיות הרמות, אשר קבלנו באהבה וביראה מפי ה' ותורתו הקדושה; ואז אשרינו וטוב חלקנו, כי טובים השנים "הרגש והשכל" לתת לנו "ידיעה והכרה" מה פעל אל לעמו, שהבדילנו מן התועים ונתן לנו תורת אמת וחיי עולם נמנע בתוכנו. —

ב.

אולם גם את זאת ידענו גם ידענו, כי התורה והנביאים והכמינו דל ספרו לנו, מה כבוד הוא הדבר לשמור את "הרגש" מכל משמר, בעוד הוא, וכמעט לפי הנראה עוד יותר מאֲחִיו "השכל", עלול הנהו ללכת תועה ולסור מני דרך התורה, אף כאשר ישות "הרגש" את דרכו, מעשיו מכלערים מאד וְחָשׁךְ מִשְׁחֹר תֹּארוֹ, כאשר ראינו ורואים אנהנו בנסיון, כי אם יפול הרגש בשחיתותו, מה נורא גָּפְלוֹ, עד כי לא נָקַר עוד מראהו, כי רגש-יה בקרבו, יען יתמכר לכל תועבה וכמעט לא נאמין אם יש תקוה לאחריותו, ואם עוד תקומה תהיה לו, אבל זאת לא זאת, כי אמנם כלעומת שיפול "הרגש" בשחיתותו ועמיק סָרָה, כן הוא נקל ביותר להצילו מרעתו חיש מִדֵּר או לאחר זמן, להוציאו מתוך ההפכה ולאצחו, כי ישוב עוד הפֶּסֶח לְאוֹר בְּאוֹר הַחַיִּים שאין בהם בושה וכלמה, חיים שיש בהם יראת שמים וכל מדה חמודה, עד כי רפואת "הרגש" קרובה לבוא רב יותר מאשר לתהלאי "השכל" העיוני, הן הרגש רגש הוא, ואם איננו מרגיש עת יחטא ואשם, אבל את זאת ירגיש למאד את תגמוליו מאת השופט כל הארץ, את "העונש הקשה", אשר יקבל בעד מעלליו אשר לא כדת, ונפשו ירעה למאד, ובעת יחוש, כי כאבו נעכר יָגַחַם עַל הָרַעָה וישוב אל עַל, אז היסורים ממרקים את עֲוֹנוֹתָיו ותעֲתֹעוּיו זשב ורפא לו — לא כן השכל. —

הן נפלאות היא בעינינו מאד לראות, כי תיכף אחרי המודעה רבה של "אנכי ולא יהיה לך", וכאשר בושש משה איש האלהים לבוא אל עם

ה' ויעשו. עגל מסכה, וכדי ביוון וקצף להתבונן, כי המעמד הנבחר, כמעט לא פעל עליהם את פעולתו אמונה, כי במקום הופעת כבוד ה' שם היה גם חלול כבודו, אשר המיז אותו. בתבנית שור אוכל עשב, וכמו בכריאת "אדם" הראשונה, כמו אבינו הראשון חמא ואשם, כן בכריאת עם ישראל השנייה נראה עד מהרה כי חמא העם ויאשם, וכמו זה הראשון יציר כמו של הקב"ה, אשר עוד כבוד ה' היה "חדש" עמו ויעבור על מצותו, כן גם העם זה יצר ה', סר מהר מני דרך ויעשו להם עגל מסכה וינצלו את עדים מעליהם מהר חורב — אבל לאט לנו המתהללים בגבורת המופת של השכל העיוני, כי גם פני התורה גם פני העם בכללותו לא יתרו על גבורת המופת ע"י ההתגלות אשר "ל הרגש" בת משפט הבכורה, יען קרובה ישועת הרגש לבוא וצדקתו להגלות, בעוד רק מדת "ארך אפים" של ה' נראה עת ארכו תעתועי הרגש, אבל כאשר שפך עליו ה' כוס חמתו, כאשר נמלאה סאתו, אז פעולת "העונש" החזירה אותו למוטב, להסיר מעליו את אלוהי הגבר. ולקער אחרי גלוליו ותעתועיו הרבים, אולם גבורת המופת של השכל העיוני לא עצרה כח בשום אופן לנצח את התעתועים הרבים אשר יזנו החכמים אחריהם לפנים והיום. —

ג.

חלילה לנו להצדיק את "מעשה העגל", ואני ואתה הקורא הנכון מאמינים, כי לו נעשה עגל כזה לעינינו, לא יצאנו נגדו במחול משחקים, גם לא אעסיק בזה חקר, מה העבודה הזאת לעובדי עבודה זרה, ומה ישעם וחפצם במעשיהם זר מעשיהם וקונתם הפנומה שבפנומות, רק נשים פנינו אל המעשים שהיו. הפאקטען הנאמנים נודעים לנו, כי במדבר נעשה עגל מסכה ועברו על "לא יהיה לך" תיכף אחרי אשר ארש ה' את עם סגולתו באמונה רמה. "ירבעם" עשה "עגלים", וגם הוא אמר בסגנון בעלי העגל הראשון: "אלה אלהיך ישראל" וגו'. רוב מלכי ישראל ואחידים ממלכי יהודה עבדו, המה ורבים רבים מבני ישראל ויהודה, גם "ל בעל", ויתמכרו לאילילים ויעשו כל תועבה, אבל לעומת זה רואים אנחנו נפלאות מתורת ה', כי היא ראתה זאת מראש, ובאותיות לאחור נבאה לעם, כי יפול בשחיתות כמו אלה, אף דאגה כמחשבה תחלה לצרף וללבן את "הרגש", עת יבוא לפרוע פרעות, ליסרה בענשים קשים ויסורים מרים, גם שלחה "צירים" (מלאכיה עושי דברה). וחבלים" נוראים לעושי הרשעה ליסרם קשה, להסיר מעליו את תעתועיו הרבים. ואם בעינינו נפלא הדבר, על אשר האריכו כה פרעות "הרגש" זמן לא מצער, אבל בעיני ההשגחה העליונה, וסמדות ה' "כמה ארך אפים הוא" לא יפלא מאומה, יען ה' הוא היודע עת לכל חפץ ונקם ושלם לו לעת שיעלה רצון לפניו, ולא כראות אדם יראה וישפוט, עד כי אם יחמא "הרגש" ופללו אלהים, כי ילקח ככפלים או שבעתים, עד אשר יעלה ארוכה לו וישוב אל על. והיה אמונת עתיו חסן", אבל השכל בתעתועיו מי יתפלל לו?! —

גם בצירים גם בחבלים נלחמה התורה וההשגחה העליונה עם תעתועי "הרגש", עד כי כמעט יבלה לו. "משה רבנו" ירד מההר ויטחן את העגל ויפור אפרו לכל רוח, גם צוה "שימו איש חרבר" ויעבירו בשלח אלפי

ישראל, אשר המירו כבודם וכבוד ה' בתבנית שור אוכל עשב. ירבעם בעמדו לפני המזבח, בדבר הנביא יבשה ידו ולא יכול להשיבה, המזבח נקרע ונשפך הדשן. גם חזת קשה הגד לו כי "אשיתו המלך" יעשה בעגלי בית און ובכהני הבעל שפטים נוראים. צרות רבות ורעות בפועל ובחוש ראה עם ישראל בימי השופטים ובימי המלכים עת הלכו אחרי התור, סרו מדרך ה' ויעשו כל תועבה, עד כי בעד כל "ויעשו הרע בעיני ה'", ועת "גמלה הרעה" לקח ישראל מיד ה' את כוס המתו ויהיו בכל רעה; בגלל עבודה זרה ושאר תועבות היוצאות, מאהבת עצמו ואהבת ההנאה" גלה ישראל מעל אדמתו וילך שבי לפני צר, יען בכור עני וכל מיני צרה ומכות מרדות אמר ה' לזרף וללכך את "הרגש" ולהסיר מעליו את בדילי תעתועיו הרבים, עבודה זרה ועמה המון גלולים הכרוכים בעקבותיה — עד כי עם ישראל, אשר שמע מפי ה' "אנכי ולא יהיה לך" ואשר בשניהם כאחד למד את כל העם אמונה רמה וצרופה הלא רוא, מלא יהיה לך" את אצילות "אנכי", הנה כאשר השחית את דרכו לעבור על "לא יהיה לך" ומובן מאליו כי אז גם אצילות "אנכי" ירדה מגדולתה, לבלי היות קנין העם כלו (פרק ג' במאמרנו) רק קנין יחידי סגולה לבד, שלא כרצון התורה, בארך הזמן וע"י הענשים הרבים כימי הבית הראשון והשני והגלות ע"י הסרת הקנינים האלה שעליהם נאמר "ישמן ישראל ויבעט" החזירתם התורה למוטב, כי בגלל "לא יהיה לך" ושאר מצות "לא", אשר עברו עליהן נתקיים בעם ישראל "לא יהיה לך" (מדה כנגד מדה), ארץ ונחלה וכל טוב, אשר יאמר הרגש הפצי בו, ואשר אמר ה' לתת לעמו, אם "הרגש" יהיה תמים דרכו, עד כי אות לטובה ראינו מכור המצרף של ענשי הרגש והגלות, כי "יצר הרע" של עבודה זרה כמעט עבר ובטל, ובימינו אלה, בנינו בקראם את פרשת "והיה" ובבואם אל הכתוב "וסרתם ועבדתם אלהים אחרים", כמעט לא ידעו בשום אופן, מה היא ולמי היא עבודה כזאת, ולא יבינו איך יכלו אנשים מבני ישראל ללכת אחרי ההבל, לעזוב מקור מים חיים ולחצוב להם בורות נשברים ולכתור באלילים אלמים ובכל עצב נזוה, אשר תמונות וציורים כאלה ימאסו הבנים להיות להם גם למשחקי ילדים — ורק אנהנו נוכל לאמר להם: בנים למקום! דעו כי רק "הרע צעפת" של הענשים הקשים הכלולים בכתוב "ואבדתם מהרה מעל הארץ הטובה", ואח"כ הגלות וצרות רבות ורעות רק המה רפאו את משוכת העם הנבחר, אשר הלך חשכים ע"י רגש נתעה בשוא, ובשביל כל אלה, תוכל לקרוא בהגדה של פסח: "מת ה'ה" עובדי עבודה זרה היו אבותינו "ועבשו" קרבנו המקום לעבודתו, ומי יתן, כי תקימו לאשורו ראשו ורבו של "והיה אם שמוע" ויאשר נורלכם כזה ובכא. —

אמנם לדאבון לבבנו רואים אנתנו, וביחוד בדורות אלה רבים רבים אשר "וסרתם ועבדתם אלהים אחרים" וכמו זר ומוזר להם, אבל גם "לאהבה את ה' אלהיכם ולעבדו ככל לבבכם" רפה אצלם במאד מאד, עד כי על הדורות הראשונים נוכל לאמר כי המה עברו על "לא יהיה לך", והאחרונים עוברים המה על "הידיעה הרמה" היוצאת מדבור "אנכי", לקיים ולקבל את התורה והמצוה, גם כזה אמנם חטא, פשע ישראל (ולא כל ישראל חלילה) לשכוח גם את ה' ולהתרפות בתורה ומצות

ומצות; גם לו חיו אתנו חזוי יה, כי אז הגידו מראש והראו לדעת את הענשים הקשים אשר הכין ה' גם בעד אלה מעם ה' אשר "לא יעבדו את ה' כדת וכתורה" וישראל בעינים יתבולל, ואשר גם את אלה הענשים רואים אנחנו בימינו ולעינינו בפועל ובחוש, ואם בשחוק מכאיב לב אמר כותב המאמר "בהלצה" בתור שואל ומשיב: הן ידענו מפרשת "והיה אם שמע", כי בעד "והיה ונ' לאהבה את ה' אלהיכם ולעבדו" יתן ה' "מטר בעת" ובעד "ועבדתם אלהים אחרים" יפעל להיות "ועצר את השמים", אם כן איזה ענש וגמול יהיה במנת גורל אלה מאחינו בימינו אלה ומצב המוסרי באופן כזה, אשר אלהים אחרים לא יעבדו וגם את ה' לא יעבדו? כי אמנם גמול ושלם שלהם הוא, להיות מוצא למחיתם לא מן השמים (מטר) ולא מן הארץ (תתן או לא תתן את יבולה), רק מאויר ורעות רוח "שפקולאציאן ושווינדעל", וגם זה ענש להיות כפקועות (שוואממע) השדה החיים "מקאויר", הלא איזה דבר אמת יצוק גם בהלצה הזאת, אכן ישנם עוד ענשים מוחשים גדולים מאלה, אשר רואים אנחנו בימינו ולעינינו ודוקא בעת הנאורה וההשכלה, כי שפטים רבים הוכנו, וכיחוד לאלה אשר התכחשו לצור ישראל והפרו ברית, והמה כיחוד החלו לסבול צרות רבות ורעות שכם אחד על יתר העם, כי נהפך הגלגל עליהם, בה בעת, אשר האמינו אלה מאחינו שקימו כהלכתו את "לא יהיה לך", אבל סיאנכי" העלימו עיניהם, כי מפני זה גאולה תהיה לעם ישראל ובנוים יתחשב, והנה מתלאה! גם "האנטיסמיטען" גם שנאת העמים ולרוב רק לאלה אשר קרבתם יחפצו למאד, המה ועוד אותות ומופתים גלויים, לאשר יחפוץ לחזות נכחה, ויכחו בעליל, כי שומר ישראל לא יגום ולא ישן, וגמול העוברים על רצונו ופקודיו בתורתו ישוב על ראשיהם, ואם "הרגש" ישחית את דרכו ולא יקים ולא יקבל את "אנכי ולא יהיה לך", אשר אחת דבר אלהים ושתים זו שמענו, להיות תמים יחד, כי אז אם באופן האחד או השני ישנה וישחית את דרכו, שפטים נכונו לו ושב ורפא לו, ואות ומופת הוא, כי גם באופן השני "הענש" אשר "ברגש" יסודו יחזיר את התועים למוטב, את אשר עין בעין נראה עתה, כי בגלל "הענש" עבור עזיבת ה' התורה והמצוה, ומפני השנאה והרדיפות ונעילת דלת בפני ההתבוללות, רבים מבני הדור, אשר עזבו את ה', נאצו את דבר קדשו, שבו עתה בתשובה שלמה בכל לבכם ונפשם וחפצים מעתה להיות יהודים נאמנים וחרדים לדבר ה' — מכל אלה רואים אנחנו אותות לטובה ולתשועת ישראל, כי רפואת תחלואי "הרגש" קרובה לבוא. עבודה זרה עברה ובטלה וחסרון עבודת ה' יפנה גם הוא, אף שאלת הבן השני "בהגדה" "מה העבודה הזאת לכם"? תפתר גם לאלה מאצילי בני ישראל, אשר כמעט הפצו להעלות גם המה אותה על דל שפתם, אחרי אשר בעיניהם יראו את גמולה בראשו או בשניו אשר הקהו אותם מלאכי זעם, אשר יחקרו שניהם עליו ויראוהו את נחת זרועם בגלל "השאלה שלא יבקש תשובה עליה", בגלל שאלת לזות שפתים של "לכם" "להוציא את עצמו מן הכלל", עד כי "הנפילים" אשר ברגש ילכו ויצערו ורגשייה יהיה לכל לראש, להיות השליט בהליכות עולם ישראל כתורה ובמצוה; תעודת ישראל

תמלא בעתה בכתוב הדר, והיה באחרית הימים", גם "היה" זה ימשך אחריו את הכתוב "היה" השני, התעורה והתכלית בעד כלל האנושית "היה ונ' ביום התוא יהיה ה' אחד ושמו אחד"!! -

ד.

לא כאלה חלק המתהללים בהערקולעס "השכל העיוני" וגבורת המופת שלו, המה הנפילים אנשי השם, גבורים וחכמים בעיניהם, אבל נופלים המה הנפילים של "השכל" מהנפילים של "הרגש", כי אלה האחרונים כאשר יעבור עליהם רוח המושל ושבת הנוגש ונהפכו והיו לאחרים, ובריתם נאמנה עם אלה הדברים, אשר קימו וקבלו עליהם ועל זרעם, אך הראשונים קנו להם זכות אורח, משכנות מבטחים למו בראשי חכמים מדור דור להטיף לעם דברים אשר אין להם שחר. -

אמנם יתפאר עלינו חכל נביאי "השכל העיוני" מדור דור, כי השכל לא השחית את דרכו, לא עשה "עגל מסכה" ככני העם המנרשם ממעם "הרגש" משוש דרכם, אשר הוליכם שולל, ולא באו בקהל עדתם תעתועים וגלולים כאלה כתעתועי כהני האליל וכמות בעל, אבל במחילת כבוד "השכל" והחכמים נושאי דגלו גם יחד, אשר אמנם בגלל "הטוב" אשר נקבל מהם, נדע לתוקיר ולכבד אותם, אם נאבה להזכירם עונות ראשונים ואחרונים לא ינקר רע, כי גם המה המירו גם ימירו את כבוד חכמתם בקלון, גם המה מתהללים באלילים, גם המה יציצו ויפגעו ויקצצו בנטיעות, גם המה חטאו, פשעו והעו והעמידו לא פעם אחת צלם בהיכל החכמה. אף רבה רעתם מרעת הנפילים החוטאים עפי "הרגש", יען אלה האחרונים לא מהכמה יעשו כל אלה, גם עתידים לתן את הדין, ועי ענש וימורים קשים יצרפו ויתלכנו עד כי באחרונה ישונו אל על, יזניחו את עצביהם ויאמרו לאל אבינו אתה, אבל הראשונים כרובם אינם מודים ועוזבים את "שמותיהם" רק פושטים צורה ולובשים צורה וכל אחד בונה כמה לעצמו "השכל העיוני" ומקריב עליה מוחות בני אדם, עד כי מי יודע את רוח האדם ושכלו העיוני העולה הוא למעלה מנבול של "במה שהורשית התכונן", אם יש לו עוד "תקנה" לעולם, גם יארך קיומו לפרוע פרעות עד אחרון על עפר יקום, אם לא מן השמים ירחמו, ומי שאמר להנפילים אשר "ברגש": סורו סורו אל תנעו עוד בכני אדם, וביחוד בבני ישראל גוי שומר אמונים, יאמר גם "להנפילים של השכל העיוני": "רב לכם הלאות אנשים חכמים וידועים, חדלו לכם מן האדם להלהיב את מוחו ולהדליק נר תבונתו באש זרה", והיה באחרית הימים ותמלא הארץ דעה ונגלה כבוד ה' וראו כל בשר (לרבות חכמים) יחדו, כי את הנעשה בגלוי שכינה אין להשיב, וברוך שאמר: "שמע ישראל וגו' ה' אחד" יאצל מחורו על "השכל העיוני" ונושאי דגלו לענת "אמו" ולהודות כי אמנם: משה ותורתו אמת! -

ה.

צא ולמד קורא נכון כספרי חכמים וידועים לפניו והיום, אנשי השם אשר מעולם, כן מאלה הנקובים בשם פלוסופים, מהראשון פלוסוף יולד, מהאלעם הינו עד פיטהאנאָרעס, עד האַטאָמיסטען, עד הוואָפֿיסטען בעלי פיל פלא חריפתא" אשר סאָקראַטעס וכל בעלי שכל ישר התנגדו אליהם, עד פלאַטאָ ואריסטו עד צענא ואפיקור, עד בעלי המיסטיק והסכאָלאַסטיק ופלוסופיא הערבית, עד שפינאָצא, וואָלף לייבניץ, באַקאָ וואָקא ודעסקארטעס, הומע וקאנט, פֿיכמע העגעל השעללינג, יאָקאָבי ופ. האַרטמאן ועוד, וכן מאלה החכמים המנשימים (מאָריאָליסטען), או נותנים נשמה כאף הבריאה לכדה, וערב רב של פלוסופי המבוע ביכנער, דארזון והעקסעל ועוד ועוד ושאל לך איזה שאלות פשוטות:

האם שמת, מה האלעס, אשר רוח חכמתו מרחפת על פני המים, או שמת אנאָקסיטען, אשר רוח שקתו או שמתו שט על פני האויר, איננה עבודה זרה על דעת פיטהאנאָרעס והבאים אחריו? האם שמת פיטהאנאָרעס, אשר מלא את כל הבריאה במספריים, איננה עבודה זרה כמוד חכמים ונבונים אחרים על דעת העלעאָטען וקסענאָפֿאָן בראשם, וגם דעות העלעאָטען בעיני דעמאָקרט וקאָטאָמיסטען אם לא נחשבו לגל של הכל? האם רובי דעות פלאַטאָ אינם עבודה זרה נמורה בעיני אריסטאָטעלעס והחכמים ההולכים בעקבותיו? ואם לא נוכל לחשוב כרוכלא כל שמה מפלוסוף האחד אשר תקשב לעצב נתעב בשכל הפלוסופים האחרים ובתי מדרשיהם, נזכיר בקצור נמרץ רק אוכרות אחדות. האם הוואָפֿיסטען אינם כהנים לעבודה זרה של שטות שטות והבל על דעת כל חכמי תבל? האם שפינאָצא בשמתו הכל הוא אחד ואחד הוא הכל? הסוכשטאָנץ שלו, לא מלא את כל העולם כלו, אלילים, ולא העמיד בהיכל הבריאה צלם גבוה שבעים ושבעה מהצלם אשר עשה: נבוכדנצר? מכלי דבר עוד מהחכמים המנשימים, שהמה אמנם עובדי עבודה זרה נמורה, את התכל ומלואה וכל היצורים, האם החכמים, אלה שהמה הצים פלוסופים וחצים חכמי המבוע, אשר אין אלהים כל מזמתם, האם אינם מתהללים באלילים של סבות ומסוכבים? כח וחומר זמן ומקום ועוד ועוד אלילים אלמים רבים אהובי נפשם כאשר ימצאו, והמה נותנים נשמה באפם וידכה בשמם ככהני האַראַקעל בארץ זן, גם פ. האַרטמאן, אשר לא פסיק פומיה מהאונבעוואוסטען שלו וישארו על הנס, גם הוא יחליט כי החומר הוא רעיון רוח (דזמערע) וכחות האַקסמאן המה השלימים לבדם בעולם, ומה הוא חפץ ביכנער? ומה הפצם של העושים שלום בין האַטאָמיסטען ודינאמיסטען? או מה היא הדינאמיטישעס אַטאָמיסטיק של השעללינג? או דעת דידעראַט כי החומר קשתבל (דענקט), וכעין הדלאת מהאלעס, באמרו: כי גם כבערנשטיין ומאנגעט ישנה גפ"ש, וכי החומר חי חי הנה, האם באלה וכמו אלה לא נמצאו כמה וכמה נופי עבודה זרה נמורה ומכוערה, אשר תוצאותיה הנה מסוכנות יותר מתעותעי עבודה זרה של הרנש, בעת אשר בשוא נתעה אחריה??!

הן למצער עובדי עבודה זרה אשר "ל הרגש" קימו וקבלו עליהם, כי "אבן יש ה'" "אל עליון", אבל הם עומדים במדרגה שפלה, או ה' הנהו נמצא במדרגה רמה כזאת, אשר לא נאה ויאה לו להתעטף בענה, ואל זה יביט אל עני ונכה רוח, וישים לבו אל הארץ הדום רגליו, רק הפקיד פקידים לממשלת התבל, והאדם ובני אדם יש להם עסק רק עם בני אלים ואילולים המושלים עליהם בפקודת "אל עליון", ומלכותא דרקייע לפי דעתם כעין מלכותא דארעא, אשר חב האנשים לא דבר או לא ראו את המלך היושב בעיר ממלכתו לעולם, והנהגת עניני כל מחוז נמסרה אל הנציבים ופקידי ושוטרי הערים, ועל פיהם יצאו ועל פיהם יבואו, ותושבי הארץ יש להם עסק עמהם לעבדם ולכבדם ולשמוע בקולם — אף כי ישכחו קטני המוח, כי גם המלך במדינתו הפך לחיות עניו משוטטות בכל, מבלי לסמוך עצמו על פקידים, רק "מאפס יכולת" נאלץ הוא בכל מקום למנות ממלא מקומו, לא כן ה' הכל יכול וצופה ומביט על הכל, ואשר אמנם נהפוך הוא, כי המחשבה הרעה המחלטת, כי ישנם פקידים ממלאי מקומו כפניו, ומה גם העבודה אליהם, היא חלול השם, חלול כבוד מלך עליון, והכחשה גמורה בה' וביכלתו ובמדותיו והדברים ארוכים, אבל זאת בנקל להבין, כי אם אמנם נחתם הוא עון עובדי עבודה זרה וענשם קשה, בכל זאת לא אשמים המה כהתוכן "לא אל אנד" המקרף ומגדף את ה' ונכתם עונו גם על דעת חכמים, כאמרו בעזות נמרצה: "איך האבע דען היממעל איבעראלל דורכפארשט אונד נירגענדס איינע שפור פאן גאטט געפונדען!!" —

ו.

אמנם משה רבנו טחן את העגל מסכה. בדבר הנביא יבשה יד ירבעם והמזבח נקרע ונשפך, ועוד שפטים רבים, אשר בה נשפטה ההשגחה העליונה עם תעתועי "הרגש", ואשר ידענו, כי על ידם עצם העבודה זרה כמעט עברה ובטלה מן העולם הנאור, וביחוד אצל עם ישראל, רק נשאר עוד אבק עבודה זרה באלהי מסכה של "הכסף", אשר ביחוד בעת האחרונה יזנו אחריו המון אדם רב, וגם יזמו יבוא באחרית הימים, אמנם "הנפילים" אשר "ברגש" הולכים ומתמעטים, עד כי לא ישאר זכר למו ביעוד הכללי, אבל "הנפילים" אשר "בשכל" עודם פרים ורבים וחזון נפרץ להם כמאד מאד, כי אף אם נראה כי ההשגחה החממה החלה לקצין גם בהם ובחרה לה גבורים לאפה, כמו החכמים "הומע וקאנט", אשר באו להרוס הרבה הרבה ממזכרות "הבעלים" של "השכל העיוני" וילחמו את הנפילים של הפלוסופיא ויתאמצו לקער אחריהם כאשר יקער הגלל עד תמו, ואשר בלעדם מי יודע אם לא מלאה הפלוסופיא פני תבל אילולים של שטות משטות שונות חדשים לבקרים, אשר הוליכו חכמים שולל ודעתם סבלו, אבל עדנה הצירים והחבלים של ההשגחה נגד אילולי "השכל העיוני" לא פעלו הרבה לבקר אחריהם, וגם באלה יראנו ה' במה ארך אפים הוא, וכאשר

התנהג

התנהג במדתו זאת זמן רב עם תעתועי "הרגש" — ובמה לא נתמלא עוד סאתם של עונות "השכל העיוני" —.

עוד דברי "קאנט" ובקרת התבונה העמוקה שלו חיים וקיימים, עוד "פִּיכְמֵע" מקיים את דברי רבו ומורו, והנה החכם "שעל ליגני". אם כי היטיב פניו למושכלות הראשון והשני בכל זאת התהפך כחומר חותם ויבוא בכדו של האידענטיטאט וכחכיתו של "האבוזאלומע — סוביעקט — אָביעקט" המלא קדים וימלאם בין נסך ובמרק פגולים של המיטהעלאניע, ובאלה חפץ להבין מוון ולהלעיט את העם ולהעיב את המוח באדי שמתו להיות כלו משקה ברעיוני רוחו. ועמו או אחריו הרעיש העולם (משך "עשר שנים") החכם "העגעל" עם שטתו, שיש בה ושאין בה בנותו מעם, והפעסטיסט שאַפּפּענהויער עם "הרצון" שלו ושאר "בעלי שמות" של שמות שונות, ומה נאמר ומה נדבר לשמות של החכמים הגדולים "פ. הארטמאן" ועוד ועוד, אשר כבד נכבד אותם בגלל חכמתם הגדולה, אבל בדעותיהם באלקות, כמה חלקי עבודה זרה ואבזוריהו נמצאו בשמותיהם, וביחוד בשמות של "חכמי הטבע" בכלל ובעלי תורת חיים (פֶּהִיזעֶלְאָנען) בפרט, אשר כל אלה, כאשר אמרנו, "ההרגל" ברוב העסק שלהם "בסדר ומשטר" של המציאות, הסיר והשכיח מלבם את "אדון העולם" וימיו את כבודו בבני אלים, עולים ויורדים בקלם הטבע, אשר העמידו להם ואשר שלבים שלמים ושלבים שבורים למו, גם על פי שמותיהם, על השלמים ולכו רגל-ישרה ועל השבורים יפסחו וינתרו וידמו כי בקפיצת הדרך יעלו ויגיעו למחוז הפצם; הגם מתאמרים להביא להעם לוחות כתובים באצבע אלהים חדשים מקרוב באו, והמה לא יתבוננו, כי באמת "שברי לוחות" או "פסלתן של לוחות" המה מדעות ושמות חכמים מחדות עברו, אשר כבר אנד עליהם כלה. — ואף כי ההשנחה עושה לאט לאט את שלה, היא תקדיש בכל חר וחר וחר את קרואיה, את החכמים גדולי דעה, לבטל ולהרס את שמות החכמים הקודמים או שמות חכמים בני דורם ותשליט בהם את העגש הקשה גם הוא "וסכסכתי חכמים בחכמים"; אבל יען כי הענשים האלה המה (עד עת ועדן) ענשים רוחניים המה, לכן לא יחדל עדנה השכל העיוני להוליד שמות חדשות "ולנדל פרע", כי אם גם חכם אחד יקבל ענשו בניזיפה מחכם גדול מסנו, אשר ישים לאל את דבריו והחלשותיו, הנה גם הוא "חכם יפושש כמעשי "השכל העיוני" ויתקן את פני שטתו, או ישים ברק תפארה לאיזה שמה ישנה וישנה את פניה, ויאמר: "ראה זה חדש הוא!" כאשר זכינו לראות חכם אחד לפני איזה מספר שנים, כי התרונו כגבור מין, בקחתו מיד פיטהאנאָרעס את האַמֶּהער, וישמח שמחה גדולה ויקרא: "האַט הער הוא אלהים! האַט הער הוא אלהים!! וגם החכם הזה לא יהיה האחרון, כי עוד נוכח לראות בעינינו ובימינו חכמים מחכמים אחרים, אשר ירמו על "תגם" או "על הנסים" את "מעשה מרכבה" של "פלאטא" את קורי האַפּפּעסטיטען ואת אפודת הצניקער, את הסוכסטאנץ של שפינאָצע ויביאום בחזרת ויאמרו: אין כאלהינו שבראנו בשכלנו העיוני לכבודו, ומי יתן וכל העם ישימו כבוד לשמו!! —

המאמר

ז.

המאמר „אהוב ארסמו אהוב אפלטון אך את האמת יותר משניהם” שזור על שפתי חכמים בתור מליצה המקנאה את קנאת האמת, אבל אם צדקו יחד המשתמשים במליצה היפה הזאת, לא ידענו עוד, ואנחנו כאנשים פשוטים עצתנו אמונה לבלי יוסיפו לשנן את האמר הזה, אשר לא יכלכל בתוכו כל דבר חכמה, יען מה הוא הבטחון של „האמת”, אשר נדמה נכנה אנחנו להחליט נגד „ארסמו” ונגד „אפלטון” גם יחד, אולי גם ארסמו גם אפלטון גם „אני” המדמה למצוא ולהכיר את האמת ואהב אותה יותר משניהם, אולי קלנו כצאן תעינו והאמת נעדרת מאתנו קלנו, ונאזו החכמים „הומע וקאנט” אשר דנו את כל האמת בפלוסופיא ובשכל העיוני לעמוד סחוף למחיצת של „האמת מרחוק” או „הדבר כמו שהוא” (אָביעקטיווע וואַרהייט) ומקטה תמיד להתגדר רק „באמת מקרוב” (סוביעקטיווע וואַרהייט) העלולה למשנה ותעתועים רבים, ואנחנו איבכה נוכל להעלות על „הגם” את „האמת” שלנו ולהתפאר בה, כי היא אמנם אמת ויציב? אך עצה טובה יש לנו. —

אחות משה רבנו ע"ה התיצבה לדעה מה יעשה עם אחיה השוכב בתבתו כסוף; אמנם מה הרד לבה בקרבה לראות, כי בכל רגע סכנת אכדון רחפה עליו, סוף חבוש לראשו וכפושע בינו ובין המות, והנה כאשר הזמין ה' את בת המלך ונכמרו החמיה על הילד הבוכה ותכירתו כי „מילדי העברים הוא זה”, ותבקש את האחות לקרוא לו מינקת, ומה עשתה היא, בשמחה רבה רצה למלאות את הפקודה הנעימה הזאת ותקרא את „אם הילד” ותניקתו — מה היה סוף דבר, יודעים גם תינוקות של בית רבן כי „תבת נח” הגדולה החזיקה בקרבה את האדם וכל היקום אשר בתבל, ותבת משה חקמנה כלכלה בתוכה איש האלהים אשר בו בחר ה' בראשית ברא את עם ישראל להיות עם סגולתו, להביא את הגאולה על ידו וע"י האותות והמופתים, ודוקא ע"י איש „כבוד פה וערל שפתים” זה, לבל יאסרו, כי בלשונו גבר על פרעה, לפתות אותו בחלקות לשלח את העם לעבוד את אלהים במדבר. —

„השכל העיוני” גם כן „מילדי העברים הוא זה”. אברהם אבינו (בעבר הנהר ישבו אבותינו) בראשונה הכיר את מראו על פיהו וגם עשה נפשות לה' אלהי צבאות, במרם נגלה לו ה' רבות פעמים, וע"י „הרגש” וההתפעלות של „ברית בין הבתרים” ושאר הופעות ה' וגלוי שכינת כבודו הכשיר והשלים את „הכרתו” זאת להיות ידיעה שלמה ונאמנה ולקרא בשם „אלהי אברהם”, ואח"כ ע"י האיריות המופתים וגלוי שכינה לאבות ולעם הנבחר בצאתו מסצרים, ובעמדו תחת ההר זה „מיני בקדש” ובמסעיו במדבר, עד אשר הביאם בארץ ירושתם, ואשר הידיעה הזאת „מהמוקדם אל המאוחר” בהתפעלות „הרגש”, אשר שתנה התורה יד ימינה עליו יסודתה, והנה זה „השכל העיוני” כשהוא לעצמו מראש ומקדם גם בישראל והומנים צף הוא בתבת „הסוח” על פני ים דעות: החכמים וגלי המפקת חבושים לראשו, כל רגע סכנת אכדון מרחפת

סודות עליו לצלול במים אדירים לחיות לקרות לפני הים, דגים מעופפים, אשר כבני רשף ינביתו עוף וידמו כי יעלו בסערה השמימה עד יבשת הכנפים ויפלו בטפלים במצולת מים הרעים, אשר מות ומשכלת בהם. — ואנחנו בעמדנו מרחוק לדעה מה יעשה עם הילד הזה, ולמען הצילו מבין גלי תהום רבה נצוה לאחותו "להתבונה" לקרוא "לאמר" "להתורה" או "להאמונה" הלא היא האמת כמו שהיא (אביעקשיזוע וואהרהייט) הגתנה מה' בהתגלות ובפרסום התולדה ותינק את בנה זה — למען יגדל גם הוא וילוו עם "הינש" אחיו "הכבוד" להיות טובים השנים, לקיים ולקבל את האמתיות הרמות הכלולות בתורת היים "באמת ואמונה" "בחכרה וידיעה" מאד נעלה ובפרק הכא אכאר את דברי. —

ה.

אמת ואמונה.

א.

ואלה המשפטים השנים, אשר אשים בראש הפרק הנכבד הזה לפני הקורא הנכון, ומי יתן ויהיו נכודים למבין בפנת יקרת "האמת והאמונה" —

(א) אמת דבר אלקים ושמים זו שמענו, גם "חותמו" של הקב"ה אמת" אמת היא לו ושמים היא לו, יען פעולתה אקנו פעולת ה"חות" מ' הזה לחיות רשומו נפרי. פי שנים" בנפשנו: שקועי עי' האמת מקרובי (אמת) גבול פי עי' האמת מרחוק (אמונה). —

(ב) סתירת קאנט" את הפלוסופיא" היא בנין המהעאלאגניע" של חרמבין ור' יהודא הלוי דל, בנין עולם לקיום הדת והיהדות. —

מי סאקנו אינו אהב את האמת", מי לא יתפון ביקרה, גם לא יבקש לרכוש לו את הסגולה הכלולה במלה הקטנה הזאת, אשר למענה המשכל אל דבר אמת נכון הוא לתת גם את חיי קפרה; אך גם "להאמת" דברי הימים לה, גם שלה תולדה (געשיכטע) בקתוב חכמים ונבונים מבקשי האמת ומתמרים בכבודה. —

מראש טקדם חכמי דור ודור קשנו את האמת" רק לבת יחידה, אשר חין ערכה רק באיכות מעלתה ולא בכמות, ולא שערו ולא עלה על לבנם, כי באמת תאומים היא האמת בשכל האדם ויכוד ושורש לה גם בכמות, והנה במאה העברה קם החכם הדגול קאנט" וישים בקרת על האמת, ובתבונה עמוקה חרב גאותו, גור לעיני חכמים ונבונים את הילד זה לשנים, או החליט לו, כי שתי בנות הגה להמציאות ולפי השנת השכל העיוני אמת מקרובי (סביעקשיזוע וואהרהייט) ואמת כמו שהיא או אמת מרחוק (אביעקשיזוע וואהרהייט). הוא גור אמר, כי כל האמת, אשר יחליט אותה השכל העיוני במשפט השגתו, היא רק

אמת

האמת מקרובי והיא הצעירה, אך האמת מרחוק נאמת נעדרת היא מהשכל העיוני, ולו גם אלף יחידה האדם וחכמתו תהיה רבה, תהיה על כל סביבותיו, כי את אשר ידמה החכם, כי עשה חזוה עם הקביעותיות וואהרתייט, עם הדבר כמו שהוא (דאס דינג אן זיך), חזיון שוא הוא, מקסם כזב הוא, כי בשום אופן לא יוכל גם החכם שבחכמים להוריד אליו את עז מכמתה של האמת מרחוק הזאת, גם העינים היותר נעלים אשר ישג האדם, ובכלל הפלוסופיא עם כל החלטותיה, אינם לא יותר רק השגת האמת מקרוב על פי החזיונות, אשר יקלוט אותם השכל, ואף כי ידמה, כי הלך בגדולות ונצורות ואור גדול נגה לו, אבל באמת לא הרחיק ללכת אף פסיעה אחת מהאמת הסוביעקטיוויית והאלה, והאמת מרחוק, אם כי אמת לאמתה היא במציאות, אבל לא היתה ולא נבראה עוד להיות ידיעה נאמנה בשכל האדם, וחכמי התבל אשר גם הם כאדם עברו את הגבול של במופלא מסך כל יגיעם למצוא את האמת הקביעותיות עלה בתו. —

והנה לא במאמר אחד ולא בעשרה מאמרות אוכל להציג בזה אף אפס קצתו מהחלטות קאנט והוכחותיו בבקרת התבונה המפשטה (קריטיק דער ריינען פֶּרערינופֶּט) להקרת הפראבלעם שלו, ויתר ספריו ומאמריו, אבל תוצאת הבקרת שנו עלה בקנה אחד, כי אני אין לנו בשום אופן ידיעה ודאית מהדבר כמו שהוא (דאס דינג אן זיך) או האמת מרחוק, וכל עסק השכל והכרותיו אינם רק האמת מקרובי במחזה. החכם נבור משכיל זה בבלי נשק הבקרת העמוקה שלו, יצא ללחם נגד הפלוסופיא גם יכול לה; הוא הוכיח בעליל, כי כל אשר אונה ותקנה הפלוסופיא עד כה, לא הוסיפה אף קורטוב של אמת מרחוק אל האמת מקרובי או הפנימית (סוביעקטיווי) וכי את הדבר כמו שהוא, השכל העיוני לא ידע ולא יכיר תכן מציאותו לעולם בשום אופן, ויען כי כל ההקרות בהיותן רק סוביעקטיוויזיות עלולות הנה מאד למשנה ותעתועים, בעוד ההכרות האלה וציויר השכל מרוקמים המה משפע הקנינים הכאים מהתפעלות החושים, לכן אין כל בטחון ואין כל ערובה לסמוך עליהם. אדם רואה למשל את תמונתו בראי (שפייענעל) והנה ראית התמונה ומציאותה מול פני המביט, אמת היא גם בהשגת השכל עפי מראה עינים בחוש. כי אכן יש בראי אדם תנינא בדמותו ובצלמו של אדם הראשון המביט, וכל ימיו היה מאמין השכל ומחליט, כי תמונה כזאת אכן היא נמצאה, גם ממשות יש לה בתוך הראי פנימה, לולי הנסיון אשר יצרף כח שני לכח השופט של השכל ויזכה לדעת גם כן בחוש, כי אמנם אין תוך וחלל בראי. רק חזיון שוא ומדווחים הוא, וכמעט היה השכל וכח השופט שלו משוגע ממראה עיניו, אשר אם כן מי לידנו יתקע, כי לא נמצאו המונים המונים ציורים כאלה, אשר השכל יקבלם באהבה מיד החושים ויניח את חותם האמת עליהם, ובאמת שקר נחלו לו החושים והשגת השכל מומעת היא, ויען כי כאלה לא יוכל השכל עפי החוש בנקל להנכה, כי לא כן הדבר, כאשר נכח במראה הראי, לכן אתו תלין משונתו לארך ימים, גם לו היה לאדם חוש ששי על

המשת חושיו' כמח השיג האדם את המציאות" באופן משונה מאשר יחוש בעל חמשת החושים, והחלטות השכל קבלו צורה חדשה ופנים חדשים, בלי כל יחס ודמיון עם אלה, אשר לו עתה, ולא לבד ע"ד ההכרות הפשוטות יהליט קאנט", כי כל עיקרם רק "סוביעקטיווע וואהרהייט" המה, כי גם על הענינים העומדים ברום הכרת שכל האדם כמו, מציאות ה', מציאות והשארית הנפש וכדומה, אשר הפלוסופים מדור דור דמו, כי קט להם את כל אלה כידיעה נאמנה ובגבורת המופת, הוכיח קאנט בגבורת המופת של הבקרת הנאמנה, כי אמנם כל אלה ג"כ לא יצאו מכלל הסוביעקטיווע וואהרהייט בעד האדם ועד האָביעקטיווע וואהרהייט לא באו. —

אחר הקרבן הגדול שהחריב קאנט את הפלוסופיא (והחכם הטוע הקדים עוד לפניו לקצות בנטיעותיה), ואחרי השרפה ששרף את מקדשה, גם ערה אותו עד היסוד, ובראותו כי הציג את כל המודות השכל ורוח האדם על גחליהן, ולא לבד כי נמל כבוד מחכמים וינצל מהם את עדי החלטותיהם ומשפטיהם, אשר האמינו כי ביסוד מוסד הנמו ואמת לאמתם הם, ראה כי פרע גם את העם לשמצה, יען שָׁדַד גם ממנו את המושכלות הראשונות באכזנת ה', בקיום הנפש, בשכר ועונש גשמי ורוחני וכדומה ובידיעות המקובלות להעם, אשר חשב עד כה, כי גם בשכל יסודם, ועמקם רוב פרקי המוסר של סור פרע ועשה טוב' הדרושים והנחוצים למו מאד מאד בהליכות עולמו, עד כי לא ידע העם כמה יזכה האדם את ארחו, אם ארח לחיים למעלה למשכיל ולא נוכח האמת כמו שהיא דרכה, לכן התחכם קאנט להרגיע את הלבבות, ובספריו: גרונדלעגונג צור מעטאפֶהזיוק דער זימטען, קריטיק דער פראקטישען פֶּרענונפֶּמי ועוד, התאמץ להיטיב פנים למושכלות הראשונות האלה ויחזקן ויאמצן וינחם בהן את אָבְלֵי האָביעקטיווע וואהרהייט אשר שדד מהם ויקרא את מתנת חלקו של העם בשם פראקטישער פֶּרענונפֶּמי גלויבע', אף כי במה נחשב הוא הפראקטישע פֶּרענונפֶּמיגלויבע' אם קאנט יחזיק במעוהו כי מהעֶאָרעטדישעס וויססען איננו בעולם האדם ומציאות שכלו, ואנחנו נחזה בחכם נערץ גדל דעה "בקאנט", כי רק מתהפך הוא מסבות בתחבולותיו וכביר כח הוא רק להפיג מעט את צער האנשים על האכידה של האָביעקטיווע וואהרהייט שאינה חוזרת להם, גם חכמים הגידו על קאנט בדברים כמו אלה: כי בתור קטגור פעל בבית המשפט האחד כי האמונה תצא היבית" ובתור סנגור בבית משפט השני הפליץ טוב בעדה, כי תצא זכאית", או קאנט הוציא את האידען מפתח היכל הפלוסופיא האחד הרוצה, למען הכניסם עוד הפעם בפתח שני" ועוד מאמרים כמו אלה, וכותב המאמר כאיש פשוט אמר עליו באחד מאמריו: כי הארי הזה הוא דורס ואוכל (את אשר דרס), ובכל זאת חלילה לנו ללעוג אף מאוסה במעשה וחקך לבבו, גם בדבר אמונת השכל, אשר כונן קאנט, יען הוא פעל ועשה בעד המוסר והמדות של העם ככל אשר יכול בתור חכם נערץ, ויותר לא יכול לעשות למענם, כי לא ישנה את חכמתו לבו ושכלו הכביר, רק שלח מלאך לפני העם להיות מורה דרך גם קרא אותו בשם קאטעגאָרישער אימפּעראַטיף' לנהל את האדם בדרך המוסר והמדות

והמדות המובנות, אף כי לא ידענו עוד אם הנגיד ומצוה' הזה יוכל לשלם באדם לפעול בו פעולתו אמונה, ואולי יסכן רק להיות אומן את הילד הגדול את בן האדם לעמוד מראשותי ערישתו ולומר משכיל: שלא אף מייך קינד שלא אף!! ושנתך תערב עליך, כי בי תמצא תנחומותיה, ובאלה פטר „קאנט“ את האדם ושכלו ויחשוב: מה היה לי לעשות למענו יותר ולא עשיתי. — ואם כי העם בהכנסת כלה של האדם מחזיר גרושתו לא יוכל עוד הרבה לקיים את הכיצד מרקיך ולקרוז לפניו בלה נאה וחסודה' לא עליו תלונתי — ואנחנו מבלי האריך הרבה בזה, די לנו רק לדעת כי הוכיח „קאנט“ אל נכון וביסוד מוסד כי גבורת המופת של השכל העיוני אינה אלא „אמת מקרוב“ (סוביעקטיווע וואהרהייט), ועד האמת מרחוק (אָביעקטיווע וואהרהייט) לא יגיע השכל העיוני בהשגתו לעולמי עד. —

ב.

עתה הבה אנסה לכבאר את משפטי הראשון והשני, אם על פי קאנט האמת כמו שהיא נעדרת מהשכל העיוני, עלינו הלא להסכים לו, כי אמנם בחכמה רבה דבר האיש הרם הזה; אבל לא בקאניגסברג נולדה ההחלטה העצומה הזאת, כי עתיקה היא לימים זה יותר משלשת אלפים שנה ועל הר סיני באותות וכופתים גלויים וידועים, עת נגלה ה' על הר קדשו לתת לעמו (ולעמים) „קשט ודת“. אחת דבר אלקים ושתים זו שמענו כי ישנה „אמת מקרוב“ (סוביעקטיווע) ואמת מרחוק (אָביעקטיווע), את הראשונה חנן אותנו עם יצירת המוח של האדם בגיחו מרחם אמו, ואת השנית, יען כי הפלוסופיא לא תגיע עדיה, יען כי החכמה תאמר לא בי היא, יען כי לא לאדם דרכה, ויען כי בלעדיה לא יכון האדם גם בארץ, יען אם לקאנט היה די באמונה המעשית של השכל הנקובה „דער פראקטישע פֿערננפֿטֿגלויבע“, אבל לעם חכם ונכון לא די בזה, כי מלבד אשר נדרש לו לקנות ידיעה שלמה במציאות ה', נפש האדם שכר ועונש וכדומה, עליו עוד לדעת, איך לעבוד את ה', איך להתהלך בתום יושר וצדק, איך לקיים סור מרע ועשה טוב, איך להשמר ממעשים רבים והמון ענינים שהמה מפסידים ואחרים אומרים עליהם כי מתאימים המה עם מושכלות השכל העיוני, כל אלה שהמה באמת דברי „אָביעקטיווע וואהרהייט“, הם, אשר בלעדיהם לא ידע אף מאומה מתעודת האדם ומהמעשה אשר יעשה, ונס הקאמפנארישע אימפּראטיווע האָפּטימיזמוס של העגל הפּעסטימיזמוס של שאָפּענהויער ורצונו' שבא לכבודו, לא יועילו ולא יצילו להלצתו ממבוכה רבה, לכן את „האמת מרחוק“ הזאת הדרישה לאדם כחיי חיו, נתן ה' בהתגלות (אָפּפֿענבארונג) „במציאות ופרטום התולדה, מתנת חנם לעם סגולתו. הוא נתן את כל אלה לבנו בכורו ישראל לי וקרנים מידה הופיעו גם על יתר הדתות, ואם עד „קאנט“ כמעט לא הבינו האנשים, למה היא דרושה תורה בגלוי שכינה, האם אין די לנו בתורת הפלוסופיא תורת חכמים, להיות גם היא תורת האדם, בעוד השכל כל יכול

יכול ובנבורת המופת יעשה גדולות ונפלאות לבדו, ולמה נוספה עוד תורה על תורת השכל, אשר רבות הנה המצות (לפי דעתם) שנמצאו בתורת הפלוסופיא ובתורת משה מתאימות יחד, אכן עתה גודע הדבר וקאנט היה פוקח עינים לראות נבונה, כי מבלעדי התורה, מבלעדי התגלות ה' בכבודו ובעצמו, כי אז כלנו כצאן תענו, כלנו היינו חכמים להרע לנפשנו לדעת, רק מה אומללה היא, כלנו היינו יודעים רק את התורה של שפתי חכמים "אדם להכל דמה ומותר האדם מן הכוסה איך, כי השכל העיוני הלא הוא בעורכנו ויתן למוט הגלגל, וכי רק בתורת ה' עיי גלוי שכינה אשרינו וטוב חלקנו, יען על ידם הבורא נפשות רבות והמחונן המל על האדם למלאות את חסדו באמת מרחוק ומהר סיני" הוריד למו את עז מבטחה. —

ואם כן אקוה כי את משפטי הראשון: "חותמו" של הקב"ה אמת אחת היא לו ושתיים היא לנו, יען פעולתה אתנו פעולת החותם הזה לחיות רשומו נפר פי שנים" בנפשנו שקועי עיי "האמת מקרוב" (אמת) ו"בולטי עיי האמת מרחוק" (אמונה) גם הקורא יחשוב אותו למשפט צדק. — אבל עלי עוד לשכלל את משפטי זה בשלמות הדרישה, לכן אקרא בשמות את האמת והאמונה" בשפה לנאמנים, ואוכיח לדעת, כי שני השמות האלה מכללות בקרבן את כל תוצאת הבקרת של קאנט. לדעתי, השם "אמת" היא היא האמת מקרוב, המביעקטיווע וואהרהייט" של קאנט, אשר האדם יקנה אותה בשכלו העיוני, והאמונה" הלא היא האמת מרחוק" המביעקטיווע וואהרהייט" של קאנט, אשר הוא לא ידע מקומה איה, אבל ישראל עפיי תורתו תורת אמת בגלוי שכינה הוא יודע וְעַד, יען ה' בעצמו ובכבודו היה הפותח לו את שער האמת מרחוק לקבלה באהבה בתור ידיעה "מהמוקדם אל המאוחר", ומהאי טעמא, יען כי נעלמה היא מחכמים, לכן יאמר ישראל אתה נגלית בענן כבודך על הר סיני וכו'" ויפטר מה פעל אל לעמו בגלוי שכינתו, אף יבין דבר לאשורו, על מה זה ועל מה זה המריה הקב"ה בכבודו ובעצמו להשמיעם מדברות קדשו ולתת לו תורת אמת, ולא הסתפק בחמדה גנוזה שנתן לאדם בירכתי מוחו, להשיג כל דבר הנקוב בשם אמת עיפ גבורת המופת של השכל העיוני", כי אמנם, יען מראש מקדם ידע ה', כי חקר מהאדם את האמת מרחוק" וכי לא ישיגנה האדם בשכלו בשום אופן, לכן במעמד הנבחר יותר משלשת אלפים שנה, לפני קאנט מלא לו את החסרון הגדול הזה — לכן אנא תיקר נא בעיניך קורא נכון ההלפתי בהוראת שתי המלות "אמת ואמונה" לשים לב ולהתבונן, כי הן הנה שתי אמות הספים, אשר כל קיום איש ישראל וחכמת אדם נוסדו עליהן. —

ג.

אכן יש "אמת" (מביעקטיווע וואהרהייט), יש "אמונה" (אביעקטיווע וואהרהייט) אמת מקרוב ואמת מרחוק (אמת ואמונה), אשר השניה הכי נכבדה, בהיותה מתנה נתונה לנו מאבינו שבשמים עיי גלוי שכינה ובחותמו

ובחזתו של הקב"ה אמת' להיות רשומה "בולט" ונפר בנפשנו בקבלת עול מלכות שמים ע"י נעשה ונשמע' ופי' שנים' בנחלה לנו באמת ובאמונה, אשר בגלל זאת האחרונה הופיעה' לתתה לעמו לפני לדת' מטהאלעם ופיטהאנארעס', לפני קבי דבי אתונא, חכמי יון וערב, לפני חכמי הפלוסופים מדור דור, להיות לנו חוסן ישועות חכמה ודעת, אמת לאמתה מפי הגבורה, ולא מפי גבורת המופת של השכל העיוני, אשר אין לו כל סעד וסמך, בעוד פנה זיהה פנה הודה של הפלוסופיא" אבל בריתה וחסדה של האמונה (האמת מרחוק) הנתנה לנו כהתנלות' לא ימוש ספינו ומפי זרענו עד עולם. בהיות האביעקמיווע וואהרהייט הזאת נעלה מכל ספק ומכל בקרת התבונה, היא פֶּאקט חי וקים" מאושר ברגש ובשכל" גם יחד, אשר עדיו השמים והארץ ועם קמץ ודל אשר בנם ובנסי נסים הוא עומד זה ארבעת אלפים שנה, להיות נושא הגל האמת מרחוק האצורה בספר התורה, והיא הנותנת לו עז ותעצומות לכלכל חיים גם כן בקשט סלה כימי השמים על הארץ, ולהתקרב אל תעודתו מאד נעלה כאחרית הימים, עד כי דור יעבור ודור יבוא יכירו וידעו ביותר את הרב טוב הצפון בה, וכי מדבריה לא יפול ארצה, כי גם השנא ה' שישנאו העמים את העם, לקדד" ובכל זאת לכבחה" ישכון בנסי נסים, הלא היא כתובה על ספר התורה בתוכחת מוסר, אשר הביע הרועה הנאמן לעדתו בשם ה' זה יותר משלשת אלפים שנה, כי גם השנאה המקלקלת השורה אות לטובה היא ואות ברית היא לעולם, כי הפה שאמר: ואף כהיותם בארץ וגו' לא מאסתי ב', יהיה גם שומר הכמתנו לישראל: לשב וקבצך וגו', וישראל התנדמים, אשר נשפכו כמים בשנות ראינו רעה, בדם ברית זה יחיה ויחיה זרע, אשר יראה את קץ הפלאות מפעולת ה' ובריתו הנאמנה, אשר בעתו יחישנה. —

אמנם מה נהדר הוא מראה פני עם כזה, אשר האמת והאמונה נר לרגלו, אשר הרגשי המזקק שבעתים בעליל לארץ זכה, כי התורה תשית את יד ימינה עליו בקבלת עול מלכות שמים ע"י אותות ומופתים, נסים ונפלאות, גם שומה עליו לעשות את החקים והמשפטים ולקיים את העדות והעבודה הליפות, עד כי גם השכלי ילכב ויחבב את האמתיות האלה מפורש ושום שכל, יכתוב ידו לה' וחילו לאוריתא באמת ואמונה, ולמשמע און תאבה נפשנו בבואנו אל הקדש פנימה אל היכל ה', סקדש מעט בנושף בערב יום, ואז הלא נוכל לשמוע ולשוות לנגדנו את הנעשה והנשמע' במעמד הנבחר בעצם תימו. שומעים אנחנו קול סהדר יוצא מפי החזן הנומר את הקריאת שמע של תפלת ערבית ה' אלהיכם אמת' והעם עונים אחריו בקול רם וואמונה כל זאת, בקול ראשון ובקול שני זה נקשיב רב קשב את אשר שמעו אבותינו בתחתית הר סיני ונדעם, שומעים אנחנו רק את השתי מלות אמת ואמונה את ה' אלהיכם אמת' מפי החזן ונדע כי עדנה לא יצאנו ידי חובתנו, בעוד הפרת האמת" הזאת מטעם האמת בהוראת המלה (כפי דברינו) אמת מקרוב' (סוביעקמיווע וואהרהייט) לבדה, גבורת המופת של השכל העיוני, לא הרבה נשמה במתנת חלקנו זאת לבדה, והנה קול ברמה נשמע, קול אומר קרא מפי עדת בני ישראל אשר אבותיהם

אבותיהם עבדו על הר סיני וקבלו את האמת מרחוק' מה', העם קורא בחיל. ואמונה כל זאת וקים עלינו, העם יודע ועד, כי אכן אמונה כל זאת, אמונה — אמת מרחוק' אביעקטיווע וואהרהייט — היא, אשר רק מפי הנבירה שמענוה, ובמאמר ה' נמסרו לעמו, קשט ודת' אורות מאפל להיות קנין ישראל. אמת ואמונה', כל זאת, וקים לעד באהבה רבה, ואהבת עולם. גם האמונה הזאת איננה אמונת חכמים רק דברי אלהים חיים הַתְּקַמָּם בחותם האמת הכולט' ובגלוי שכינה מהמוקדם אל המאוחר, ולכן רוב ימים יודעו הכמת ה' בתורתו וכל דבר מדבריה לא ישוב ויקם, עד כי הכת קול היוצאת מכלועי קרח. משה אמת ותורתו אמת" בעל כרחו תתפרץ גם מלכות רבים ולא שלימים, בראותם עין בעין את האור הגנוז בה ולבכם יבין מה נאמנו מאד נפלאות מתורת ה"ה, אשר עם ישראל רק על פיה חי וקים חיי נצח ישראל, עי' שמירת התורה והמצוה, העדות החקים והמשפטים, מאכלות אסורות, עריות, טהרת חי האישות עד בדיקת הריאה ומעשה אורג של הבאצילען בהמצאת קאך, חיים זכה וגם חכמים יגידו ואותותיהם לא ינכרו, כי אמנם אור תורה ונר מצוה' המה אורות באפל להאיר כל מחשכי הנעלמות והנסתרות, וכמת חכמי ישראל וחכמי האומות ישגנו ויהפכו על לשונם ויענו בקול עם יתרו חותן משה. עתה ידעת", אשר אנחנו ידענו גם ידענו זאת מאז ומקדם ועדות ה' נאמנה היא לנו גם כטרם נוכח לדעת מפי הנסיון כי משה אמת ותורתו אמת'. —

ד.

הנה כמו משפטי הראשון בפרק הזה, בלי תפונה נאמן גם המשפט השני: "סתירת קאנט את הפלוסופיא היא בנן הטעאלאָגִיע של הרמבין ורזי הלוי, בעוד המשפט הראשון ימשוך אחריו גם את השני להיות שניהם צדקו יחדו. —

חסדי הרמב"ם זל נזכיר על כל הטוב שנמלנו. בידו החזקה אשר לאמונה גברה בארץ לשמור ולנצור את התורות, החקים והמשפטים, העדות והעבודה, ובכלל בנוגע לעשות את כל דברי התורה והמצוה לעולמי עד, ומי כמיהו מורה דת קדשנו לאשורה, ומי ימלא את פרישת גדולתו של הצדיק יסוד עולם הספרות הדתית הזה, מה פעל לעמו לדורות עולם, אך מכל הכתוב בספרו המורה לנבוכים' נוכל לאמר רק את הטוב נקבל', כי, במחכ, רואים אנחנו אותו, כי גם הוא הפץ בחזקה להסיר את יד ימינה' של התורה מעל הרגש' ולשית אותה על ראש השכל', אשר, כמובן מאליו, לא עלתה לו יפה ופעולתו אָקֶנו בזה למותר ולחסור. — אמנם אז לא היה עוד גבור משכיל. כקאנט', וארסטו' לבדו היה המושל בכפה בראשי חכמים, גם הפלוסופיא בכלל פלסה לה נתיב גם בקרב אחינו מלמדי תורה וחכמה ויסלסלה עד למאד, וכראותם כי הצעירים נהו רק אחריה, ובגללה עיזו את מצות ה' ותורתו, ויתעצבו אל לבם, כי אצילי בני ישראל אלה יורדים מגדולתם וינצלו את עדים מעליהם, מהר

חורב", והמה בנפילים של השכל העיוני? חכמים ודבוקים בחכמת יין וערב, לכן כמה מהחכמים המאורות הגדולים — כונתם היתה במה רצויה — התאמצו להשיב את מקח הקשמידת בתוה"ק בעיני הצעירים והגדולים גם יחד, בהראותם להם את גדולת התורה ואת יפיה, כי גם היא שמה את יד ימינה על השכל, וגם היא נתנה לו את משפט הכורה, עד כי גם היא תעצור כח לחיות תורת חכמים, וכאופן הזה חשבו לקשוב את נדחי ישראל אלה לתורה ולתעודה, אך האם בגלל זאת נוכל לשית בחלקות לבני הדור לאמר: "אל תבוז כי זקנה אסך, ולהראות למו, כי גם היא תלכש מהלצות ולא נופלת היא ביפיה ודן ערסה מבנות הן מושכלות הפלוסופיא המושכת אבירים בכחה? ומה הועיל כזה? גם בין כה הניחו מקום לתמימי דעים ותלמידים שלא שמשו כל צרכם למעות ולשתות מים הרעים ממעיני הישועה, אשר קו ראשי אמנה' אלה לכרות להם במחוקק במשענת יד ימינה של התורה אשר האמינו להוכיח להם כי שמה אותה על ראשו ורכו של השכל העיוני וכן לא יעשה, הלא טוב טוב היה להם לאמר התורה להודי והפלוסופיא להודי", וכל אחד יבחר דרכו כמוב וכישר בעיניו ולהראות מי מהן תנבר חלים להאריך קיומה לנצח נצחים. הפשרה אמנם מוכה היא, אבל רק בדיני מסונות' ובין אדם לאדם, אשר כל אחד יוכל לומר משלו, אבל הפשרה בין הפצי שמים והפצי הבריות לא תקום ולא תהיה; בענין הרם והנעלה הזה יקוב דין ומשפט אליהו את הדר: אם ה' האלהים לבו אחריו ואם הבעל לבו אחריו!! —

אולם הרמב"ן ור"י הלוי ז"ל, שהמה יסודי המעלה וראשי פנת להמהעאלאניע העברית, ואליהם גלוז חכמים ומאורות הגדולים גבורי התורה והחכמה גם יחד, המה לא עשו ככה. אדירי התורה אלה היו גם חכמים מחוכמים במושכלות השכל העיוני, גם ידעו והכירו אף הוקירו הרבה מלמודי הפלוסופיא, אבל המה הוקירו וכבדו את הפלוסופיא רק כאשר יוקיר איש את בית רעהו מכנים ארחים בסבר פנים יפות, אשר לעתים יסעד לחם אצלו וישתה מיון מסך לו בעל הבית רעו או שכנו הקרוב, ואשר אמנם על כל סעודה וסעודה יתנה תוקף תודתו לבעל הבית ששכר בשבילו ויהלל ויפאר גם את עקרת הבית, אשה מפרת בארחים, אבל בכל זאת לא ישכח אף רגע את אשר לפניו כי בבית זר' הנחו, וכי על אחת שבעים ושבעה עליו לחוקר את "ביתו" סכון לשבתו תמיד, נוה שאנן, ששמה יתענג על רב טוב, אשר ברכו ה' ונתן ביתו תכין לו מזונותיו בנחת, מבלי בקש ממנו כל תודה ותהלה; בביתו ומשכנו זה איננו אורח או טורה או גר רק בעל הבית הנחו, ושמה רק שמה אשרהו וטוב לו בזכו, כי בביתו ונחלתו המה "כלו שלי", וינעם וישפר גורלו בחיים. וכן היה עם הרמב"ן ור"י הלוי ז"ל ושאר חכמים, אשר עשו כמותם וגדלו והצליחו בממד, כי גם המה ידעו את הטוב האצור בבית החכמה והפלוסופיא, גם המה נתנו לפעמים "מסעודות רשות" של המושכלות אשר לה, גם נתנו לה כבוד

החכמים החדשים ובספריהם נמצא פתרונים לשלש השאלות האלה, וכי
המה בלי כל תפונה יורו לנו דעה באמר ודברים מאירי עינים, משמחי
לב ומשיבי נפש. —

אבל לדאבון לבבנו עוד לא זכינו לקבל גם מהם לא את האמת ולא
דברים נכחים למבין, אף בהתרת השאלות הפשוטות האלה, ובמקום "שבע לי
תשובה" אלה עומדים וישמחו במתנת חלקם, כי להם נגלו תעלומות חכמה,
אנשים פשוטים כמונו לא נוכל לעמוד, יען שכלנו הפשוט בשדה צופים
שלהם יחזה רק המון צללים ועבים, משאות שוא ומדוחים ומראות ננעים
אשר אין שזה להלאות את מבט שכלנו בהם, כי לא יתנו ולא יוסיפו לנו
דעה או ידיעה, ולא יהיה לנו כל שכר בעמלנו למצוא את אשר נבקש. —

והנה כאשר נעלה ראשונה את זכר המשיבים על השאלה הראשונה
את חוקרי הטבע, אל יחשוב הקורא הנבון עלינו תועה, כי לא נדע
לכבד ולהוקיר את החכמים האלה ואת הגדולות והנצורות, אשר פעלו ועשו
בחכמה רבה הזאת, ונהפוך הוא, כי אמנם אלה החכמים, אשר העסק להם
בעולם המעשה של הבריאה לבד, בתור תרים ומגלים (ענמדעקער)
דברים נפלאים בטבע המציאות ראויים לתהלה ולכרכה ורב טוב צפון
בעמלם, ואם הם יאמרו: "ינעתי ומצאתי", נאמין באמונה שלמה, כי פעולתם
אתם להביא רב טוב בעולם, וכל המרבה להיות חוקר הטבע, בעל מעשה
הרי זה משובח, רק דברינו מוסכים אל אלה מחוקרי הטבע, אשר לא
יסתפקו בעצם מעשה טבע המציאות ומתחרים להיות, דרשנים בפרקי מעשה
בראשית" ובמקצעות החכמה, אשר לא תכיר מקומם שמה, ואם כי בסופה
וכערה דרכם וישמעו קול רעש גדול: לא פלוסופים, לא מהבילים אנתוני, אין
לנו עסק עם שאלת מאין? ולאן? חוקרי הטבע אנתוני ותשובותינו רק בצד
השאלות: מה, ואיך היא הבריאה? — אבל קול דברים אנתוני שומעים,
וכאמת באים המה בנבול אלה ואלה. אף שתיים רעות יעשו בזה, ראשונה:
אם באמת לא כמחשבות בעלי הדתות והפלוסופים מחשבותיהם, הלא מעשיהם
נרועים עוד מאלה, יען למצער אלה, אשר חוקרי הטבע ישליכו עליהם
נעל לא יסחו אף רגע מדעתם השאלות מאין? ולאן? ואם יקלעו אל השערה
בהחלטותיהם או לא, זינו, כי יתנו כבוד ויקר להשאלות האלה, ומתאמצים
להכיר את תשובותיהן זה בכה וזה בכה, כפי אשר יוכלו שאת, אך מי
התיר לחוקרי הטבע לנהוג בשאלות האלה קלות ראש ולפטר עצמם מהן
מכל וכל, רק באמר "ענוה" אחד, כי חכמת הטבע תודה ולא תבוש, כי לא
תפתור אותן לעולם, האם כנלל כי אפסה תשובה, לדבריהם, כפי
חכמת הטבע תחלונה השאלות האלה מהיות שאלות? ושנית: כי
כאמת חקרי הטבע אלה רק "מודים" על אי דעתם פשר דבר על התשובות
האלה אבל אינם עוזבים את השאלות האלה בשום אופן ונטפלין עמהן
בראשית חכמה, אבל כל עיקר מנמתם בהן לבטלן בלבם ודין, ואם
כן, מי התיר להם בדבר הסמוי מהם מן העין ומן השכל להתוך עליו נזר
דין קשה בשלילה, ולהניף ציר חרבם גם על התוצאות הישרות
והפשוטות

הפשוטות בתשובה על השאלות, אשר החזיקו והתגדרו בהן בעלי הדתות ומזבי הפלוסופים, כי. אכן יש אלקים, יש מותר לאדם ונפשו תהי צורה בצרור החיים, ודרשני הטבע לא כן יחליטו, המה ידמו כי יצאו ידי חובתם בתשובת השאלה האמצעית: מה היא הבריאה? ומאמינים או יאכו כי יאמינו להם, כי כל דבריהם ותלי תלים השערותיהם הפורחות באייר אמת וצדק —

אמנם אלה, דרשני הטבע" ישמחו למאד במצאם חובר ולבנים בבריאה עצמה, אשר יעצרו כח למראית עין, להראות על ידם, כי זכו לבנות קמה לחזיוני רוחם, או גלעד מצבת קבורת האמונות והדעות מלפניהם. — אך את זאת לא יאכו לדעת האדונים האלה, כי החומר והלבנים שלהם אמנם נבראו לבנות מהם, "מקדש מלך" ה' צבאות תחת יד הקדש הכם מלא רוח דעת ותבונה בעל תשובה על השאלות הראשונות, גם סוף סוף המה בעצמם מוכרחים להודות, כי אבני הפנה ליסוד הבנין שלהם חסר להם, וכי לא יספיק להם. בשום אופן די. "חומר ולבנים" לה שלים הבנין, ואם כן מה יועיל לנו בנין כזה, אשר יסודו מעפר וגם נג וכל התכונה פנימה יחסר למו. הנאמין גם אנחנו לחוקרי הטבע, אשר באמונתם יחיו, כי חוקרי או דרשני הטבע הבאים אחריהם ימלאו את החסרון, כי המה ימצאו די חומר ולבנים לשכלל בנינם, אבל תחת להאמין באמונת חכמים אלה ולסמוך עליהם, הלא יש לנו מה להאמין ולמי להאמין גם בלעדם ועל מי להשען יותר מעל אמונתם, ואם הדבר תלוי באמירת "אני מאמין" נוכל להאמין אמונה שלמה, כי דרשני או פלוסופי הטבע, בונים חרבות למר". —

אבל במרם נבוא שדה צופים לראות את המתנות הטובות אשר יתנו לנו חוקרי הטבע בתשובתם על השאלה הראשונה מה היא המציאות? לא למותר יהיה להביא בזה אחת מהשקפותי, אשר אמנם מקומה ביחוד בפרק האחרון ממאמרי זה, בכל זאת לא נחדל להעלות אזכרתה בקצרה גם בדברינו אלה, יען כי קרוב הדבר מאד גם לענין הזה. —

מלבד המשל בתחלת דברינו בדבר "הרגש והשכל" ומשפטנו, אשר חרצנו בנוגע אל "התורה והשכל" ומעשי ידי המאורות הגדולים חובבי השכל חבה יתרה, אשר ידעת קורא דברינו מפרקים הקודמים, הנה נחליט בזה עוד דבר משפטנו, כי כל עיקר המעשה וההבדל בין חכמי מלומדי תורה, אשר בקשו (ולא מצאו) "מעשי המצות" וכל דבר מחקר ושכל להיות נקראים מעל ספר התורה אשר (במח"כ) לא הצליחו בזה, גם הביאו במשאלתם זאת נזק ופגם לקדושת התורה, ובין אלה אשר אמנם קדשו את התורה, בהציגם לפני השכל רעיונות נעלים ונשגבים, אשר תכלכל התורה והמצוה בקרבן, אף חכמתם עכדה להם, להביא רב טוב לבית ישראל ולהגדיל ולהעריץ את כבוד התורה ונותנה העליון (כמו הרמב"ן ר"י הלוי ועוד ועוד, וכמו מיטב הניון והרעיונות שבכל מצוה, אשר יראה הקורא בספר "חורב" בהעתקתי העברית) כאמרי: "כי אלה הראשונים לא הצליחו, מפני זה, יען כי אדיר הפצם היה "לקרב את התורה אל השכל" והצלחת האחרונים עלתה כפורחת" יען כל מנמתם תמיד: "לקרב את השכל אל התורה" —

וכמשפט

וכמשפטי זה בנוגע אל התורה והשכל כן הוא משפטי. גם בנוגע אל המציאות והשכל (כי גם המציאות מתנת ה' היא, ואב ובורא אחד "להתורה והטבע"), וגם אלה לחכמים כבקשתם, מעמי המצות" בטבע המציאות (הוא צוה ונבראו) וחקר דרכה באצילות מעשיה, אשר מלבד, כי לא הצליחו, עוד הביאו נזק ופגם לקדושת הבריאה ולכורא עולם, וכל זה הניע להם, יען המה מתחדים תמיד "לקרב את המציאות אל השכל". לא כן אלה מחכמי הטבע, אשר לא יהלכו בגדולות ובנפלאות רק ידעו את אשר לפניהם כי רק "מגלים" (ענמדעקקער) המה על דרכם לתור את טבע המציאות ולא "ממציאים" (ערפינדער), ושכר עמלם רק גלויים ולא המצאות (אשר גם שנוי השם הביאם לכלל מעות ונאוה יתרה והדברים ארוכים), המה יצליחו באופן מאד נעלה, בהיותם אנשים קנים, אשר תוצאות חכמתם עולים בקנה אחד יחד עם החלמת הדעת של בעלי הדת וטובי הפלוסופים, כי אכן יש ה' בורא עולם, אכן יש נפש ומותר לאדם וכדומה, וכל זה הועיל להם, יען כל ישעם וחפצם במעלת רוחם וחקר דעתם רק "לקרב את השכל אל המציאות". ואם תשאלני הקורא "למאי נפקא מינה? מה חלוק יש בדבר, אם קרבת התורה והמציאות אל השכל" או "קרבת השכל אל התורה והמציאות", הלא בשני האופנים רואים אנחנו התקרבות השכל עם התורה והמציאות ורק הלופי סלות ושנוי הסדר יש כאן, אבל שמע נא את אשר אמכיר לך בהבנת משפטי זה, אשר חיצתי ותבין לדעי. —

הלא ידעת כי יש דין ומשפט בישראל ובעמים, גם יש דין ושופט, אשר אליהם ויגשו בעלי הדינים את עצומות טענותיהם לחרוץ משפטם, גם גלוי וידוע לך מפי התורה ומפי "הנסיון", כי ישנם שני דברים, אשר בגללם הדין והמשפט נהפך לרועץ, הלא המה "משוא פנים ומקח שחד", שני אלה, אשר השני ביחוד או שניהם כאחד, ירעו וישחיתו "לעור עיני פקחים ולסלף דברי צדיקים" והדין קטם על ידם, אבל אל תדמה, כי זה השופט הנושא פנים או הלוקח שחד, כי הוא יסיר עינו ולכו לגמרי מהדין והמשפט ויעזבנו כלו, זאת לא זאת, ונהפוך הוא, השופט הזה ביותר ישתדל להצדיק רשע ולהרשיע צדיק, רק בכח הדין והמשפט, אבל כל מנמתו לעות ולסלף אותו — אמנם לו כונן השופט את עינו ולכו ואת טענות הבעלי דינים ויקרבם אל הדין והמשפט, כי אז לא יכול לצאת בשום אופן משפט מעקל, ונמנע היה מהשופט להמות את הדין — אבל בגלל "משוא פנים ומקח שחד" השופט יהפוך את הסדר, הוא יקרב את הדין והמשפט אל טענות הבעלי דינים, גם אל רצונו וחפצו המשוחד, ויתהפך בתחבולותיו להכריע את כף הדין בזכות זה, אשר ישא פניו או משוחד הנהו ממנו, ועל פי הדין והמשפט, אשר קרבוהו אל טענת הנשפט, יתחכם להפוך בזכותו, עד כי יצא "זכאי" ורעו הצדיק "חייב" זה הוא מטה דין וסלוף דברי צדיקים — אקוה כי ההבדל הזה יאלפך בינה להבין גם את "הנפקא מינה" במשפטי אשר חיצתי. —

אם חשוב נחשוב את התורה והבריאה לקנינים נעלים ועומדים בפני עצמם

עצמם מבלי כל התלות ויחס אל שכל האדם, ואחת היא לנו, אם יבינם השכל או לא, בעוד נחליט כי שתי אלה הלא הנה מתנות נתונות במציאות כמאמר ה' אדון עולם, בורא הטבע ונותן התורה, או בידיעה קדומה הזאת לא נתחדה בשום אופן לבקש ולמצוא "טעמים" עפ"י שכל האדם, ורק טוב אשר יפה הוא אם נתאמץ "לקרב" את שכלנו אליהם ולנסות, אולי יצלה לנו לראות נפלאות מתורת ה', גם לפתוח לנו במציאות שער הבחינה בהשקפת טבע המציאות, ולקיים במה שהורשית התבונן, כי אז דרכנו סלולה לפנינו, ונלך רגל ישרה, למצוא את אשר נבקש, אך כבואנו אל הגבול של "במפלא מסך" היכא דנשקי שמיא וארעא, וטמיר ונעלם מאז והלאה מאתנו, לא נוסף ללכת עוד, רק נסוג אחור שבעי רצון, כי זכינו ע"י קרבת השכל אליהם, לדעת למצער אפס קצהו מהענינים הרמים והנשגבים, אשר הואילה חכמת ה' לגלות לאלה אשר יתבוננו עליהם במיטב הגיון, את הרעיונות הדגולים האור הגנוז גם בהגלות לנו ולבנינו בתורה ובמציאות, אבל אלה אשר את "שכל האדם" יתנו לכל לראש גם "משוא פנים ומקח שוחד" להנשאים את דגלו להתימר בכבודו עד למותר ורק למשפטו ייחלו, לכן יחשבו, כי להשכל מעמד ומצב איתן מבלי ימש ממקומו, ועבירו לפניו את כל חזיונות טבע המציאות ומצות התורה והזקיה, למען ישים בקרת עליהם; המה ידמו להוריד את התורה והמציאות אליהם ולקרבים אל "השכל", למען יחזה דעתו עליהם ויוציא לאור משפטן לשבט או לחסד — ואשר מובן מאליו, כי השכל העיוני בנאוה ובגדל לבב יבוא רק לפרוע פרעות, גם להוציא משפמים מעקלים "במעמי מצותיהם", אשר כאמת אין להם כל יסוד ושושן, יען השכל יטה גם את הדין והמשפט שלהם ויסלף דברי צדיקים. ואחרי "אקדמת מלים" בקצרה במשפטי זה, נשוב עתה לראות, מה יתנו ומה יוסיפו לנו החכמים הנזכרים בעלי התשובה על שלשת השאלות: מה היא המציאות? מה הוא האדם? מה היא תולדות בני אדם? מבלעדי התורה. —

ב.

אם תצרך את דברי בפרקים הקודמים אל הדברים האחרים, אשר אעביר לפניך בזה, הלא תדע קורא נבון את תשובת "דרשני טבע המציאות" החדשים על השאלה הראשונה מה היא המציאות? או זכור את ההנה בשפתי הפלוסופים את המלות "קדמון" "מחויב המציאות" וידעת בנקל את סגנון תשובתם, ורק בזה נבדלו דרשני הטבע החדשים מהפלוסופים הקדמונים, כי אלה האחרונים באמנם כי "העולם קדמון" צרפו למו למצער בתור "שכן קרובי או "אח רחוק" גם את בורא עולם להיות גם הוא "מחויב המציאות", אבל לא כן דרשני הטבע החדשים, המה ימאנו בזה ויאמרו: "הם כי לא להזכיר בשם ה' יבורא עולם", כי גם מבלעדי ה' התולה ארץ על בלרמה, המציאות בעצמה תמלא את כל חלל הבלרמה ופעולותיה, מבלי תחלה וסוף וחזרות חלילה לגלות את חזיונותיה ודיה. —

אבל לז לא הכבירו חוקרי הטבע מלים ובשפה אחת עם הפלוסופים הנזכרים

הנוכרים הכחישו פשוט את הדין העולם, כי אז החרשנו, יען התחת אלהים אנחנו לתבוע את עלבוננו ועלבון העולם מאלה, אשר שיה ושינו למו עם המלות "קדמון מחויב המציאות", אשר פטרו עצמם כמה חכמים מקבלת עול מלכות שמים ובורא עולם, כאלו בקסם על שפתיהם זה יקנו להם את החופשה לצאת מרשות היחיד אל רשות הרבים — אבל זאת נוכל לגלות סוד חכמים ונבונים, כי גם מוח העליון ומוח התחתון שלהם לא זכו עדנה להבין בשום אופן את "פרוש המלות" האלה "קדמון, מחויב המציאות" על נכון, וכיחוד בנוגע אל העולם והמציאות, וגם כי משככם ובעל החלום לא המל עליהם לשרוט שרמית בקרב מוחם רושם ומוכן השמות האלה, וכמהם כאוכלי "מן" נוקבים המה את השם, כי לא ידעו מה הוא, אבל חוקרי הטבע הלא הפצים להבין את אשר יבטאו בשפתם, ומתאמצים, כי גם העם יבינו את פרוש מלותיהם, לכן נסורה נא לראות את המראה הגדול הזה את "המציאות" בלי בורא בסוד חכמי פלוסופי הטבע, אשר בשפתי חכמים הלא ברור יסללו את חזיון לבם זה. —

האמור תאמר הקורא, כי יצאת ידי חובתך באמירת "לא לנו" לדעת, כי ישנם אלילים ועובדי אלילים, ואת לא את, כי נוכל להראות לך "לא לנו" חדש, אבל פזמון ארוך כמאד מאד באילי חוקרי טבע המציאות החדשים, כי אלה הדרשנים, בעזכם את ה' בורא עולם, יפנו אל האלילים של הסבות וסבות לסבות שהנה על דעתם קניעות את גלגל היקום, אלילים אלמים, אשר כמהם לא יהיו עושיהם, כי המה בלשונם יגבירו לתת להם כבוד אלקים. —

הבה נעבור רק בסקירה אחת על ראשי אלילי הסבות והסבות לסבות, וכמו שער בנפשנו לראות, מה הפצם כבתי אליליהם אלה:

נעבור בשתיקה על הפלפול הגדול: בדבר "החומר והכח" או המחליטים כי אין "חמר" רק כלו "כח", וכי ישנם כחות ראשוניים שניים ושלישיים ואלפי אלפים כחות משונים, אשר במפולת יד יזרעו האטאמיסטען דינאמיסטען "בלאים" להוציא להם "אשרה", אשר כל בד וענף יכלכל בתוכו כח אליל של סבות וסבות לסבות, נזכיר כזה לדוגמא רק את "אליל התאומים", את "כח המושך" ואת "כח הדוחה" בחוברת, אשר בהיות עובדי האליל הזה חכמים מחכמים ולא אנשים פשוטים, מתירים לעצמם לבלי לשים לב גם על המשפט הפשוט בהגיון "כי שני הפכים בנושא אחד נמנע הוא במציאות", אבל בראשי חכמים אפ"ר הוא כל נמנע, בעוד החזיון מתאמת לעיניהם, אשר האטאמען יכלכלו בקרבם גם "כח המושך" גם "כח הדוחה" יחד, כי סבלעדי ההחלטה הזאת, לא יוכלו לקאר להם ולאמר לדבק הקאטאמען טוב ולחציב גם נבול להדבקות לאמר: "עד פה תבואי ולא יותר" לכל יתחברו יחד, עד אפס מקום ושום חלל ביניהם, ועמו יצרפו את החושים הטמיר ונעלם ואת "קאטהער" הרואה ואינו נראה לבעלי מופת ובעלי שמות, אלילים נכבדים ומאד נעלים, ועוד סבות וסבות לסבות, אשר יאמינו כי בשם הספּרש של כל סבה וסבה, יסירו כל זרות בחידות עולם, אף כי אנחנו עוד לא זכינו לראות, כי בחבור עצמים של הסבות ובלחמיהן, יוכלו החכמים לברוא אף בקא

בקא בת יומא ובאציל בין רגע בלי ביצה שנולדה בלי ידיעתם, וגרעין פקועות השדה או שכולת שועל בלי זרע המוכן ומזומן מראש בחיך האדמה. ואם נזכיר עוד ראשי האלילים כמו "הזמן והמקום" יאחזנו שער, כי מיליאָנען, ביליאָנען ומריליאָנען שנים ופרסאות רצים כמראה הבוק מתשמלי הפאָספער של כוחות ראשי החכמים אלה, כבואם לדרוש בפרקי מעשה בראשית ומעשה מרכבה, וזה כחם לאליליהם אלה ולהרחיב ולהגדיל תמיד את חוג הזמן והמקום המלאים סבות ומסובכים, פועלים ונפעלים, לכל ישאר עוד זמן ומקום בעד "מחויב המציאות" אחר, כורא העולם, באפס עוד זמן ומקום למציאותו על דעתם, וכאלה וכאלה מרכיבים המה להתימר בכבוד אליליים, אבל גם אלה לא יועילו גם לעצמם בשום אופן, לגלות את רזי עולם ורצונות כאלה אשר המה יוסיפו פליאות נשגבות, עד כי ישימו גם המה אל "האמונה" פניהם, אבל "אמונה" כזאת שלא נולדה בעולמה, הלא היא להאמין כי החכמים הבאים אחריהם יבראו עוד "אלילים" של סבות ומסובכים, אשר יגידו להם האותיות לאחור וסדרות עולמים, אולם אנתנו, אשר לא נוכל להיות "צדיקים כמותם ולחיות באמונתם", אם נאבה לזאט לחוקך הטבע, איש תם וישר ולתאונן באזניו, כה נעשה ואין לנו "אמונת חכמים" זאת, אז, בינו לבין עצמנו, לא יבוש להודות לנו, כי גם הוא נלאה לעלות על כמות האלילים האלה, אשר לא ישיעו לו, ויגלה לנו בלחש: "תם אני ולא אדע מאומה: מה היא המציאות"!? —

אחרי חוקרי הטבע יתיצבו לפנינו בעלי תורת חיים (פֶּהִיִּועֶלְאָנֶען), אשר אמנם יש להם עסק עם האדם ובעלי חיים ויצרפו עמו גם את הצומח, אשר לפי דעתם כותר להאדם מהן אין, וגם האדם לצלע (צֶעֶלְלֶע) נכון, ואחרים יצרפו גם "עפר ואפר" ואבן שאין לה הפכים וכח החיים, אשר בשפת החכמים, כי החומר איננו אלא כח וכדומה, לכן נפנה אליהם אולי יפתרו לנו שאלת: מה הוא האדם? אבל לדאבון לבבנו גם בתורה הזאת נראה רק המון אלילים אלמים של סבות ומסובכים, אשר ידמו יכנו, כי המה בעלי פועל את כל הנעשה בבעלי חיים ובאדם, גם בנזעל נפש נראה את עלבון האדם באמרם "בי בצלם הקוף" נברא בתחלה זה החולך על שתיים, והזמן הזוקף כפופים רק הוא שם פה לאלם ומניד לאדם מה שחו, אבל במרם תקבל באהבה את תשובת החכמים על שאלתך זאת, שאל לך את אחד החכמים האלה אשר לא קוף הוא לחקות את מעשה חכמים אחרים, ואם לב טהור לו ובלתי משוחד בטעם טוב של חכמי תורת-חיים חדשים מקרוב באו, ויגיד לך, כי בעמדו לפני המוח הגדול והקמך של האדם בצאת נפשו ובהסירו את עצם הגולגלת לחיות המוח ערום לפניו, כי גם הוא משתאה ומחריש או, ושואל לנפשו: מי ומה פעל באדם את כל הפעולות לחיים בעודנו בחיים חיתו? וכי אין כל תשובה בפיו על כל זה, או יגיד לך מפרש, כי ידיעתו בפעולת המוח והחיים לא רכה יותר אף במאומה מידיעת ה"עורב" או ה"עיט" הבא לבקר את נבלת האדם, אולי ימצא נח טוב מפגר מוכם זה. —

אולם מה היא תולדות בני אדם? את זאת הלא נוכל לדעת במח
מבעלי

מכעלי כתוב עמים סופרי "דברי הימים", ומה גם בדברי הסופרים החדשים, אשר הגדילו והרחיבו את הידיעות האלה עד למאד, אבל לדאבון לבבנו גם מהם נצא והננו מחוסרי ידיעה ותשובה על שאלתנו זאת, בעוד סופרי דברי הימים מרכיב יותר מהחכמים הנזכרים, לעשות להם אלילים של חסבות וסבות לסבות בהליכות עולם ודברי הימים, ופי כמהם מקריבי זבח ומנחה להם, עד כי לזרא לנו עבודתם נכריה הזאת על פי דבריהם, כי על כל גלגל, מניע את התקופות של העתים והזמנים, עומדים המה אלפי אלפים אלילים כאלה ומפקדים על צבא התמורות בתולדות בני אדם ודברי המדינות סבות וכחות המולידים את התוצאות הרבות, גם לכהני אלילי הסבות האלה ישנם לרוב גם משוא פנים גם סקה שחד", כי בחלקות ובחונף ישירתו לאלה, אשר ישביעום רצון, לתת להם כבוד ותהלה או איבתם שמורה לאלה שיאמרו אין הפצנו בהם, וגם האהבה גם השנאה מקלקלת השורה בדברי חכמים אלה, להלל או לחלל ללא אמת וצדק, לכן מה קשה לנו הלוך עמהם, לפתור לנו אף במעט את שאלתנו השלישית, כי מה יתנו ומה יוסיפו לנו, רק אלילי הסבות, רק פניות" של הסופרים, וישעם ותפצם להוקיר או לבזות כמוב וכישר בעיניהם. —

לא אמריהך קורא דברי לנוע אל דברי הימים משנות קדם להתבונן, עד כמה נוכל לסמוך עליהם ועל דבריהם, כי די לך רק לשום עין ולב על פרק הזמן האחרון, שאני ואתה חיים אנחנו, ונבחון אם יש "במתחן" או ממש, ואם נוכל לסמוך על סופרי דברי הימים במקצוע הסבות והמסובבים, אשר יעריבו ויעבירו לפנינו ואשר לרוב תלויות הנה בשערות השערה" וכדיעה של מן המאוחר אל המוקדם", ויען כי בנוהג שבעולם לקרוא את "ההצלחה" בשם "הקמה" ואת "האסון" בשם "כסיל", לכן כדברת ההפוך יחליטו גם האדונים האלה דבר על פיהם, גם את דברי הימים על שם "סופם" תמיד, ואם כן איככה נוכל לסמוך עליהם אנחנו, בראותנו כי אלילי סבותיהם פורחים באויר וקלוטים מן הרוח של "הצלחה ואסון", אהבה ושנאה להטות על ידם את כף החלטותיהם. —

שאל אותם למשל: "מה היה נאפאליון השלישי, חכם או כסיל"? והנך רואה בדבריהם "הלכה פסוקה" מסופרי דברי הימים, כי אמנם "כסיל גדול ונורא" היה האיש הזה, ואם כי תתפלא על חפץ הסופרים האלה, כי מתנדים המה להביאו בקהל כסילים, את האיש הרם הזה, אשר לפני מפלת מעראן סקטור ופגש היה לשמו, איש אשר שמו "גשיא הפאליטיק", לא בא אף רגע בהיסחיהדעת, ומכיע בכל יום תמיד בנאפאליון החלו וכו התמו, איש אשר כל הנה היוצא מחכו וכל מלה אשר התמלטה מפיו שקלו בפלם ויבארו אותו בתלי תלים פשמים ורמזים, אשר אליהם ניום ויהלו, ככל זאת לו הרחיב מי להחליט אחרי מפלתו נגד דברת הפסקדין של סופרי דברי הימים, אולי לא כסיל היה האיש המצוין הזה, רק מעה בשקול הדעת וסבות אחרות, אשר לא ידעום המה ולא שערום ולא עלו על לבב סופרי דברי הימים, היו בעוכריו, במח ירין האדונים בעלי "כתוב עמים" אלה בפניו ונערו בו בניזפה וענו ואמרו: ידענו באותות וכמופתים, כי כסיל אדם היה

היה נאפאליון השלישי מתחלתו ועד סופו, ורק איש בעל מומת היה, אשר הולך שולל להאמין, כי אף חכמתו עמדה לו. — ואם כן מה בצע לנו מבעל-י סוף מעשה אלה, אשר יכניסו על פיהו סבות למחשבה תחלה, לדעת את תולדות בני אדם? —

מכל זה רואים אנחנו, כי גם כהתרת שלש השאלות הפשוטות האלה אין מגיד אותה לנו מקהל חכמים ונבונים אלה, לדידות דבר המתקבל אל הלב והדעת, עד כי עלינו לבקש לנו שדה צופים אחר להשקיף עליהן לראות נבחה ולהבין דבר לאשורו. —

ג.

והנה אונה הקורא העברי, אם המון ספרי חכמים האלה הרבו רק לבלבל את מוחך בחבור עצבי סבותיהם, וינעת לריק למצוא בהם פשר דבר, הבה קח לך את ספר התורה בידך, ספר ה', קרא בו בשים לב, או תראה ונהרת, כי בדבר אלקינו כתובות ומסורות לך התשובות על השאלות האלה, ועל עוד שאלות רבות, אשר אם גם "לא ינעת ומצאת", אם תאמין, כי דברי אלקים חיים הם, והשבות אל לבבך כי האמת מרחוק (אָבִיעֶקְמִיוּעַ וואהרהייט) אשר לא ישיגנה כל חכם לבב, ואשר באמת לאלקים פתרונים, גם יחתם אותה בחותמו בתורת אמת, קרובה היא אליך מאד, מהמוקדם אל המאוחר בהתגלות ה' ורצונו, יען וביען כי ה' בחסדו מלא לך את הסיוגן ויתן לך, את אשר לא תוכל לקחת אתה לך לבדך בשכלך העיוני בשום אופן. —

מה היא הבריאה? תשאל, והתורה הקדימה להודיע לך כפרשת התורה הראשונה, גם נעים זמירות ישראל הורה אותך לקרוא אותה בשם "מצות ה'" (הוא צוה ונברא) בתחלתה ו"חוק ה'" (חק נתן ולא יעבור) באיכות קיומה — ואם תבין או לא תבין "סוד מעשה בראשית", אבל זאת היא ידעת ממנה, בידיעה ברורה, כי ה' הוא הבורא את המציאות במאמרו, גם היא שומרת את תפקידה, למלאות את "המצוה והחוק"; כל אחד מהנבראים מלבד האדם אָנוס הוא על פי טבעו, והאדם בבחירה הפשית לקיים את כל אלה, ואנחנו אשר גם בתורה נתונה לאדם לכדו לא נוכל לקרב את התורה אל השכל לבקש טעמי המצות והחקים, בטעמי המצות והחקים של המציאות בכללה על אחת כמה וכמה, כי לא נוכל ולא תצלה לנו בשום אופן לקרב את המציאות אל השכל ולקבוע בה טעמי מצות וחקים" אשר יורו אותנו שכלנו או שכל הפועל של חכמי פלוסופי הטבע המתהללים באילולי הסבות והמסובכים, רק נוכל ככל האפשר לקרב את השכל אל המציאות בכלל ובפרט ולהתבונן על חכמת ה' בבריאה ובמציאות. — לא לנו לאשר בדרך הרחוקה, אשר ילכו "דרשני הטבע" ולבוא בהתפשטות שלטון האילולים של "הזמן והמקום", אשר לא נגיע לשום מטרה, היא דרכנו על פי התורה סלולה וקצרה לפנינו, גם יש לנו "קפיצות הדרך", יען נוכל בנקל לפסוח על כל ראשי האילולים הרבים של הסבות ולהגיע למטרתנו הנאמנה, אל הסבה הראשונה ועלת העלות. —

אם ה' הוא בורא עולם תכל ומלוואה, למה נתן לו אנחנו עוזרים על ידו את "הזמן והמקום" ועוד אלפי אלפים סבות, בעוד "אחד הוא אלקינו" בורא עולם את מי נועץ ויבינהו, איך לברוא את עולמו ולכלכלו ולהחזיקו ולקיימו, ואם כי המה שנו מפני תכלית מחקר פליאה ומבלעדי ה' נאלצו להסיר את הפליאה ולבאר הסתום בעזר האילולים של הסבות הרבות, ואשר אמנם אם נאמר גם אנחנו "פליאה דעת סמנו", היא רק בתור "שבח לאל עליון בורא עולם", ופליאתנו שזה במעלת גדולת ה', יען לא גדע על מה להתפלאות ביותר, אם על גרמי השמים וצבאי צבאיהם או הנפלאות הנמצאות בנטף מים. בראש תולעת, בקורי עכביש וביצורים הקטנים שבקטנים עין לא ראתם, שקלם ברואי ה' גם יחד, לכן מה טוב ומה נעים לנו להיות תכלית מחקרנו "ידע" כי ה' הוא בורא שמים וארץ, וסרה הפליאה (הדורשת בקרת בתעלומות חכמה) מפני "הידיעה" הכתובה ומפרשה בתורה ואור גדול גנה בחדרי לבבנו ודי לנו. —

ובאשר נמצא התשובה על השאלה הראשונה נמצא תשובתנו גם על השאלה השנית "מה הוא האדם"? הכתוב אומר "בצלם אלקים עשה את האדם" וידענו, כי אמנם זה חיצור נברא מה', עפר מהאדמה, אדם יסודו מעפר ומעלתו "בגשמת חיים" וברוח ה' הדובר בו, עת שם פה לאלם, הלא הוא "הרוח" אשר הוא חלק אלוה ממעל לכן אדמה להיות בכור פי שנים במעלת רוחו, וכאשר רוח ה' זה באדם ירד פלאים אמר ה' "לא ידון רוחי באדם לעולם כשגם הוא בשר", אמנם על האדם "בצלם אלקים" לפעול את כל פעולותיו לחיים בבחירה חפשית, אבל הוא יוכל גם לנצל את עדיו זה ולהתהלך "כצל" ולא "כצלם אלקים" וכן עולה ויורד האדם, איש כמעשהו במעלת רוחו ומעשהו יקרבתו או ירחקו מתעודתו ומה', אשר סמנו מצעדי גבר כוננו, לכן הוא בעצמו ובבחירתו עליו ללכת רגלי-ישרה או אם יעבט ארחותיו מרה תהיה אחריתו. הוא סרוסים ישכון, אם יעלה במעלות האדם ותפארת "צלם אלקים", להיות האדם המושל בתבל כרצון ה', או יורד ממעלתו להיות בהמה לו או גם גרוע ממנה עבד לעבדים ושפל מכל יצור נברא יהיה אז, גם ינדל פרע לחשוב את הכרואים לבני אלים או לאילולים המושלים עליו. —

אבל מה היא תולדות בני אדם? היש גם על השאלה הזאת תשובה בתורתנו? אמנם יש ויש, קום קרא את כל הכתוב בספר הראשון והשני וצַרף אליו את הכתוב בהנחל "עליון" גוים בהפרידו בני אדם וגו' ובמעם "עליון" כלומר, כי ה' הוא המניע את גלגל תולדות בני אדם בכלל ובהשגחה פרטית את "תולדות ישראל והזמנים" ותדע דבר נאמן לאשורו; אילולי הסבות והמסוכבים כליל יחלופו, הסבות וסבות לסבות המוטעות לרוב. — הן אמנם מפני כי סופרי דברי הימים ירבו ויעצמו את צבי מספרן לכן ספריהם "עבי הכרשי" המה, לא כן תולדות דברי ישראל בספרי הקדש, אשר דבריהם רק מעטים המה, כי בסור הסבות ובידיעה נאמנה וקדומה, כי ה' המוציא את המעשים שהם לפועל על פי יצרו מעללי איש ומעשה אנוש ותחבולותיו, כפי שהם טובים או רעים בעיני ה', הלא רוב דברים

דברים אך למותר ולמחזור, וכן גם בדברי הימים הכלליים, אם בראש וראשון תרכוש לך הידיעה הנאמנה, כי השנחת ה' היא השלמת בתבל, הלא בנקל תפתור לך תמיד שאלת מדוע? ולמה? ועוד שאלות כאלה וכאלה, וכמו למשל בשאלתנו הקטנה: "מה היה נאפאליון השלישי חכם או כסיל? תשובתך ברורה וקצרה בפי דניאל: כי ה' הוא מהעדה מלכין ומחקים מלכין" ואידך פדשא, ורק זיל גמור את הקורות והמעשים שהם לבדם. —

אף גם זאת בנוגע לחכמים הנזכרים ולמעלת חכמתם בדורות אלה אנלה לך סוד אחד, אשר בהשקפה הראשונה כמעט לא יאמן כי יסופר, אבל האמת עד לעצמה, כי אמנם כן הוא, ואם לא יסקלוני אלה המאמינים כי דורנו דור דעה ואהבת החכמה עלתה כפורתת, אזלית כזה קבר, אשר יתבונן כל אחד עיפ דברי הקצרים בהוכחה גלויה, כי אמנם בדורות אלה וביחוד בעת האחרונה רפתה אהבת החכמה במאד מאד ואהבה רבה ואהבת עולם להחכמה שלטה רק ברוחות בני אדם בדורות קדומים, אם צדקתי בדברי או לא, אוכיח לך במלים אחדים. —

משל צרפתי אומר: "בעת אשר אשת בריתנו עודנה צעידה לימים אלהים אנחנו את הבנים רק בגלל אמם, וכאשר תזקן אשת נעורינו אז אלהים אנחנו אותה רק בגלל בניה". המשל הזה נושא בד בבד עם אהבת החכמה בדורות קדומים ועם אהבת החכמה בימינו אלה, ובמחילת כבוד המאמינים, כי אהבת החכמה היא עתה לכל לראש — אם נכנה בהשקפתנו את הנלוויים (ענמדעקקונען) ובשפתי חכמים את ההמצאות (ערפינדונגען) בשם "בני החכמה", יצא לנו המשל והנמשל בעצם תומו, כי אמנם לפנים כאשר אהבו האנשים את החכמה והיא אז עוד צעירה לימים היתה, ויהכבוה בעצם תום וחום לבכם, ולא הרבה הכיטו על שכר פרי בטנה, והמצאותיה המעטות, בנייההכמה אהבו אז, רק בגלל אמם, אך בדורות האחרונים כאשר זקנה החכמה ואהבת החכמה רפתה במאד, לכן יאהבו אותה נדבה רק בגלל בניה הרבים, בגלל ההמצאות הרבות, אשר יתזו זרע כסנה, והמה רק הבנים אהובים ביותר להאנשים, אבל לא את החכמה בעד עצמה ומעלתה, וגם ישנם רבים וכן שלמים, אשר יבואו לפקוד את נה החכמה ולהתנות אהבים עמה כמעט עד אשר תמליט להם בנים ויבואו ברכה אל בתיהם, להביא לאדם את המתנות הטובות של "עשר וכבוד" אשר בהם כל מעיננו סלה, והא ראייה, כי אלה החכמות והידיעות, אשר לא תלדנה בנים או מעטים המה פרי בטנן, כמו חכמת "הפלוסופיא", מליצה ושירי, "תורה ודת", "הגיגין ומוסר השכל" וכדומה, אותן עזבו בני הדור הנאור, ויבחרו רק באלה הידיעות אשר יתזו סחן זרע המצאות חדשות לבקרים כמו "חכמת הטבע", "חכמת המזג", "חשבון והנדסוד" וכדומה, יען כי פרות ורבות הנה, אף לו יכלו, כי עתה קימו גם הם מצות "שלוה הקן", ובני העם בטח יקימו להלכה ולמעשה "שלוה תשלוה את האם ואת הבנים תקח לך" — והדברים ארוכים. לכן גם אני גם אתה לא נכוש הרבה מפני ההשכלה והחכמה של בני הדור ומה גם מחכמת אלה, אשר יתאמצו ביותר לפטור את בני האדם מכל עצם נעלה ונשגב ויבואו

ויבואו בתכלי החכמים המגשימים (מאמריאליסטען) להפר חוק ללא-תורה וללא-
מצוות ה' ומעלת יתרון האדם גם בדברי הימים וכתוב עמים. —

ד.

אבל מה היא תכלית הבריאה? תכלית האדם? תכלית תולדות בני אדם?
אמנם על אלה השאלות גדולים הקרי לב, ידענו ולא ידענו אותן. —
על פי התורה והקבלה הנאמנה, אמנם ידענו גם ידענו ידיעה כללית, אבל
ידיעה נִיָּה לשלות נפשנו בזה ובכא, אולם ידיעה בפרט, ידיעה ברורה, ידיעה
שלמה לא נדע ולא נוכל לדעת, יען העושה מעשה בראשית, יוצר האדם
ומושל בלאומים, אם כי התעטף במדת ענותנותו ויאבה לגלות לנו אפס
קצתו מה הפצו בכיתו ואהל אפדנו, אבל לרדת לסוף דעתו ועומק כונתו,
הידיעה הזאת בעד האדם היא תהום רבה, ומי יתן ויוכל להבין את חין ערך
הדברים הנעלים, אשר בחסדו הקרובים ה' אל חוף בינת אדם לקבלם באהבה
בתור מתנת טובו. —

„הכל ברא לכבוד“, „כל הנבראים והאדם תכלית קיומם לעבוד את ה'“,
הראשונים „מיראה“ עפ"י החוק נתן ולא יעבור, והשני „מאהבה ומיראה“
כמעלתו ובכחירתו, „תולדת בני אדם“, אשר לא הוכשרה עדנה לעבודה
כזאת שואפת היא אל תכלית אחרת „הימים“ לעבדו שכם אחד והיה
ה' אחד ושמו אחד“ —

כל אלה מפי התורה וחזו"ה למדנו ואשרנו כי לא למדנו יותר, והלאוי,
כי נבין את האזכרות האלה, והלאוי, כי יבין כל אחד את אלה לאשורם,
כפי אשר יוכל שאת ולא ילך לנוע אל „השכל העיוני“ לחיות ממנו זרע, וילדי
נכרים ישפיק, אשר אביהם לא יכירו או יסלאו פניו כלמות בתעתועיהם
הרכים ויכעיסוהו תמרוים. —

אכן גם אלה האזכרות הכלליות התנה כר נרחב להונה דעות להשקיף
לשור ולתור, אם יוכל למצוא לו קשט ודת למשיבת נפש, ואם אך לא יצא
מחוג התורה והאלה, גם אם לא ידושש לו עוזרים מן ההוין, מוכמת הוא
כי הולך תום ילך בטח הנהו ונכה ה' דרכו, אבל עליו להזהר, לכל יחליט
ויחה דעה, כי אכן כזה וכזה אמת ויציב, רק סותר לו להיות צופה
ומביט ואת אשר יראה יניד, ובקבוץ ההשקפות אולי תצא תורה ותועלת. —

השקפה אחת מהשקפותיו בענינים האלה לא ימנע גם כותב המאמר
להציג בזה בתור „צופה ומביט“, ואם יש בה איזה „משמ“ להקנת האזכרות
האלה יקרבה הקורא, ואם לא, יהי רצון לחשוב אותה „ל שגנת צופה“
הבלתי עולה „זדון“, כי כונתו בטח רצויה לתת גדל כבוד ויקר לדעת את
ה' ודעת קדושים. —

חזיון נפלא רואים אנחנו בהיותנו מציינים מן חרכי תכלית הבריאה,
מחות האדם ותולדות בני אדם, בהיות להם ברק צד השוה לכלמו כאחד
הלא היא ההשקפה כי „המרוכה מחזיק את המועט“, אשר טוב
מאליו, כי „המועט“ היא תכלית או קרוב אל התכלית ונושא תמצית הכנה,
והמרוכה

והמרוכה הלא הוא טפל להמועט או סבה מביאה אל התכלית, ובכל זאת נראה עין בעין בכל המקום ובאדם, כי גם "המרוכה" חביב הנהו בעיני בורא המציאות, יוצר האדם ומושל בלאומים, עד כי כל פרט ופרט מהמרוכה יוצא ובא להתייב על פני כמת החזיון בעולם מקשט כחמד ובצורתו השלימה, ואם רק הוא בעצמו לא ישחית את דרכו, או נראה כאלו לכל אחד ישנה תכלית מיוחדת לו, והפתגם הנאמן (דעוויו) בהשקפתי זאת, הלא הוא הכתוב הדר: "מה רבו מעשיך ה'" (ובכל זאת) "כלם בחכמה עשית"!! גם עוד צד השווה לכלמו כאחד, כי לבריאה, לאדם ולתולדות בני אדם, עבודה אחת לכלמ" הלא היא "עבודת אלהים" ומה העבודה הזאת? להקריב קרבנות לה" אם בעצמם או ע"י אחרים, אשר האחרים האלה הם "הכהנים" במקדש כל הבריאה בלה שבה נכללו גם האדם גם תולדות "בני אדם", ואם נוסף עוד בנוגע אל תולדות בני אדם פתגם אחד: "ורב יעבוד צעיר" הנה היא השקפתי הכללית, אשר על פיה אנסה להבין גם איזה ענינים נכבדים בתורתנו הקדושה, ואבאר את דברי:

לכל אהלוק בגדולות ובנפלאות במציאות ובסתרי המציאות, למען דעת "בי המרוכה סחזיק את המועט" אבחר לי את החזיון הקרוב ומבשרי אחזה. —

גוף האדם במשקל מאה או מאה ועשרים או יותר ליטרות מוסק הנהו (ווירד געהייצט) בחומר-פחמי (קאָהלענשטאָף) ממשקל איזה לאָטה (ערך חצי ליטרא) מתמצית המזון הבא אל קרבו לכלכל ולהחזיק את חום הגוף בערך 37 מעלות במשך יום תמים מעת לעת — והנה לא אספר מכה מעשי המכונות הנפלאות אשר באדם, הריאה, הלב וכל האברים המסיעים לדבר ההקפדה להחם את הגוף, עד כי יביאו חוקרי הטבע חשבון, כי להחם גוף אחר ממשקל האדם במשך מעת לעת נדרש להסקה כזאת לא פחות ממאה ליטרות או 3200 לאָטה פחמים להחם את הגוף הוא ולהחזיק במעלות 37 חום, עד כי כל מכונות מעשי ידי אנוש ותחבולותיו כאין וכאפס נחשבו מול כשרון הריאה, הלב, הקבה וכדומה, רק די לנו לדעת כי הלאטהען האחדים מחומר הפחמי מחממים את כל הגוף יום תמים ומכלכלים בו את החום והחיים, אבל מאין הם באים? מהמזון, המזייה והכלכלה, ולאן הם הולכים? אל כל הרמ"ח אברים ושם"ה גידים להרתיח את הדם השוטף עובר רצוא ושוב בזרם תמידי. —

והנה יבוא השואל מדעת או שלא מדעת ושאל: אם די לאדם לחמו וחיו במשך מעת לעת מערב עד ערב איזה לאָטה חומר פחמי, למה ייקר כה פדיון נפשו זה הדם להספיק את חום הגוף די צרכו, כי תחת החצי ליטרא החומר הפחמי המחממו, הלא יביא האדם אל קרבו כמה וכמה ליטרות לחם, בשר, תבשיל, מים וכל המשקים שבעולם. גם לא יסתפק השואל, אם נשיב לו תשובה שאינה מספקת, באמרנו, כי צנורות הדם יקבלו אל תוכם רק את תמצית המזון, אך הקבה, המוחל, הקבד והכליות ויתר המכשירים בהשלימם את פעולתם ישלחו ויוציאו רובא דרובא מחלקי המזון והמשקה

והמשקה בתור פסולת החוצה, ברעי, בשקן, בועה, באויר הנשימה וכדומה, וישאירו בנוף רק את תמצית הלאַטהען של המזון הנועדה לתכליתה, יען השואל יאמר, כי בכל זאת שאלתו במקומה עומדת: למה ולמי כל העמל הזה, ככרות לחם, הצאן ובקר ישחט, בשר ודגים ועמהם פרי העץ והגן וכל המטעמים וכל המתקים, אשר יכניס האדם אל קרבו, ואשר בגללם כל עמל אדם לפיהו לעבוד את האדמה, לטפל בגדולי הבעלי חיים ולעשות כל עבודה קשה ומלאכת מחשבת לכלכל את חייו וחיי בני ביתו, היקצר מה' להכין מזון לאדם רק את הלאַטהען האחרים מחומר הפחמי ערוכים ומתוקנים במעט עמל ובמעט יגיעה לאדם וחי בהם? הן יודעים אנחנו, כי לא על הלהם לבדו יחיה האדם, ובעת שעלה רצון לפני ה' לעשות ג'ס' יכולים היו אבותינו להתפרנס במדבר "ארבעים שנה" "כמן" במוצא פי ה', אשר לא ידעו מה הוא ואשר בטח באיפת מזון קמנה עומר לגלגלת" הספיקה דיה להמציא לכל אחד את מספר הלאַטהען הדרושים לחום וחיים, גם בכח האכילה של מזון סעודה אחת הלך אליהו מ' יום או משה רבנו ע"ה לא אָכל ולא שתה מ' מעת לעת, ובכל זאת לא נגרע מהם דבר לכלכל את חייהם וחומם גם באפס אכילה ומזון ובאפס התחדשות של תמצית הלאַטהען הנזכרים ומבלי דבר ממעשה נסים וחזויה, היד ה' תקצר להספיק לכל אדם את מזונו במועט מבלי שיצטרך להכניס הרבה ולהוציא הרבה ולהשאיר בקרבו לתשמישו רק מקצת מן המקצת הדרושה לו, הלא יכול ה' להקל מעל האדם את עבודתו הקשה להיות תמיד מכין מזון בכמות מרובה, והלא טוב טוב היה לאדם יותר להיות פועל בטל ממרדונו למלאות את גרונו ומופנה ושוקד למלאות תכליות אחרות? —

על השאלה הזאת התשובה עפ"י הלכה למעשה ועפ"י החוק בטבע המציאות אשר לפי דברינו, המרובה מחזיק את המועט, ואם תעמיק שאלה גם על עצם החוק הזה על מה זה ועל מה זה עשה ה' ככה, אבל השמעת או ידעת כי אין שואלים ודורשים "בטעמי הקיים", ועלינו רק לראות את אשר לפנינו, כי המרובה מחזיק את המועט, ומי יבוא אחרי המלך עליון בורא העולם במצות מאמריו בתחלה ובחוק נתן ולא יעבור בתקומת הבריאה לשאול על הדבר אשר כבר עשהו, ואם תחפוץ תוכל עוד להוסיף אמיץ למשל דברינו, הן המוח באדם הוא משכן הרוח והנפש, ובבלי תפונה הנהו החלק הכי נכבד או "המועט" שיחזיקו "המרובה", כי לו משרתים רבים, הלא המה אברי גוף האדם החיצוניים והפנימיים להחזיק ולהחיותו ולאמצו, ואם די לכל הגוף איזה לאַטהען חומר פחמי הלא להמוח לבדו להחזקת חצו די בתמצית של לאַטה אחד או פחות, וכל שאר האברים וכל המזון המרובה של המזון המחיה והכלכלה ישרתו ביהוד להחזקת המוח שהוא העיקר. מהחזון הזה ומחזוונות עוד רבים גדולים ונכבדים מאלה רואים אנחנו, כי אמנם כן הוא, כי החוק בטבע המציאות להיות "המרובה מחזיק את המועט" הוא חוק ולא יעבור. —

אכן גם ההשקפה השניה אשר בפתנם שלנו, בלם בחכמה עשית" לאמר, כי גם המרובה איננו יוצא לאור עולם ולהתקים כלי צורה ותכלית

ותכלית, נאמנה מאד, הן זאת רואים אנחנו גם במשל דברינו גם בכל דבר ודבר, כי "להמרוכה" ישנן ג'כ חשיבות ותכלית בפני עצמו, כי גם האברים שהמה המרוכה ביהם המוח ערוכים ומתוקנים בטוב טעם ודעת ובכשרון מאד נעלה, גם הושרי המזון אשר נקח מהם אל המחיה והכלכלה במרם יבואו אל ידינו ואל פינו, כהבעלי חיים אשר מכשרם נשבע, כיבול השדה ופרי העץ והגן, לכל אחד מהם צורה ותכלית יופי סדר ומשטר עד להפליא. החפוח אשר באבלנו אותו נשאר בנוף האדם לתמצית מזונו אולי רק נטף מים אחד, מה נחמד מראהו ומה יפה הוא על ענף עצחו, וכן כל פרי עץ הדר וכל שיח השדה וכל הבעלי חיים במרם יבואו להיות קנין האדם למזונו, מה טובים ויפים המה, כלם אהובים כלם נחמדים ונעימים, כלם בחכמה רבה עשה אותם ה', וכמותם ככל "המרוכה המחזיק את המועט" כמבע המציאות. —

גם באדם ובתולדות בני אדם אם נאמר, כי לא כל אדם תכלית האדם והפראים והמנושמים ועובדי אלילים בדוחות קדומים יוכיחו, הלא גם בכני אדם שורר החוק להיות המרוכה מחזיק את המועט", ואשר גם המרוכה איננו לבטלה חלילה, ומי כעם ישראל אשר עפ"י תורתנו הקדושה ודברי חז"ל יתנו כבוד ויקר להעמים האחרים, אשר יצמינו כמדות טובות ושגור על לשון כל אחד מאמר חז"ל "חסידיו אומות העולם יש להם חלק לעולם הבא", והכל עפ"י התורה והנביאים ודעת קדושים חכמינו ז"ל, אשר יתנו חשיבות לעמים אחרים וביחוד להטובים שבהם, וחלילה לאמר כי חדלי אישים המה, פסולת או קליפות או זלות לבני אדם, והכתובים "למה יאמרו הגוים", "למה יאמרו מצרים" גביא לגוים נתתיך" מעשה "יונה ונינוה" הנכרי" בתפלת שלמה וכדומה בספרי הקדש ובאמרות חז"ל יוכיחו לנו למדי, כי הכתוב הדר: "מה רבו מעשיך ה' (ובכל זאת) כלם בחכמה עשית" יתן עז ותעצמות גם "להמרוכה המחזיק את המועט באדם ובתולדות בני אדם" וישית לראשו לויית הן. —

ה.

אבל מה היא תכלית המרוכה והמועט גם יחד, אשר אמנם עלינו להחליט, כי במועט הלא בו התכלית גבוה מעל גבוה, ובכל זאת התכלית תכלית בכלמו כאחד?

התשובה כי "תכלית הבריאה היא האדם" נניח לאלה המחליטים כזאת ואשר יביאו עצומותיהם נגד אלה אשר קשה להם להאמין (והרמב"ם ז"ל בכללם) כי גרמי השמים וכל צבאיהם עשויים ומזוננים המה בעד האדם לבדו, שהוא חי על פני הכדור הקטן נגדם "הארץ", ואנחנו לא נחזה דעתנו להכריע ביניהם בשקול הדעת, רק נעיר בזה, כי לא נפלאת היא ולא רחוקה מאד דעת המחליטים את תכלית הבריאה, באדם, יען אם ה' ברא הכל לכבוד ולתכלית גבוה מעל גבוה, לא נדע עוד איה מקום כבודו וחכמתו ביותר, אם בשמש או בנהר דינור אשר נמנה כמספר ביליאונען וטריליאונען למדת גופיהם, או בראש תולעת ושכולת שועל, או הברואים

הקטנים

הקטנים אשר עולם מציאותם בנטף נוזלים, כי אם נאמר: ה"ב נדל להנדל! כן עלינו לאמר: ה"ב נדל להקטן! ולהכמת ה' בקרב אשר יכלכל בתוכו תנאי המציאות והחיים ובעת התפעלות הרגש ושכל האדם נכבדים המה ביותר פלאי הפלאים אשר בנוף ובשטח קטן שבקטנים, ואם האדם בכריאה בתוך יהלוך וילך קוסמיות וראשו מניע השמימה, אשר בו נמצאו כל תנאי המציאות והחיים בכשרון כזה, אשר אין בצבא עליונים ותחתונים קשלם, ונוסף לזה גם גשמת חיים נפש האדם הלך אלוה ממעל ותעודה רמה של הדעת כי בצלם אלהים נברא" גם חבה יתרה, כי נודעת לו כי בצלם אלהים פעולתו ותכליתו, גם שפתו אתו הסימן המובהק לרוממות מעלתו ועוד סימנים רבים בטרון האדם, אזי קרוב לרואי, אשר יציר כזה הוא הבכור והתכלית בין הברואים וטבע המציאות ברצון ה', אל אהן על כל המעשים, ואם גם זה האדם מדה של איזה אמות לטפו ואיזה מקדים לראשו משכן הרח והנפש, ואם בחוש רואים אנתנו תעופות ראם ופיל כי כמה נחשב הוא נגד האדם, אשר נער קטן נוהג כם בעולם הזה, יען נופלים המה ממנו עד מאד במעלה, פן הוא גם עולם הגלגלים אשר ה"ב נדל" איננו עוד עצם החשיבות והתכלית וחכמת ה' נפלאה, גם ואולי עוד יותר "בקטן" ומה גם כאדם הזה, אשר כמה מעלות טובות לו, אשר אותותן אותות תפנה בדבר תכלית האדם בכריאה להיותם ידים מוכיחות, כי זה הנקוב בשם "עולם קטן" הוא המועט שהמרוכב" של גלגלי עולם הגדול מחזיקו בגלל תכליתו הרמה ותעודתו המאד נעלה. —

הצד השווה לפי השקפתנו ג"כ, כי לבריאה, לאדם ולתולדות בני אדם תכלית כללית ומשותפת לכלם כאחד הלא הוא: לעבוד שכם אחד את ה', להקריב קרבנות על מזבח התכלית הזאת אם עי עצמם או עי אחרים שהמה הכהנים במקדש הבריאה". —

אם תתפלא קורא נכון, כי העליתי כזה את זכר הקרבנות הדבר אשר התחבטו בו המאורות הגדולים חכמים וידועים בכלל, גם בפרט בדבר הקרבנות של עם ישראל ע"פ התורה, וכמה דיו נשפכו על הענין הזה וכמה דין ודברים נמצאים במפורת היהדות לישוב בדוחק את הזרות והקשות הנמצאים לפי דעתם במקצוע הזה, והנה כותב המאמר בא בתור צופה ומביט וחפץ לצרף את דבר הקרבנות, גם אל כל הבריאה קלה, אל האדם ותולדות בני אדם גם יחד, להגדיל הפלא. אבל לאט לי קורא דברי, כי כהיות הכותב איש פשוט ומכט פשוט לו ואת אשר יראה בשדה צופים יגיד, ואם יש כמש בהשקפתי על הקורא לשפוט ולא ישום אשם בה, גם: אם לא קלעה השערה, אחרי אקדמת מלים בראש הפרק, כי משער ולא מחליט אנכי בכל אלה, ואם השקפתי תהי מועלת, כי דבר עמנו ומשפט הקרבנות בתורת כהנים יצא לאור משפטו, מה טוב לצרף וללכך הדברים, אך מובן מאליי כי השקפתי שונה היא מן הקצה אל הקצה מדעת האומרים כי קרבנות בני ישראל רק למגדר מילתא ובגלל ההרחקה מעבודת גלולים, אשר במחילת כבודם, כשם שקין והבל" ונה איש צדיק תמים לא באו לשאול שאלת חכם, אם להביא קרבן לה', ומעצמם ולא מפני ההרחקה מעבודת גלולים

גלולים של העמים האחרים אשר לא היו ולא נבראו עוד, כן כל הבריאה ואדם כי יקריב קרבן לא שאלו ולא ישאלו על מעשיהם אלה מחכמים כאלה אשר דבר הקרבנות כמו שער בנפשם וזר ומוזר להם העבודה הזאת. —

לפי השקפתי לא בני אדם בעלי בחירה לכד מביאים קרבנות, כי גם כל יצורי הבריאה מקריבי קרבנות' המה לה' אדון עולם ועבודת אלהים בהבאת קרבנות משותפת היא לכלם יחד, ואם רק על פיה לא ישחיתו את דרכם (בני אדם ביחוד) היא עבודה תמה וצרופה לרצון לפני ה', ומבלי נאריך הרבה, הבה יתבונן כל אחד, כי כל נמצא בעולם ה' מקריב לה' קרבן את עצמו ואת כחותיו וחלקי החומר שלו ברב או במעט על מזבח החוק והתכלית של הבורא עולם, חק נתן ולא יעבור. מובן מאליו כי זולת האדם כל יציר נברא לא-לרצונו יקריב את קרבנו רק אָנוּס הוא על פי הדבור של ה' ומצָוָה ועושה זאת מהחוק, אף כי לא יבון לבו לשמים. כל מעשה החלוף והתמורה בעולם: מות וחיים בדברי המליץ: עפר ייגק עשב, אורתי יאכל כשב וכז' כקדוה אש המסים וכל הדומרים החפוכים ממוצק לנוזלים ומנוזלים למוצק עד הבעלי חיים הטורפים ואשר יהיו למרף עד האדם המושל עליהם ויקריבם לצרכיו, כל אלה הבהבאת קרבנות על מזבח חוק ה', אשר כל הנבראים יביאו את קרבנם תמידים כסדרם ומנחתם כהלכתם, ורבים המה אשר בעצמם לא יביאו את קרבנם ישר לה', הלא יעשו זאת באמצעות בעלי חיים אחרים או טובי היצורים הלא המה בני האדם שהנם בתור כהנים' בעבודת הקרבנות, אשר יזכו אותם שלמים להנאת גופם ולכלכל את חייהם על פי חוק ה', וביחס האנשים ביחוד אל הבעה הלא כל אחד יראה כי אלה הבעה התקפים, בכח אבל לא בשכל והכל במצות ה' מקריבים עצמם להאדם, החומר והמוס את כחותיהם לעבודת האדם, והשור והשה וכל בהמה יתנו לאדם את בשרם לא כל ה' ויעלו עולות על מזבח החוק, אף לא יתנגדו לזה, ונער קמן נהנה שור פר אל בית המטבח, בהמה גדולה, אשר בפרסת רגל אחת יכלה לעשות קלה עם המנהל ועם השוחט המלאך המות שלו גם יחד וכדומה וכדומה, ובאופן הזה מעשה הקרבנות לא פסק מהבריאה ומהאדם ומתולדות בני אדם, אשר דור הולך מקריב את מפעליו לה' עפ"י החוק לדור יבוא, וכלם כאחד מביאים את קרבנותיהם על מזבח התכלית של אחרית הימים, הראשונים בעד האחרונים עד דור אחרון על עפר יקום בתכלית ה', וכפי הנקוב בפתגם שלנו ורב יעבור צעיר. —

אבל לא נאריך בענין הבאת הקרבנות של כל הברואים ונשוב אל האדם להתבונן, כי הנהו ככל הברואים מצוה ועומד לזה אכן רק לרצונו בהיותו בעל בחירה ורצון. "הקריב קרבנות לה" או למזבת זולתו, שהיא גיב קרבן לה", גם קרבנות עובדי עבודה זרה במעות לעצביהם ועובדי ה' לאלקים חיים עפ"י התורה המצוה. — אבל מה בין קרבנות שאר הברואים לקרבנות האדם בעבודתו לה' או במעות לעבודה זרה? —

כמדומה לי כי ההבדל הוא בזה, כי הברואים זולת האדם בהיותם בני

בלי דעת ובלי בחירה ורק האינסטינקט או כח ה' אחר מושכם לעבודת הקרבנות שלהם כפי חוק הבריאה, הנה כל קרבנם היא תקרובת עצמותם" אם עיי עצמם או עיי אחרים, יען כי אין להם כל קנין (בעיוטין) בעולם וערופים הנה משפע ומתנה אחרת וחסדים הנה הידיעה של שלי, לכן בעצמותם, בחסדם ובכחם יבואו תמיד לעשות רצון קונם להיות זבחי רצון כונת הבריאה בכלל או באמר אחד: הברואים זולת האדם הנה עולות בעד עצמם וזבחי שלמים בעד אחרים — לא כן האדם שהוא בר דעת ובעל בחירה אף מבלעדי התורה והדת, מאז מקדם נסך עליו רוח ממרום גם כח המושך נמן לו כי יתנדב בתשוקה נמרצה להקריב קרבנות, יען לא נופל רק נעלה הוא מכל הנבראים; אכן הבאת קרבנותיו תכלכל בקרבה המעלות האלה: א) יען כי מותר להאדם מכל הנבראים גם כזה, כי יש לו "קנין ורכוש" גם יודע הוא כי יש לו הקנין והרכוש ידיעת "שלי", ומפני כי במזב לכו על קנינו וזכור, כי הוא מתנת מזבו של אלהיו אדון העולם אשר יכיר מציאותו באיזה הכרה שתהיה הנה בחפצו להיות מכיר טובה ותודה לו לרצונו יביא "קרבן לה" החלק מקנינו ורק עליו לדעת, גם מבלעדי התורה, כי "הקרבן שלו" בהיותו אדם נברא כצלם אלהים לא נדרש להיות "בטול היש" של עצמותו כמו אצל הנבראים האחרים או הקרבת אחד מבניו או בני משפחתו רק הקרבת חלק מהקנין שלו לבד, מהקנין וידיעת "שלי" שלו, ראשית יתרוננו בחוש על כל הנבראים במבע המציאות, אשר אין להם כל קנין ועליהם להקריב את עצמותם וכחם בבלי ידיעה ובבלי בחירה ורצון, יען הנה לא ידעו את קיומם, והאדם הלא יודע, כי אם היה חפץ צורו וקונו לאפס את מציאותו, כי אז לא נתן לו ולכניו ולבנותיו חיים ומתנות החיים ולא קראם אל המציאות, ואם חי היתו האדם בטח, זה הוא רצון קונו ובוראו, כי יחיה לפניו עד תכלית חייו ולא יוכל להקריב לו את עצמותו רק את "קנינו" לבד. ב) כי אמנם טוב אשר יפה הוא כי יקח האדם חלק אחד מרכושו וקנינו אשר רכש לו ויקריבהו קרבן לה' הנותן לו והמחזיק את קנינו, אבל אם נשאל: איזה חלק מקנינו יביא לה' ואיזהו חביב ביותר לשם הכרת טובה ותודה, אם מנחה מיכול האדמה או מהבעלי חיים? ע"ז נוכל לענות כי "קרבנות הבעלי חיים" הנכבדים ביותר, יען וביען כי ממשלת האדם על הבעלי חיים לכבוש אותם תחת רשותו להיות קנינו, בזה נפר ביחוד יתרון האדם וזה הוא הקנין היותר נכבד לאדם, לכן גם קרבן הבעלי חיים הוא הקרבן היותר נבדר, כי לא צומח ונעפר ואבן הבע"ח, אשר בנקל יעשה האדם בהם כמזב בעיניו, ואם יכבוש את הנברא המשותף עמו בחיים תחת ממשלתו ככשרון האדם ובמעשה אנוש ותחבולותיו, הקנין הזה יחוסם את מעלת האדם, לכן גם קרבן הבע"ח חביב הנהו במאד. —

ובתור השערה נוכל להתבונן על קרבנות קין והבל, אשר הראשון הביא קרבן מנחה מיבול השדה והשני מכבורות צאנו ומחלבהן, שאמנם לפי דברינו החשיבות ביותר היא בקרבן השני, ואם לא נדע בגלל מה ביחוד שעשה ה' אל מנחת השני ואל מנחת הראשון לא שעשה,

כי כמח מלכד הבאת בע"ה לקרבן היה עוד דבר מה, אשר בגללו מנחת הבל מצא חן בעיני ה' אבל למנחת קץ לא שעה, נוכל אולי לשער, כי קין ראה את פעולת רצון ה', כי עדרי צאן של אחיו פרו ורבו ועבודת אדמתו (אשר אררה ה' בחטאת אבותיו, ולפתחה היתה רובצת) לא הביאה ברכה בעמלו והארץ לא נתנה יבולה, גם לא תתן יבולה לאלה אשר מעשיהם בלתי רצוים לה', ופרשת ויהיה אם שמע" תוכיח, ולמען תיטיב שאת דרוש מעשה האדם בינו לבין המקום וקין במח לא הצמיח בזה, ויחד לקין מאד, ובהיותם בשדה ויאמר קין אל הבל אחיו (אשר לא נדע מה אמר רק בהשערה אולי נוכל לתת דברים בפיו), כי יען קין הוא הבכור, אשר לו המשפט לבחור בקנין שכס אחד מעל אחיו, אולי בקש מאחיו, כי יחליף עמו את קנינו, לתת לו את עדרי הצאן להיות הוא "הרועה" והבל יהיה עובד האדמה אשר אררה ה', וירא לו את שדהו ושיח השדה אשר לא עלה יפה, באמרו, כי קנין גרוע דרוש להיות נחלת האח הקטן, גם למען יהיה לו משפט הבכורה בהכאת קרבן מנחה "מבעלי חיים קרבן יותר חשוב", וכאשר מאן אחיו לעשות רצונו ויקם עליו ויהרגו. —

והנה אלה מהעמים הקדמונים הפראים עובדי עבודה זרה מה עשו המה בקרבנותיהם? המה מכלי דעת יתרון האדם לא את קנינם הקריבו רק את עצמם ככל החומרים והבע"ה האחרים, גם את בניהם ואת בנותיהם הקריבו למלך ויתגודדו בחרבות ויסגפו את עצמם לשם קרבן לעצביהם, אף גם זאת כי פרצו גדר עברו חוק האנושית ועבודת גלולים היתה עבודתם, כל מיני זמה (השחתת עצמותם) וכל מיני תבל ותועבה לשם עבודה, אף בחשבם כי לא הקנין מרציה לאליליהם רק עצמותם, לכן דמו כי בנוגע אל הקנין השאיר אלהיהם בידם הכח והזכות לרכוש להם כחפצם מכל אשר יבחרו להגדיל את קניניהם, לכן מלאה הארץ "חמס", כי כל אחד הגדיל הרחיב את קנינו בחמס ידיו ומעשה "החמס" השכיחם כי בני אדם המה, וילמדו את מעשי החיות הטורפות, ואולי מפני זה חדלו בשלימות להכיר איזה "מסכה ראשונה" מן הסבות לאלהות, וירא ה' כי רבה רעת האדם של דור נח ויביא מכול בעולם למחות אותם מהאדמה, ורק זה האחד נצל בהיותו צדיק ובכפו לא דבק מאוס מחמס דורו ותמים היה לה' בורא העולם ומכיר את יתרון האדם ותועדתו, ובצאתו מן התבה עשה מזבח ויקרב עליו מהקנין שלו הנכבד הלא המה הבעלי חיים עולות לה', וכן עשו האבות במזבחות ובקרבנות שלהם, ונוסף לאלה נדבו גם חלק מקנינם לעשות צדקה וחסד שהמה ג"כ קרבנות רצוים לה' ועקב גדר "עשר אעשרנו לך", וכל אלה הקרבנות יעלו לרצון לפני ה'.

כפי השקפתנו זאת נראה אל נכון, כי לא כאשר דמו וידמו האומרים, כי עצם דבר הקרבנות למותר ולמחסור, כן הוא, ומה גם קרבנות בעלי חיים, ורק בגלל ההרחקה השאירו לעם ישראל הקרבת הקרבנות, זאת לא זאת! בדבר הקרבנות בכלל אמנם חוק הוא לאדם כמו לכל ברואי ה' להקריב קרבנות, כל אחד לפי מעלתו באנס או ברצון, ומה גם קרבנות בני ישראל שהיא עבודה תמה ונאמנה ומאמתה מאד גם בשכל ועל דעת השקפתי

זאת, אף הכתוב בתורת כהנים אצל הקרבנות אומר: "אדם כי יקריב מכם קרבן" יתן עו ותעצומות להשקפתי זאת, לכן לא נאמר "איש" או "בני ישראל" רק "אדם", יעו כי בתור "אדם" עליו להקריב קרבן, אך "האדם", אשר הוא "מכם" (כלומר מבני ישראל) עליו להקריב את קרבנותיו רק על פי התורה והמצוה בתורת כהנים, גם נזכר כמה פעמים "לרצונה" "לרצונכם", כי זה הוא באמת רצון האדם בבחירתו ובהכרת הטובה לה' להקריב קרבן דבר מה מקנינו, אם מקנינו הנכבד מהבע"ה מה טוב, ואם לא גם מהצומח וכול להקריב מנחתו, באופן אם ידו קצרה להקריב קנין גבוה קנין הבע"ה, אבל הכל רק מקנינו ולא תקרובת עצמותו או בניו ובנותיו ולסגף עצמו ביסורים וענויים, כי כל אלה התועבות עשו הגוים הכנענים ושאר עובדי גלולים כשנות קדם וישמידם ה'.

ואל ישאלני הקורא מה היא "מסירת נפש"? ואיך המה הקרבנות אשר הקריבו אבותינו את חייהם על קדוש ה', איך המה קרבנות בני ובנות ישראל זבחי רצון נושאי הצלב והאינקוויזיציאן? הלא תקרובת עצמות האדם היא זאת! כי תשובתי פשוטה, רק במליצה נוכל לכנות את "מסירת נפש" על קדוש ה' בשם קרבנות, אבל באמת כל שנאמר עליהם "הָרַג ואל יעבור" הוא רק העמידה כסלע איתן על עמדו מבלי ימוש ממנו, ואם מן החוץ יבואו להדוף אותו מסקומו והוא מקומו לא ינח ואם גם יאכז את חיו לא קרבן עצמותו הוא זה, רק התחזקות המצב בכל כחו, ואם נושאי הצלב והאינקוויזיציאן אנסו רבים מאבותינו להמיר את דתם והמה עמדו על עמדם ולא נאותו לזה בעד כל הון, הלא אבותינו לא הביאו קרבנות לרצונם לה', רק המאנסים המה הרוצחים, כי באו עליהם בחוקת היד להנף צור הרבם עליהם בגלל אמונתם אשר עמדו על דעתם לבלי לעזבה, ומוכן מאליו כי אף אם לא נקנה את מעשה המוסרים את נפשם על קדוש השם בשם "קרבן" שכרם הרבה מאד בגלל "קדוש השם" בעצמו באופן מאד נעלה.

אולם הבאת הקרבן מהקנין הנבחר, הלא הוא מבעלי חיים, יכולה היתה להיות רק כל הזמן אשר עיר הקדש והמקדש היו על מכונם, ששם היו עליהם להביא ולהקריב את קרבנותיהם אל מקום אחד על מזבח "סקדש ה" בירושלים, המקום האחד אשר בחר ה', לשמור את בני ישראל מהבאת קרבנות במקום אחר, יען עלולים היו ע"י הקרבנות לעשות גם זר מעשיהם לעבודה זרה, ורק במקום אשר בחר ה' טובטחים המה, כי יביאו קרבן רק לה', ואחר הרבן הכית, בחסרון המקום האחד והמיוחד לזה, פסקו הקרבנות ואנחנו נשלמה פרים שפתינו "בתפלה" תחתם, כי גם השפה מתנת ה' וקנין האדם ונשארו לנו התורה והמצוה זולת הקרבנות למלאות אותן כדת, אף חלק הקרבנות הבלתי תלויים בזמן ומקום, כמו עשות הטוב והחסד לזולתנו וכדומה כמה מעשים טובים, אשר נוכל למלאות בהם את "ההפסק" בזמן הגלות גם בבלי קרבנות, עד אשר ישוב ה' וירחמנו לקבץ נדחי ישראל ולבנות הנהרסות ויקבל ברחמים וברצון את תפלתנו: "הכיאנו לציון וכו' ושם נעשה לפניך את קרבנות חובותינו תמידים כסדרם.

והנה לא מוזרה לנו תוכחת הנביאים כמו "חסד חפצתי ולא זכה", אשר לא צויתר וכדומה וכדומה, כי בעוד החלו בני העם לקנות מושגים זרים בדבר הקרבנות לכן נדרש היה להסיר מלבם את השגתם המוטעת, למען יפנו אל ענינים אחרים טובים ומועילים אשר לא ישגו בהם, ומשום "עת לעשות לה" ולהחזקת המוסר והמדות, הגדילו להעריך את חין ערך "החסד והצדקה" והצנעו לכת. — אבל כל ימי הארץ וימות עולם לא יחדלו קרבנות אצל הבריאה ואצל בני האדם, זה בכה וזה בכה, ואצל בני ישראל ישובו להיות כשהיו, בשוב ה' את שבות עמו ובני אל חי ישובו לגבולם ולארץ ירושתם. —

אמנם יותר מאשר הארכתני בפרק הזה נשארו עוד ענינים רבים בענין הזה אשר לא צרפתי אל הגיוני אלה במקצוע הזה, גם אבקשך לבל תמריחני, קורא דברי, לבוא בדברים ע"ד תכלית תולדות בני אדם, אשר העליתי רק אזכרתה בפתגם דברי: "ורב יעבוד צעיר", כי לא ספר" אני רק "מאמר", ואם תחפוץ להעמיק דבר ולהיות ג"כ "מציץ מן החרכים" הלא לחזות נכחה אם תשים לב לדעת דבר לאשורו, סבלי להלך בגדולות ובנפל אבל עצתי אמונה לך כי בענינים כאלה, אם תחזה איזה ברק אור אל ו בעצמך, ועליך לגלות גם לעצמך גם לאחרים כל זאת בתור השערה" יותר, כי לא משגיחים מן החלונות אנחנו בענינים נשנים כאלה, רק לע רחוקות ובוהירות רבה תוכל להיות "מציץ מן החרכים" כמוני היום. —

נ.

עד היכן הדברים מגיעים.

א.

מקרא קצר ומפרש ישנו בתו"ק, אשר הוא יסוד ושרש לקיום התורה והדת וראש פנה לתעודת ישראל, אך מפני כי הכתוב הדר ההוא בסגנון לשוני הנהו כמו הלכה פסוקה", לכן הוגי תורה לרוב יעברו עליו בכלי משים ולא יטריחו א"ע להתבונן עליו היטב, למען יהיה שגור על שפתיהם. — הכתוב ההוא יכלול את הדברים הברורים האלה: הנסתרות לה' אל הינו והנגלות לנו ולבנינו עד עולם, לעשות את כל דברי התורה הזאת", וידענו גם ידענו כי רבים המה ישימו עינם ולבם ביותר על הי"א נקודות המצוינות ממעל להמלות, והנגלות לנו ולבנינו" מאשר ישתדלו להבין כל הכתוב הזה בכלל ובפרט דבר לאשורו, בחשבם בלי תפונה, כי הדברים ככתבם הלא פשוטים המה למאד, ומי לא יבין את זאת? —

אבל חי האמת, כי הכתוב הזה כדאי הוא לעמוד בשורת שאר הכתובים, לאות על ידנו ולטטפות בין ענינו. גם בעד כל תלמיד חכם שיש בו דעה יכול הוא להיות לתשובה כרוה על השאלה: "פסוק לי פסוקיך", אך מפני כי הכתוב הזה בעצמו לא יכלול בקרבם "מצוה" רק "ידיעה", לכן לא

לא נקבע בין אלה הכתובים ראשי פנות האמונה והדת, אכן אנחנו במיטב-הניון טוב נעשה, אם נחרות גם את דברי הכתוב הזה על "לוח לב בנו" ולשנן אותו חמיד, בעוד על ידו בסוחים אנחנו באמונות ודעות להנצל מכל פגעים, ממראות נגעים והרהורים רעים של פלוסופים מזויפים וחוקרים דוקרים כל קשט ודת הכלולים בתורתנו הקדושה, גם להבין ולהשיב דבר על פיהו, לכן אני ואתה הקורא! הבה נקרא לפנינו את הכתוב הזה ונכוננו אל חקר חין ערכו ונראה נפלאות מתורת ה'.

הכתוב אומר: "הנסתרות לה' אלהינו", מאי קשמע לן? קשמע לן הידיעה המאד נעלה והדרושה לנו כחיי חיינו ורוח ה' הדובר בנו, למען דעת, כי אכן ישנן במציאות, נסתרות לה' אלהינו, דבר אשר לא נגלה לנו בזאת בכל התורה כלה ורק הכתוב הזה מְגַלֵּה לנו את הסוד הגדול, אשר בלעדי הגלוי דעת הוזה אולי חשבנו גם אנחנו, כי כל דברי התורה יכולים להיות גלויים וידועים אף בפרקי מעשה בראשית או שאר הדברים הרמים, והסכמנו לדעת דרשני טבע המציאות, כי הכל לפי יכול להיות גלוי וידוע לאדם, ואם לא לנו נפתח עדנה שער הידיעה, הנה הנסתרות עומדות ומצפות לדורות הבאים שחכמיהם יפתרו כל נעלם, בחשבם כי אין נסתר מחכמת חכמים. —

אבל מה הנה נגלות ומה הנה נסתרות? אמנם כשם שעלינו להודות יה על הסוד הנאמן בתורתנו לגלות לנו הסוד, כי ישנן נסתרות לה' אלהינו, כן עלינו להיות שבעי רצון, כי העלים ה' מאתנו את הנסתרות האלה, יען לא "אל איש" וידען וחי בתכל ארצה, עד כי חסרון הידיעה דרוש ונאות לאדם כמו עצם הידיעה, כי ישנן נסתרות לה' אלהינו, לו ולא לנו. —

אף לא נתעצל להעמיק חקר עוד בהבנת הפסוק הזה הנראה כמו טובן ופשוט, ובכל זאת נחזה בו חזות הכל על פי מעלת הלמודים אשר נרכוש לנו על ידו, והנה לפנינו שתי המלות "עד עולם" האוצרות בקרבן לקח טוב ומאד נעלה להבין דבר (וכפי השקפתי) כי "עד עולם" איננו מוסב רק על הנגלות לנו ולבנינו" לבד, לאמר: "הא למדת שכל דברי התורה מצויים אנחנו לעשותם עד עולם (רמב"ם הלכות יסוד"ת), כי גם, וזה נכבד ג"כ מאד לדעת, כי "עד עולם" מוסב גם על "הנסתרות לה' אלהינו" לאמר, כי הנסתרות לה' אלהינו ושאר "נסתרות עד עולם", ולהוציא מלבם של החוקרים לכל תכלית, אשר בראותם, כי עיפה נפשם ובינתם חסתתר לפתח תרצומות ולבוא על כל נעלם, ינחמו אותנו, כי המה עשו רק ההתהלה לנלות רזי עולם, אך סוף סוף חכמי דורות הבאים ימצאו פתרונים גם לאלה ומבלעדי אמונה ודת, וגם מבלעדי ה' — לכן מראש לא בסתר אמרה התורה כי גם "הנסתרות לה' אלהינו" נסתרות תהיינה "עד עולם". —

כמו כן בחצי השני מהפסוק נכבדות מדבר בו לעשות את כל דברי התורה הזאת, המלה "לעשות" רבת הערך היא עד למאד. הן אמנם חלקי הכתוב מקבילים המה הנסתרות לה' אלהינו והנגלות לנו ולבנינו, ואם

כו היינו סבורים ללמוד כמה מצינו ולדמות, כמו הנסתרות לה' אלהינו, שהנהגה, לו יכולנו לדעת אותן, תכלכלנה בתוכן רק סודות וידיעות רמות ונעלות, אשר רק ברוח וברעיון יסודם, עד כי חושבים היינו כי גם "הנגלות לנו ולבנינו" העיקר בהן הידיעות, הרעיונות והבונות, אבל המעשה מפל הנהו לו, לכן נאמר מפרש "לעשות" את כל דברי התורה הזאת, לעשות ולקיים ולמלאות כל דבר במעשה ובפועל כל הנאמר בדברי התורה, אשר הידיעות והבונות משותפות להמעשה שהוא העיקר, כי בלי מעשה הרעיון בלבד הוא כצל עובר, גם רעיון אחר או רעיון זר יקח מקומו, וכמו למשל קרני השמש, אשר פעולתן תמיד ככה לצייר את צללי התמונות בעולם, אבל בפועל רק המכונה הפאמהאנראפית תקלוט את הציורים במעשה להציגם במחזה לפני הרגש וההתפעלות שלו, לכן מוכן טאליו כי המלה "לעשות" תשמור אותנו מבוטא לכלל מעות, וכי עלינו להחליט כי אננם "לא המדרש עיקר אלא המעשה". —

גם המלות "לנו ולבנינו" הן הנה רמז נאמן אל "החנוך" ומעשה המצות בפועל הכלול במצות "ושננתם לבניך" והחזקת התורה על ידה לדורות עולם, כי "לא לנו" יהיו כל דברי התורה הזאת "עד עולם", אם לבנינו לא יהיה חלק ונחלה בהם בידיעה ובאמונה שלמה ובקיומם בפועל, ועלינו לדאוג ולהשתדל כי "מעשה אבות ינחלו בנים", ללמדם תורה ומעשה המצות בפועל, להיות ערוכים ושמורים להם דברי התורה בעד "הרגש" וההתפעלות שלו בעד רנשייה, אשר רק מלואי מצות התורה במעשה יוכלו לפעול הרשם הזה, ובעוד רק ע"י מעשה המצות השווה ומשותף לכל עדת בני ישראל נוכל להחזיק את קיום התורה ונצחיותה, אבל לא במסירת הרעיונות והבונות לבד לבנינו אלה, יען יוכל היות כי "לנו" הם סטגלים לקנות על ידם אהבת ה' ויראתו, אבל לא לבנינו, אשר אולי מוחם ולבם בלתי מוכשרים ופנוים לקבל את האמתיות הדקות מן הדקות, לא כן המעשה, בעוד רק על ידו "אב לבנים" יודיע את המעשה, אשר יעשה איש ישראל וחי בתם וחי עמו עד עולם, כי בבנים בנים למקום ע"י מעשה המצות מוכתחים אנחנו בהם, כי גם המה את בניהם ילמדו לחיות כאבותם אישי ישראל, אשר יקימו ויקבלו וימלאו את כל הכתוב לחיים "לעשות את כל דברי התורה הזאת". —

והנה ההתבוננות והריוקים האלה בכתוב הזה באמת פשוטים המה, אף כי צא ולמד במקארי הכתוב הזה, אם תמצא אף אחד בהם, ואם לא יקלו בעיניך קורא נבון ותשמרם בלבך להבינם לאשורם, הבה נלכה עוד צעד אחד הלאה, אולי נמצא עוד מיטב הניזון לאור הכתוב הדר הזה, לחזק ולצמת את פנות דברינו בפרקי סאמרי זה. —

אולם איה הוא הגבול הסביריל בין הנגלות לנו ובין הנסתרות לה? מאין נדע אנטנו לעשות לו קיר וחיץ בין "בסח שהורשית התבונן" ובין "מה שמופלא מסך" ומקומו בחוג הנסתרות לה' אלהינו? לבלי נרחיק ללכת עוד? הן לא כל אדם זוכה להבין ולדעת גם את הנגלות,

שגם בהן נכללו סודות רבים בתורה, גם במעשה בראשית ומעשה מרכבה, אשר הואילא הורתנו הקדושה להציג גם אותם בפרשות אחדות ואשר כלולים בהם „סתרי תורה“ בענינים נשגבים שעליהם נאמר „סוד ה' ליראיו“, ואם כן איה נתוה לנו אנהנו את הנבול, בעוד התורה לא נבלה אותו ובטח, יען התורה לא גלתה לנו את כל זאת, הנה גם חסרון הידיעה בזה לתועלת רבה לטובה ולברכה, והשאלה במקומה עומדת; אבל גם בזה ננסה להשיב דבר, אף כי לא נוכל להחליט, כי באמת היא תשובה כהלכה מבלי להוסיף עליה או לגרוע ממנה. —

בַּגֵּת הַשָּׁמַיִם וְאוֹפֵק הַרְאוֹת (הַאֲרִיִּצְאָנִט). הֵיכָא דְנִשְׁקָא אַרְעָא וְרִקִּיעָא הוּא הַעוֹלָם הַחִיצוֹן בַּעַד עוֹלָם הַקִּטָּן שֶׁל הָאָדָם, אֲשֶׁר לֹא נִסְתָּה כִּף רִגְלוֹ לְהִרְחִיק וּלְלַכֵּת מִמָּקוֹם מִצְבוֹ וְהִלָּאָה. הוּא רֹאֵה בְּהַאֲרִיִּצְאָנִט שְׁלוֹ הַזֶּה גַם שָׁמַיִם לְדוֹם גַּם אֶת הַשֶּׁמֶשׁ וְהַיָּרֵחַ וּמִסְפָּר כּוֹכָבִים הַנִּרְאִים בְּשִׁטָּח כֹּזֵה לְמַעַלָּה וּלְנִכָּה מִבְּטוֹ לְמַטָּה כִּבְרַת אֶרֶץ עִם כָּל הַמָּקוֹם, אֲשֶׁר לִמְרָאָה עֵינָיו, לַחֲזוֹת בְּהַ חֲזוֹת הַכֵּל, וּמִמֶּנּוּ וְהִלָּאָה אֹפֵק הַרְאוֹת סָנִיר וּמְסוּגֵר לִפְנָיו, אִם כִּי בִּאֲמַת הַהַאֲרִיִּצְאָנִט הַזֶּה הוּא רִק לְמִרְאֵית עֵינַי וּבִאֲמַת שְׁנַי הַמִּצְבֵּי וְהַתְּנוּעָה יִשְׁנֶה גַם אֶת „אֹפֵק הַרְאוֹת“ וְחֻזְיוֹנֹתָיו בִּידוּעַ לְכָל, וְאִם כַּדָּרְךְ מִשָּׁל נֹאמֵר כִּי הַאֲרִיִּצְאָנִט כֹּזֵה יֵשׁ לְכָל אִישׁ יִשְׂרָאֵל לַחֲתוּוֹת לוֹ עַל פִּיחוֹ אֶת הַנְּבֹול בֵּין הַנְּגֻלוֹת וּבֵין הַנְּסִתְרוֹת“ נוֹכַל לְהַסְכִּיר אֶת רַעֲיוֹן הַשְּׁקִפְתָּנוּ כַּעֲנִין הַזֶּה, וְאִף כִּי לֹא נִצָּא בְּזֶה חֻבַּת „הַהִשְׁנָאָה“ בְּשִׁלְמוֹת, אֲבָל „הַשְּׁנָאָה“ לֹא רְחוּקָה וְלֹא מוֹזְרָה הִיא לְהַבְנֵת הַשְּׁקִפְתָּנוּ, לְכֵן נוֹסִיף לְהַתְּבוֹנֵן בְּמִשָּׁל הַזֶּה, הֵן כֶּשֶׁם שֶׁלֹּא נוֹכַל לְדַרוֹשׁ מִכָּל אִישׁ מֵאַנְשֵׁי הַכֵּל, כִּי יִשְׁקִיף וְיִרְאֵה רִק אֶת הַנְּעִשָּׂה בְּשִׁטָּח מָקוֹם שֶׁל הָאוֹפֵק הַרְאוֹת הַרְאוֹת שְׁלוֹ בְּכָל כְּדוֹר הָאֶרֶץ וְיַחֲלִיט עַל פִּיחוֹ אֶת הַמִּצְיָאוֹת, יַעֲן כָּל אֶחָד בְּטַח יַחֲלִיף אֶת הַאֲרִיִּצְאָנִט שְׁלוֹ עֲשֶׂרֶת מִיָּנִים אוֹ קִ"א פַּעֲמִים בַּיּוֹם אוֹ בַּשָּׁעָה, אִם הוּא מִן הַתְּיָיִם אֶת הָאֶרֶץ, וּבְכָל זֹאת גַּם הוּא סוֹף סוֹף עֵינָיו תְּחֻזִּינָה רִק אֶת הָאוֹפֵק הָאֲחֵרוֹן שְׁלוֹ, מָקוֹם שֶׁם אָנָּה לְמוֹשֵׁב לְמֹר בְּאַחֲרוֹנָה וְחֻזְיוֹנֹת שְׁאֵר הַהַאֲרִיִּצְאָנִטְעֵן יִשְׁאֲרוּ לוֹ רִק בְּכַח זְכוּרָנוּ וּבְלִבּוֹ לְכַד, כְּמוֹ כֵּן לֹא נוֹכַל לְדַרוֹשׁ כִּי כָּל אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל יִצִּיב אֶת הַנְּבֹול „לְהַנְּגֻלוֹת“ שְׁלוֹ מִכָּל אֲשֶׁר רָאָה בְּהַאֲרִיִּצְאָנִט הַרְאוֹת מִיְּדִיעָה וּלְמוֹד בְּתוֹרָה, וְהָאֵה רֵאִיָּה תִּינוּקוֹת שֶׁל בֵּית רַבִּם, וְסָה גַם אִישׁ בְּאַנְשִׁים, וְסָה גַם אִישׁ מִכֵּין דְּבַר, וְסָה גַם אִישׁ אֲשֶׁר תּוֹרָתוֹ אוֹמַנְתּוֹ, חֶכֶם וּמְלוֹמֵד, תּוֹרֵנִי הוֹקֵר אוֹ מְקוֹבֵל, אֲשֶׁר כָּל אֶחָד יִרְחִיק לְלַכֵּת בְּדֶרֶךְ הַתּוֹרָה וְלְהַתְּבוֹנֵן עַל כָּל אֲשֶׁר לִפְנָיו וְלֹא יַעֲמֹד עַל עַמְדוֹ וְלֹא יִסְתַּפֵּק בְּרִאָּנָה רֵא שׁוֹנָה בְּתוֹךְ הַהַאֲרִיִּצְאָנִט שֶׁל הַלְּמוּדִים הַרְאוֹת, רִק אִישׁ אִישׁ, כֹּאֲשֶׁר יוֹכַל שְׂאֵת, יוֹסִיף לְלַכֵּת וּלְפֹסֵם צַעֲרָא אֲנָרָא לְרֵאוֹת נְפִלְאוֹת מִתּוֹרַת ה', אֲבָל סוֹף סוֹף כָּל אֶחָד יוֹבֵא עַד הַהַאֲרִיִּצְאָנִט הָאֲחֵרוֹן שְׁלוֹ וְאֲשֶׁר עָלָיו אוֹ לְהַחֲלִיט, כִּי בַּעֲדוֹ סָנֵר עָלָיו מֵאֵז וְהִלָּאָה הַדָּרְךְ לְהֵיכָא דְנִשְׁקָא אַרְעָא וְרִקִּיעָא הוּא נְבֹול הַשְּׁנֵתוֹ הָאֲחֵרוֹנָה בֵּין הַנְּגֻלוֹת וְהַנְּסִתְרוֹת, וְיַחֲשׁוּב אֶת הַשְּׁאֵר מְחוּץ לְהַנְּבֹול הַזֶּה כִּי בְּסִתְרוֹת הַנָּה לְה' אֱלֹהֵינוּ וְלֹא לוֹ לְדַעַת אוֹתָן עוֹד, לְבָלִי תִסְרַף דַּעַתוֹ עָלָיו וְיֵאבֵד דָּרְךְ זִימְדוֹ מִלְּבָבוֹ גַם זְכוּרָתוֹתֵי הַקְּדוּמִים, אֲשֶׁר קָנָה לוֹ בְּדֶרֶךְ הַתּוֹרָה, עַפְצֵי חֻזְיוֹנֹתָיו בְּהַאֲרִיִּצְאָנִטְעֵן שֶׁל הַרְאוֹתֵינוּ

הראשונים, ובעוד התורה לא התקנתה את הגבול הנכון, הלא כל איש ישראל עפ"י כח השגתו בעצמו, אם אך לא יהיה מהפועלים העצלים, עת יחדש ברוחו, כי סגר עליו ההאריצאנט האחרון את דרכו, או עליו לעמד על עמדו, מבלי ירהיק ללכת עוד, ולהחליט, כי משם והלאה בעדו חוג הנסתרות לה' אלהינו" ולא יספן עוד נפשו להציין עוד יותר, פן ינש אל העיפול ויבולע לו, לחזות לו שוא ותפל ויצא שכרו בהפסדו, גם לא יחיה ולא יצר לו בזכרו, כי ישנם אחרים, אשר יתוו להם את גבולם רחוק רחוק מגבול ההאריצאנט שלו על פי מעלת השנתם, בידעו, כי גם אלה האחרונים סוף סוף יבואו אל גבול ותכלית כזאת, ששמה גם ההאריצאנט שלהם יסגור בעדם את הדרך ויקרה מלכת הלאה, בשמעם את הקול קורא במשכיות לבבם "עד פה תבוא ולא תוסיף עוד" יען זה השער "ל הנסתרות לה' אלהינו"; לכן אחד המרכבה ואחד הממעט, מאפס יכולת להרחיב ולהרחיק עוד את חוג ההאריצאנט של הנגלות שלו עד גבול הנסתרות, כל אחד לפי השנתו ורוחב דעתו כלם אהובים, כלם ברויים, כלם עושים רצון קונם, רצון ה' אלהי ישראל, בידיעתם ובאי-ידיעתם בדרישת הנגלות ובפרישה מהנסתרות, ובלבד שיבנו לבם לשמים. —

גם במעשה בראשית ובספרי הבריאה, סודות נעלמים וחדות מני קדם, אשר גם התורה גלתה איזה טפח מהנגלות לנו ולבנינו ואשר כלולות בהם רבות רבות מנסתרות לה' אלהינו, על כל אחד להחיות לו את ההאריצאנט האחרון שלו ודיו, מפני כי לא יניע עוד אל עצי הדעת באלה, אשר פרים "קדש לה" ולא לאדם המה להיות, טועמיהם חיים זכר"; על כל אחד, יהי מי יהי, בבואו אל גבול ההאריצאנט שלו עליו לענות ולאמר: לא לי לדעתן כי הנסתרות הנה לה' אלהינו! — החכם הגדול יתנה לו את הגבול, בבואו עד השאלה שאין עליה תשובה, הבינינו בהיותו בין המצרים של סודות הבריאה ותעלומות חכמה, והורא ורך הלב ותרד לדבר ה' בבואו אל המקום ששם פחד הספקות לנגדו ואימת השאלות שאין עליהן תשובות תבעתו — אבל אלה המתפרצים את הגבול או יסבכו בכחש, כי יודעי כל המה או יכולים לדעת את הכל, המה עבדים מתפרצים מפני אדונם וענשם עונש מסיני גבול או העוברים את הגבול בלי רשות והרמא, אשר מלבד, כי לא יבואו אל הארץ החדשה מחוץ תפצם, כי עוד גרש יגרשו מן הגבול בחרפה ועליהם לשוב על עקב בשתם, אל המקום שיצאו משם, אשר אחרי כן גם שמה לא ימצאו ידיהם יען רכתה העזובה בעסקיהם, אשר עזבו, תצלמות ולא סדרים גם בגבולם — עד כי נוכל לאמר בכלל כי הכתוב הנסתרות לה' אלהינו הוא גם כן התשובה המספקת, אשר תלמד אותנו תורתנו הקדושה, להשיב לנו גם על כל השאלות התמורות, במעשה בראשית ובמבוע המציאות והיה שלום רב לאוהבי תורתנו ולמבינים דבר לאשורו, ולמעפילים ולמתפרצים את הגבול אל תהי תקוה, גם לדרשני טבע המציאות המתאמרים, כי יש בידם להושיט לנו כל נתח טוב מציד שכלם באפס קצרו של הנסתרות האלה

האלה, נאמר: טוב לנו צנצנת קן אחת מכל המון השלמים, אשר אסף גם הממעיט עשרה חמרים, ולהיות נדון על שם סופם. הברש עודנו בין שניהם".

ב.

כל הנחלים הולכים אל הים וכל הדברים יגיעים בחקרי לבב שוטפים במרוצתם עד בואם אל הנקוב בשם, סוף דבר" (רעזולמאט) בשפתי חכמים וספריהם, אבל כרובם של חכמי התבל מלמדו השכל העיוני גם הסוף דבר שלהם איננו נכון וקים, ודמיונו ג"כ דמיון הנחלים הללו, אשר אם כי הולכים אל הים, אבל הם שבים ללכת, וכמוהם גם דברי חכמים האלה בסוף דבר שלהם שבים המה ללכת ולהיות עוד הפעם דברים יגיעים" הזורים חלילה, מבלי יבואו לכלל דעה" שנאמר עליה, כי תקלא בה הארץ להיות כמים "לים מכסים" ולא כנחלים הללו השבים ללכת כשבאו, ממין סוף דבר" בדמיון הנחלים המה. הסופי דבר" של רובי חכמי התבל וביחוד הפלוסופים, החוקרים לכל תכלית בבריאה, חכמי תורת חיים (פֶּהִיעוּעוּלֶאנְעֵן) וחכמי חירות מני קדם בתולדות בני אדם, אשר הסוף דבר שלהם נעוץ לרוב בתחלת דבריהם, עד כי ההתחלה והסוף משתמשים בערוביבאי, ואנחנו לא נדע פשר דבר גם בסוף דבר, ואם גם נרד לסוף דעתם והחלטותיהם, סוף דעתם מוכיח על תחלתם, כי רק קול דברים אנחנו שומעים ולא יותר.

אבל לא כן "הסוף דבר" של החכם מכל אדם בספרו "קהלת", אשר הוא לא ימוש לעולם וכל הרוחות שבעולם לא יזיוו אותו ממקומו ודבר לא ישוב ייקם, והוא הוא הסוף דבר האמת וקים לעד, הוא הוא הגבול הנכון אשר ההוגה דעות בהגיעו אליו שמה ימצא מרגוע לנפשו ושלות השקט בתחומו-יה. החוקר הנעלה הזה גם הוא מתהלך לרוח השכל העיוני, גם הוא שואל ומשיב, סותר ובונה, בונה וסותר, רק לא יהיה נמהר להחליט דבר ומנגן התוצאות, אשר יעשה כל פעם הנהו סגנון פלאי "הכלכל" או "הכלכל", כלומר מבלי דעת לבוא עד חקר דבר כמו שהוא (דאם דינג אן זיך), (אולי "הכל" שם לקוח מהבעל שם "הכל" בן אדם הראשון, אשר הוא אמנם מצא חן בעיני ה' אבל לא בעיני בן אדם אחיו, אשר קם עליו ויהרגוהו כלומר כי כל אלה הדברים, המה אמנם ישרים מאד בעצת ה', והאדם ימצא תנאות ומענות נגדם, וכמו הגיד במקום אחד מפרש: אשר עשה האלהים את האדם ישר והמה בקשו השבונות רבים), אך "קהלת" הזה הוא ימחץ והוא יחבוש וירפא, יען יגתנו ויביאנו אל "הסוף דבר" שלו, אל הרעזולמאט שאין למעלה הימנו, הלא הוא: סוף דבר ונ' את האלהים ירא ואת כצותיו שמור כי זה כל האדם! —

ואם תאמר קורא נכון, מי בקש זאת מהחכם מכל אדם להכביר מלים ולהפחיד אותנו בדברים כמתלהמים, אשר גְעוּה משמוע, למען נגיע באחרונה אל סופו הטוב, הלא טוב ומוטב היה, לו לא הרעיש את לבבנו, לו לא הבהילנו באימים ולא שקב אח"כ לנחם אותנו באחרונה. בסוף דבר טוב ויפה וישר ונאמן, כי בשכל טוב נוכל להשיב לך תשובה נכונה לדעת, כי אמנם גם "קהלת" גם "איוב" דרושים לנו במאד מאד ודרך הקדש למו. —

הן אין לך אדם שאין לו שעה, אשר בה יצא מחוג אמונתו לשוטט בשכלו אנה ואנה, אולי ימצא פשר דבר בכינתו, בינת אדם, על שאלה או שאלות, אשר ידמה, כי לא "האמונה" רק "השכל" ישיבעוהו בהן רצון ביותר. בשעה כזאת לא יקלט, אשר גם האיש התם שבתמימים לא יקשל באיזה מחשבת פגול או דעה מומעת, עפ"י החזיונות אשר בגללם יצאו הפעםסימטען לאמר רק "רע" כל היום. הדעה הזאת תדבק בו בתור "אגלת קשורה בלב איש", והנה איש תם וישר כמוהו, עת נלכד בשחיתות דעת נפסדה רק לכו יודע מרת נפשו, כי יבוש ללכת אל הכם לשאול על ספקותיו, כאבו אנוש ולכו עליו דוי על פצעו ועל חבורתו, אשר קאנו להרפא, ואמנם דמיונו דמיון איש, אשר מכה, פצע או חבורה נעשו לו בגופו והמה יסכבו לו כאב, אף יפחד פן יהיו מסוכנים לו, כי יעמיקו וירחיבו מושבם תחת העור, עד כי בשרו יהיה למסוס נוסם. — והנה כאשר יאבה האיש המנוגע הזה להרפא ויבקש לו תרופה למכתו אצל הרופא הובש פצעים לנהות מזור ושקב ורפא לו, מה מעשה הרופא הזה? הוא בכלי תשמישו בידו ינתח את המכה, יפתח את החבורה וירחיב את הפצע ויסבב להחולה כאב שבעתים יותר מאשר היה לו לפני זה, אך סוף דבר יהיה, כי ע"י הרחבת הפצע והגדלת הכאב יפליא הרופא לעשות, כי ע"י רפואת החולה קרובה לבוא ובמהרה תרפא המכה, אולם בלי מעשה הרופא והמכאובים הרבים החדשים, אשר סבב להחולה, הן אמנם הכאב הראשון לא היה גדול ככה, אבל האריך להציק לו ימים על שנה וארוכה לא היתה לו, גם פשתה הנגע בעור בשרו ויבולע לו, לכן אכזריות הרופא כאמת רחמנות גדולה היא זאת, וכפי אשר רואים אנתנו כל זאת מהסוף דבר של בעל המכה, כי ממזור ומכאוב גדול תרופה נמצא לו. —

כמו כן בעד כל איש בר דעת, אשר בלי תפונה פעם או איזה פעמים בצאתו ממחיצת האמונה לתור בשכלו העיוני, לכונו אל תכלית שדי בכריאה ולדעת מה לפניו מה לאחור, או בסדרי החיים ומעשים בכל יום, אשר ידמה כי לא יתאים השכל עמם והגם כלו מוקשה, אשר תחת השושנים נפגע לרוב בחושים וקוצים, אשר הכאיבו את לבו בדעה כוזבה ומקתו אנושה מאד, בעדו ובעד כל הנפגעים בדעות לא טהורות, נכתבו ספרי הקדש "איוב וקהלת" שהמה הרופאים המומחים לנהות מזור לחולי האמונות והדעות הספרים האלה לשם רפואה אמנם יגדילו ירחיבו את פצעי הלב, כי "התם" יהיה בהם מענות ומסקות תדשות כאלה, אשר במח מעולם לא עלה על לבו לחשוב אדותיהם, כל אלה כמדקרות איזמל הרופא פצעים המה ירכו את מכאובי לבנו כמאד מאד, אבל לא הרבה יסבול המנוגע הזה, כי במהרה יחישו למו ספרי קדש אלה ישע רב ורפואתו קרובה לבוא, רפואה שלמה ובמדתה, אשר מני או לא ידע עוד מכאוב ומחלה וכל דרך עצב, רק שלום אמת ומנוחה שלמה שהוא רוצה בה, ושלות השקט ומרגוע לנפשו ימצא כבואו אל "הסוף דבר" של כל אחד משני הספרים האלה, סוף דבר של "איוב" בגלוי שכינת ה' ודברו אמת מרחוק (אביעקמיוע וואדר-הייט) אשר האדם בשקול דעתו וחכמתו לא ישיגנה בשום אופן (פרק ת')

ממאמרנו) ורק לאלהים פתרונים על כל הדבר הקשה להסיר כל הטענות והמענות של איוב וחבריו, "והסוף דבר" של "הקהלת", אשר גם הוא נכח ה' דרכו ויראת שדי ושמור מצותיו הוא אמנם רפואה בדוקה ומנוסה לכל תחלואי הלב והנפש בהמון ספקותיהם, כי אמנם סוף סוף אחרי אשר יהבל האדם וידמה להכחיד את קיומו, עד כי כאין וכאפס נחשב הוא בעיני עצמו, ובפנתו כה וכה וישאל לנפשו: איככה יוכל להיות כי "מ. איך" יבוא עורי? עד כי באחרונה ישא עינו ולבו לשמים ויקרא: אכן עורי מעם ה'!! ותורתו ויראתו ומצותיו הנה חלקי בחיים ויאשר גורלי, כי אמנם כל זה הסוף דבר מכל הדברים היגיעים, אשר כל עוד יוסף האדם דעת יוסיפו המה לו מכאוב ויסורים קשים ורק בו "בסוף דבר" עזרתו מקדש, למצוא לו ארח לחיים למעלה למשכיל וטוב לו בזה ובכא, דמיונו כאיש החולם, כי מת הוא בחלומו ולא נותרה בו נשמה, ובהקיצו מתרדמת מות הנחו כאיש נדהם ולא ידע מה הוא לו, אבל עד מהרה יחל למשש באבריו והנה יחוש ויתבונן כי כחו במתניו, מוחו בראשו ולבו ער בקרבו, גם פעולתו לחיים אתו ואז יקרא בשמחה: אכן חי חי אני והחלום כחלום יעוף!! —

אמנם אנו אין לנו רק הסוף דבר של "איוב וקהלת" וביחוד להלכה ולמעשה "הסוף דבר" של האחרון: סוף דבר ונו' את האלהים ירא ואת מצותיו שמור כי זה כל האדם; אבל אם נתבונן היטב נראה, כי שני אלה "הסופי דבר" כלולים המה בכתוב הדר האחד אשר הבאנו בתחלת הפרק הזה, הלא הוא הסוף דבר של "איוב" בתחלת הכתוב "הנסתרות לה' אלהינו" אשר בעת רצון מלפניו יאבה בגלוי שכינה לגלות אפס קצתו מהן ולא להים פתרונים באמת מרחוק, והסוף דבר של "הקהלת" מפרש ושום שכל בסוף הפסוק הזה "לעשות את כל דברי התורה הזאת" — ויען כי תורתנו הקדושה הקדימה להשמיענו את "סופי הדבר" של שניהם כאחד, גם אנחנו נקח לנו את הסוף דבר ממקור הברכה של התורה: "הנסתרות לה' אלהינו והנגלות לנו ולבנינו עד עולם לעשות את כל דברי התורה הזאת", ובאמר מלה זה נתתם גם את מאמרנו "למען דעת", כי הכתוב הדר הזה היה ויהיה אור למשפטנו, אשר חרצנו בו, גם תכלית דברינו בסוף המאמר הזה. —

והנה בדבר "הנסתרות לה' אלהינו" הוכחנו למדי כי פטורים אנחנו מלשקוד על דלתות החקירה והעין, אשר השכל העיוני בשום אופן לא יבין עד מה, יען נמנע מאתנו לדעתן, ושב ואל תעשה" בהן "עדיף", ורק בתכלית הידיעה שלא נדע נמצא כח מנוחה ושלות הנפש, לא כן בחלק הנגלות לנו ולבנינו שנאמר בפרוש: "לעשות את כל דברי התורה הזאת" באלה הדברים ארוכים, ומה גם לקנות די בינה והשכל, לעשות ולקיים את כל דברי התורה והמצוה במיטב הניון, לבלי תהיינה רק מצות אנשים מלומדה למען נהיה שבעי רצון ובשמחה ובאהבה רבה ואהבת עולם נקבל עלינו "עול מלכות שמים ועול תורה ומצות" אבל לא לשם "עול",

כי אמנם לא עול ומעמסה הוא זה, והיא ראייה, כי עוד לא קרה, אשר איש ישראל או עם ישראל בכלל ירביץ תחת משא עול תורה ומצות, עד כי תכבד עליו העבודה ולא יוסיף קום גם בדרך החיים ויבולע לו בגללו, ונהפוך הוא, הן ספרי קדשנו ומעשים בכל יום יעידו ויגידו, כי אישי ישראל הפורקים מעליהם עול תורה ומצות הנם בכל רעה, אבל לא המקימים אותה כהלכתה, יען כל דברי התורה הזאת דברי אלהים חיים המה, גם הם חיינו וארך ימינו ועל ידם עד נצה יקום נצה ישראל, אשר התורה והתעודה שכמו ומשענתו סלה, ובארח לחיים דרכיה דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום, לכן אקה עוד דברים מעטים בטרם אשלים את מאמרי זה.

ג.

אם נזכור ראשונות מדברי מאמרי זה בדבר משפטי בפרק הראשון אחת „הרגש והשכל“, וכאשר נצרך לזה את אשר אמרתי בפרק ו' בדבר אי-הצלחת אלה שבקשו (ולא מצאו) מעשי המצות יען כי „קרבו את התורה אל השכל“, והצלחת יחדי סגולה במקצוע הזה ברעיון המצות אשר „ביגעת ומצאתי“ שלהם נוכל להאמין, כי אמנם מצאו מיטב הגיון ורעיונות נשגבים ברוח המצות מפני כי „קרבו את השכל אל התורה“, הנני להציג בזה עוד שתי השקפות הנאותות ודרושות לחתימת מאמרנו „למען דעת“.

(א) יען כי תורתנו הקדושה איננה תורה לחכמים לבד רק תורת כל עדת בני ישראל גם ככל הידיעות (מאמרנו פרק ג') וכיחוד ברוב חלקי התורה שעליהם נאמר מפרש „לעשות את כל דברי התורה הזאת“, אזי כמעשי המצות וקיומן בפועל יטול „הרגש“ חלק בראש, ומפני כי „הרגש“ הוא השליט במעשה ובפועל בהליכות עולם ובמעשה אנוש ותהכולותיו, לכן כבואו להיות „רגש יחי“ על פי התורה והמצוה עבודתו עבודת האלהים היא עבודה תמה ותמידי, לכן העבודה הזאת תתקיים לעד לעולם, כי בחלק הראשון מקבלת עול מלכות שמים „נעשה“ רק הרגש פעולתו אמונה ויתרונו בכל עפי המאמר „לא המדרש עיקר אלא המעשה“, ומה טוב ומה נעים אם מעשיו רצוים, אף „ההרגל“ לא יעצור כח להסיר ולבטל את „ההתפעלות“ של הרגש, בעוד מעשי המצות קבועים המה בעתים וימנים ידועים, אשר כל פעם בקיום המצוה במועדה כדבר חדש הנהו לו „להתפעל“ ממנה ברגש קדש, ואם „השכל“ בנוהג שבעולם לא תמיד ילזה אל החיים וגם במלואי התורה והמצוה לא בכל פעם יבוא להורות את החלק השני „גש מע“, כלומר להבין בשכל טוב, הנה הרגש והתפעלות שלו המתמידים תמיד עם „הנעשה“ בחיי הישראלי הנהו „עין החיים“ בעד האדם אשר לא ימיש מעשות פרי קדש הלולים לה' עפי מעשה מצות התורה. —

(ב) מה שנוגע אל „השכל“ הלא מלתנו אמורה, כי אם ילזה אל הרגש ובאופן טוב ונאות או טובים השנים ל' לקיים ולקבל „לעשות את כל דברי התורה הזאת“ ולהתאים יחד בתכלית שלמותם את „הנעשה והגש מע“, אשר אמרו אבותינו בקבלת התורה והמצות, לשמוע ולהבין את הנעשה מפרש

ושום שכל וכתחברים יחד. "הרגש והשכל" וכל אחד או שניהם כאחד ימלאו את תפקידם באמונה. "נעשה ונשמע" להיות אחרי. סוף מעשה מחשבה תחלה" או יקיים בכל איש ישראל: "והיה אמונת עתיד חוסן ישועות הכמת ודעת"!! —

בכל זאת גדולים הקרי לב אדות חברת "השכל עם הרגש" בנוגע אל "ישראל והזמנים", כי בכל זמן ועדן גם בדורות שונים אשר ישנם רבים וכן שלמים שהסתפקו רק "בנעשה" ו"נשמע" היה טפל להם, אף היו רבים, אשר די להם הידיעה כי "מצות אינן צריכות כנה" ואת "הנשמע" פטרו בידיעה האחת, כי זה הוא רצון ה' נתן התורה; לעומת זה היו דורות בישראל ובכל דור ודור נמצאים אנשים כאלה, אשר גם "נעשה גם נשמע" חביב היה עליהם כאחד וכשני מבלי כל יתרון, ובהם גם רבים אשר "נשמע" היה להם העיקר ולפיהו התאימו את רצונם לקים בפועל גם את "הנעשה" — ובעד הדורות הללו והלא מעטים שבכל דור ודור דאנו חבמינו ז"ל המאורות הגדולים אלה מזה "לקרב את התורה אל השכל" במעמי המצות" (ולא צלחו בזה), ואלה מזה "לקרב את השכל אל התורה" במיטב הניון וברעיונות נעלים בעצם חשיבות המצות, להתאים יחד בעד משאלות כל העם את "הנעשה והנשמע", אשר קימו וקבלו אבותינו בהר סיני, גם גדלו והצליחו במאד מאד, לפעול בלבות כל עם ה' להשיב בנים לנבולם ולקרבת אל התורה והמצוה. —

והנה אם בדורות הראשונים כך, בדורנו, אשר יתאמרו כי "דור דעה" הוא זה, ונערי אצילי בני ישראל כל עיקר העסק שלהם עם "השכל" גם בארח לחיים ומשאלות צרכיהם דרכם לרוב, לבקש להם במעשיהם הרצוים ואינם רצוים בהליכות עולם שכל טוב, עד כי בחפצנו כי יקימו ויקבלו באהבה את "הנעשה והנשמע" של אבותינו בדבר מלואי התורה והמצוה, שעלינו "בחכמה רבה" לפעול עליהם, כי ישונו אל צור ישועתם, על אהת כמה וכמה, כי נדרש לנו להיות משכילים אל דבר ללמד תועים בינה, אשר הרוב מהם יהפכו את הסדר ובקבלת עול מלכות שמים יאמרו "נשמע" ו"נעשה", כלומר נבין מראש את המעשה, אשר נעשה בין אדם למקום ולפעמים גם בין אדם לחברו, כי עלינו לקרבת אל התורה והמצוה באופן, אם נקרב את שכלם אל התורה ויבינו דבר אל נכון להוות נכחה נפלאות מתורת ה' והכל במיטב הניון ובשכל טוב להיות מקובלים על לבם ומרוצים על הדעת, למען גם המה ברצון טוב יקימו את דבר ה': לעשות את כל דברי התורה הזאת", ולא רק הצעירים לבדם בני הדור החדש, כי גם לומדי תורה וקובעי עתים לתורה, ובכלל כל מי שיש בו ריח תורה הפצים המה עתה ביקר התורה והמצוה, אהרי אשר יבינו דבר לאשורו וגם להם "נעשה ונשמע" ערכם עליהם שוה כעוה, אבל במקצוע הזה יחסרו לנו ספרים, אשר יחבנו וילכנו לנו את מעשה המצות במיטב הניון, כלומר לקרב את "השכל" אל "התורה" ולהתאים את "רגשיה" במעשה המצות עם רעיון מאד נעלה וכוונה נאמנה למלאות אחיהן, יען כי ספרי המאורות הגדולים הקדמונים במקצוע זה דורשים עיון

עיון רב, אשר בני הדור לא יצמינו בחפץ נאמן להעסיק חקר בכל אלה.

אי לזאת הנני נותן בזה להקוראים העבריים את הספר „הורב“ בהעתקה לשפת קדשנו, ספר יקר ומאד נעלה זה אשר יכלכל בקרבו אוצר נחמד ומיטב הניזון להבין ולהשכיל ע"י קרבת השכל אל התורה והמצוה כל טוב וכל חוסן ויקר הכלולים באור תורה ונר מצוה, וכלו קדש להטמרה הנעלה אשר לקחנו דברים אדוותה בפרקי מאמרנו זה ואשר בדורנו זה ולדורות, יהיה מאיר נתיב לקיים ולקבל את עול תורה ומצוה באהבה רבה ואהבת עולם, ומי יתן וספרים כמוהו ירבו בישראל ללמדם את המעשה אשר יעשו ואת הדרך אשר ילכו בה, והכל עפ"י התורה שבכתב ושבעל פה ש"ס ופוסקים והשלחן ערוך, אשר דבריהם קדושים לכל עדת בני ישראל, והספר הזה יגדיל ויאדיר גם את למוד התורה באהבה נאמנה ומעשה המצות בהתלהבות אש-דת ורגשייה באופן מאד נעלה. אכן לעת עתה קבל אתה הקורא ממני את העתקת הס' „הורב“ מערכת העדות באהבה, ונכון אנכי ברצות ה' להוציא לאור בשפת קדשנו גם את יתר המערכות „תורות“, „משפטים“, „הוקים“, „מצות“, „עבודה“ בספר או בספרים מיוחדים, והכל ערוך ומסודר במיטב הניזון בטוב טעם ודעת, כפי מעלת הענינים הנעלים, אשר מיר ה' השכיל על הגאון הצדיק ראש להכמים המחבר וצ"ל לזפות את אחינו בארץ אשכנז, וההשגחה הואילה לזפות את כותב המאמר להעתיק את הספר הנעלה בעד בני עמנו יודעי שפת קדשנו, למען דעת, כי תורת ה' תמימה משיבת נפש, עדות ה' נאמנה ונר, וכל הנאמר במזמור לדוד „השמים מספרים כבוד אל“ וכל התהלות והתשבחות ככבוד אל ע"י המצוה והחוק של הבריאה וע"י מצוה וחוק נתן לעמו בתורתו תורת חיים ויראת ה' טהורה עומדת לעד.

בחתמת מאמרי בדבר „העדות“, אשר עוד מעט ותחזינה עיניך חזן ערכן ומעלתן בקדש, לא למותר יהיה להציג בזה אזכרה אחת להעיר את הקורא להתבונן היטב על המלה „במועד“, למען דעת, כי עשיית המצות האלה עיוכה בכל ושמורה בעד „הרגש והשכל“ לכל ייעפו ואל יחסר המונג של „התפעלות“ בחרדת והדרת קדש רמה ומאד נעלה, בהיות מעשה העדות לא בזמן ובעת אהת, רק בזמנים מיוחדים, להיות הכל נעשה „טוב ויפה בעת“ מבלי להבהיל ולהחריד את ההתפעלות בפעם אחת, רק בשובה ונחת ובהניע התור של כל מצוה, חוזרת חלילה בעתה ובזמנה במועד הקבוע לה, אשר אז כחדשה נחשבה בעינינו והכיבה היא על העושה כאלו יעשנה בפעם הראשונה בחייו. הן אמנם לו נתבונן על מצות עדות של הישראלי, אשר במשך שנה אחת יעשה את קלן, לו נצטוו לעשות אותן ביום אחד או לעשות את כל המצות כלן בפעם אחת ע"י כמה וכמה אנשים מבני ישראל, אשר כל אחד לקח עליו לעשות מהן מצוה מיוחדת, אז מורשי לכבנו התרגשו באופן מבהיל בחזיון המלואים בפעם אחת, עד כי לא ידענו נפשנו וכנדהמים היינו מבלי יכולת לקבץ אל תוכנו את מובן כל הזכרונות, אשר כתומם יחד באו מבלי הליפות למו, ותיינו משוגע ממראה עינינו

עינינו וההתפעלות אבדה את חין מעלתה וערכה עליה בהיותה אז התפעלות של "בהלה" ובלתי בקפת את מוכן מיב הענינים וגדל מעלתם, גם בלתי מתקימת כנודע, אשר התפעלות מבהלה עברה ובמלה ולא נשאר בנפשנו רק רושם התרגשות פתאומית ובלכול הדעת. —

נצייר נא למשל, כי באולם גדול אחד נקבצו ובאו אנשים רבים מכני ישראל למלאות את כל מצות העדות או רובן, וכל אחד או צו לצו קבלו עליהם בפועל למלאות מצוה אחת איש איש בפנה מיוחדת מהאולם ההוא והכל בשעה אחת, אז מה נפלא ומכהיל היה ההזיון אשר ראינו אז:

פה עומד איש ישראל ומניח טלית ותפלין ומברך עליהם, ושם איש יהודי הדור כלבוש שבת קורא כנגון "לכה דודי". בפנה אחת יושב איש וכני ביתו בהספה על סדר של פסח, הבן שואל: מה נשתנה? ואביו משיבו בהנדה, הכוסות מלאות והשלהן ערוך למעדנים, ובפנה אחרת איש ישראלי יושב בדד על הארץ חלוצ הנעל, נפשו יבשה, בוכה על שבר בת עמו וקורא על הסדר את הקינות ומגלת "איכה" בעצבון. בקרן זווית אחת אוחז איש יהודי שופר ותוקע ובשנית יכרך השני על הד' סינים, אוחז כלוב ומנענע; זה בונה קפת ומכין סכך להניח עליה וזה בודק חמץ בחורין ובסדקין בנר של שעה; זה מדליק נר של הנכה וזה נחבש הערבה, זה סובב הכימה בהקפות, וזה מסבב תרנגול סביב לראשו ויאמר: "זה חליפתי"; זה יקדש על היין או על הפת קדוש התנ וזה יקדש את הלבנה מבעד התלן, זה פותח ברעדה "כל נדרי" וזה חותם חתן תורה ובראשית ויקרא בגילה: "שישו ושמהו בשמחת תורה", זה עולה לתורה וזה לדוכן, זה קורא "אקדמות מלין" וזה "בלילה התוא גדדה שנת המלך", זה חזון ישעיהו" וזה "נחמו נחמו עמי!! זה יכרך "ברכת המוציא" וזה "ברכת המזון", זה אוכל "סעודה שלישית" וזה "סעודה כפסקת", זה פותח או גומר את "ההלל" וזה חתם "אלי ציון וערידה", זה מבדיל בין "קדש לחול" וזה בין "קדש לקדש", זה מברך "לישב בקפה" וזה "על אכילת סרור", זה קורא בתורה, זה במחזור, זה בסליחות וביוצרות, זה בסדר התפלה וזה בתהלים, זה במגלה וזה בתורה, זה בקינות וזה בהושענות ועוד ועוד, וכל ההזיונות. האלה נראים כאחד, וכל הקולות נשמעים בפעם אחת, ואיזה דמות יכולנו אז להעריך למראה עינינו ולמשמע אזנינו??!! —

אמנם כל אלה עושה ויעשה היהודי ומקיים וממלא את כל העדות ועוד הרכה הרבה מצות ממצות התורה במשך שנה אחת, אבל לא בפעם אחת ולא תכופות יחד, רק הכל ערוך ומסדר בעדו ובמועדו כפי התורה והכל טוב ויפה בעתו, זולת אלה המצות שלא נפלאות הגה ולא רחוקות למלאותן בכל עת ובכל שעה ואשר לא יפריעו במאומה את היהודי ממעשיו בהליכות עולמו. וטוב תורה עם דרך ארץ" שיגיעת שניהם משכחת עון. —

בכל אלה. הרגש ההתפעלות" שלו יפעלו את פעולותיהם אמונה, והמה הראשונים, אשר יתלקחו יחד בשלהבת-יה ורגש קדש, אשר לא יעוממו לנצח ולא תכבה גרם לעולם ועד, יען כי על ידם גם הפתילה גם השמן של גר מצוה ערוכים ושמורים, להניח אור צה ברוח איש ישראל, ומעשה "השכל" הוא רק להיטיב את הנרות ולהשניח תמיד, כי השמן יהיה שמן זית זך סבלי תערוכות פסולת של מצות אנשים מלמדה וכונות זרות, שרוח התורה ורוח המצוה אינן נוחות מהן. —

את מאמרי "למען דעת" הנני הותם בזה, וסיומו ינהגך ויביאך אל התחלה טובה של הספר "חורב" "מערבת העדות" בהעתקתי העברית, אשר מובטחני כך קורא נכון, כי ינעם לך לקרוא מעל הספר הנכבד ומאד נעלה הזה את הענינים היקרים, שהמה יענדו עמרות לראש איש ישראל, הנאמן עם ה' ותורתו, להיות "בזקן" במקדש חייו, חיי איש יהודי, אשר גם "הרגש" גם "השכל" קדושים המה לו לה' אלהי אבותיו, ובכל פנות שהוא פונה ובכל מעשה אשר יעשה, הן בקדש והן בחול, כלם עבודת ה' הם, לראות עולמו כדיוו כסלם מצב ארצה וראשו מגיע השמימה, והוא עולה במעלות אשר התורה לפניו אל עולם, אלהי ישראל בזה ובכא לחזות בנועם ה' ותעודת עם ישראל. —

קאָנא כחדש ניסן תרנ"ב.

משה זלמן אהרנוואָהן.